

DIM - Udruga za građansko
obrazovanje i društveni razvoj
DIM - Association for Civic
Education and Social Development

Iblerov trg 9/VI, 10 000 Zagreb, Hrvatska
Tel/faks: + (3851) 455 5447 / 457 2849
E-mail: dim@dimonline.hr
Website: www.dimonline.hr

MOJA PRAVA KROZ UČENJE I RAD

- ISTRAŽIVAČKI IZVJEŠTAJ -

Priredile:

Doc. dr.sc. Dejana Bouillet i Dunja Potočnik

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

srpanj, 2008. godine

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. METODOLOŠKA OBJAŠNJENJA	
2.1. Instrumentarij, prikupljanje i obrada podataka	7
2.2. Uzorak istraživanja	8
3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	
3.1. Psihosocijalni kontekst obrazovanja i zapošljavanja ispitanika	12
3.2. Procjena nastavnih i praktičnih aspekata školovanja	26
3.3. SOCIJALNE ODREDNICE ZAPOŠLJIVOSTI I ZAPOSLENOSTI ISPITANIKA	
3.3.1. Motivi školovanja i generalni stavovi prema (ne)zaposlenosti	44
3.3.2. Preferirano radno mjesto i planiranje poduzetništva	55
3.3.3. Dosadašnje radno iskustvo učenika strukovnih škola	60
4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	
4.1. Zaključci	71
4.2. Preporuke	74
4.3. DODATAK	
4.3.1. Popis institucija uključenih u rad strukovnih škola	76
4.3.2. Popis dokumenata koji reguliraju rad strukovnih škola	76
LITERATURA	78
ANKETNI UPITNIK	79

1. UVOD

Stvaranje poticajnog okruženja za ulaganje u ljudski kapital važni su elementi politika na tržištu rada razvijenih zemalja, kao i širih strategija za poticanje rasta. Ulaganja u ljudski kapital također olakšavaju restrukturiranje gospodarstva, smanjuju probleme siromaštva, nezaposlenosti i socijalne isključenosti (Šošić, 2003:439). Obrazovanje i zaposlenost preduvjeti su aktivnog uključivanja mladih u društvo, a ulaganje u ljudski kapital u posljednje je vrijeme predmet rasprava u ekonomskoj politici kao jedan od važnih čimbenika za stvaranje suvremenih gospodarstava utemeljenih na znanju. Teorija ljudskog kapitala to ulaganje promatra kao rezultat dragovoljne odluke pojedinaca koji očekuju određeni povrat za ulaganje vremena i sredstava.

Socijalna kohezija i razvoj ključni su za dugotrajnu političku i socijalnu stabilnost kao i za ekonomski razvoj. Socijalni razvoj važan je faktor socijalne stabilnosti u smislu reprodukcije socijalnih struktura, procesa i veza unutar okvira integracije društva. Visoka nezaposlenost, nizak životni standard i slaba društvena infrastruktura najčešći su čimbenici društvene i političke nestabilnosti. Socijalna reprodukcija u uvjetima društvenih promjena mora osigurati kontinuiranu stabilnost i integritet društva, a jedan od izvora socijalne reprodukcije jest i društveni razvoj mlade generacije. Element definicije mladih jest i njihovo specifično mjesto u sustavu socijalne reprodukcije i razvoja, jer je slijed generacija praćen ne samo procesom jednostavne reprodukcije društvene strukture već i obnovom cijelog sustava društvenih odnosa. Mladi su, time što prenose obnovljeni društveni kapital s jedne na drugu generaciju, ključni element u jačanja resursa pojedinog društva i nadilaženju postojećih kriza (Chupov, Yanowitch, 1999).

Istraživanje *Moja prava kroz učenje i rad* provela je Udruga za građansko obrazovanje i društveni razvoj - DIM, a financiralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa te Grad Zagreb - Gradski ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu i branitelje.

Istraživanje je provedeno s ciljem stjecanja uvida u različite oblike participacije učenika hrvatskih strukovnih škola na tržištu rada, s naglaskom na analizu razine u kojoj se poštuju ljudska prava učenika tijekom rada, bez obzira na to radi li se o praktičnoj nastavi ili povremenom sudjelovanju na tržištu rada. Na taj smo način željeli steći uvid u ovaj segment obrazovanja i aktivnosti mladih, kako bismo spoznali postoji li potreba njegovog unaprjeđivanja i promoviranja legalnih oblika povremenog zapošljavanja učenika. Ovo je istraživanje prvo takve vrste u Hrvatskoj, i na žalost, dio dobivenih podataka nismo mogli usporediti sa sličnim istraživanjima u našoj zemlji, pa ni u inozemstvu. Kada se u inozemstvu govori o pravima učenika u strukovnim školama, istraživanja se ne bave kršenjem njihovih radnih prava, (čemu je, između ostalog, usmjereno naše istraživanje), već pravima učenika na slobodu govora te ravnopravnost bez obzira na spol, manjinski status ili seksualnu orijentaciju. Za radna prava se pretpostavlja da je sustav reguliran i njima se eventualno bave vladine komisije koje obilaze poslodavce, a takvi podaci nisu dostupni na javnosti dostupnim stranicama vladinih ureda. S obzirom na specifičnosti pravne regulative u Hrvatskoj i široku rasprostranjenost tzv. sive ekonomije, naše istraživanje uključuje i tzv. rad «na crno», bilo da se radi o obavljanju praktičnog dijela nastave, bilo da se radi o povremenom sudjelovanju učenika na tržištu rada.

Kao što i sama priroda strukovnih škola nalaže, svi učenici prolaze kroz obvezan praktičan rad, čemu je posvećen veći dio našeg istraživanja. Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva *Pravilnikom o načinu ostvarivanja programa naukovanja i stručnog osposobljavanja za vezane obrte te o pravima, obvezama, praćenju, vrednovanju i ocjenjivanju naučnika* propisuje način ostvarivanja programa naukovanja i stručnog osposobljavanja za vezane obrte te prava, obveze, praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje naučnika. U *Pravilniku* je kao cilj naukovanja navedeno obrazovanje i osposobljavanje naučnika za kvalificirano obavljanje poslova u pomoćničkom zvanju. Naukovanje se sastoji od stručno-teorijskog i praktičnoga dijela. Naukovanje traje tri odnosno tri i pol godine, ovisno o složenosti zanimanja, što se propisuje nastavnim planom i programom. Nastava se organizira i izvodi prema prethodno utvrđenom izvedbenom nastavnom planu i programu koji izrađuju škola i obrtnik iz članka 47. stavka 3. Zakona o obrtu, a škola mora osigurati uvjete za općeobrazovni program i praktičan rad, uz pravilo da se najmanje 70% ukupnih sadržaja mora odvijati u školi.

Svaki licencirani obrt ili trgovačko društvo trebalo bi imati mogućnost za sklapanje najmanje jednog ugovora u tri godine, što znači da bi iskustva učenika trebala ocrtavati značajke praktičnog rada u znatnom broju obrta ili trgovačkih društava na području Grada Zagreba. No, na žalost, po iskazima ravnatelja i nastavnika strukovnih škola, sve je teže naći obrt ili trgovačko društvo koje će primiti nove naučnike. Stoga za zanimanja za koja područne obrtničke komore i srednje strukovne škole ne mogu osigurati dovoljno naučnih mjesta u licenciranim i nelicenciranim tvrtkama, srednja škola uz suglasnost Hrvatske obrtničke komore osigurava radna mjesta za praktični dio naukovanja u radionicama škole. Iako je po programu praktičan rad obvezan dio programa strukovnih škola, u istraživanju smo naišli na cijele razrede čiji učenici nisu obavili praktični rad iako su svi dobili potvrde kao da su tu obvezu izvršili. Ovo je samo jedna u nizu ilustracija koja nas je ponukala na provedbu istraživanja usmjereno poštivanju prava učenika tijekom rada, ali i tijekom školovanja uopće.

Rezultati dobiveni međunarodnim istraživačkim projektom „Poticanje profesionalnog razvoja učitelja i nastavnika i unaprjeđenje učenja i poučavanja u zemljama jugoistočne Europe“ (*Enhancing Professional Development of Education Practitioners and Teaching/Learning practices in SEE countries*), pokazuju da strukovne srednje škole (poput tehničkih, ekonomskih, medicinskih) pohađa oko 70% učenika srednjoškolske dobi. Ove škole pripremaju učenike ili za tržište rada ili za nastavak obrazovanja na visokoškolskoj razini, a u pravilu traju četiri godine. Postoje također i trogodišnje strukovne srednje škole (obrnitičke i industrijske škole) koje pripremaju učenike za različita obrtnička zanimanja.

Svake godine interes učenika za upis u gimnazije premašuje onaj za upise u srednje škole. Da tome nije razlog šansa za zapošljavanje nakon školovanja svjedoči broj nezaposlenih među kojima je mnogo osoba koje su završile gimnaziju. "Obzirom na trajanje nezaposlenosti, posao najdulje čekaju nekvalificirani radnici i osobe sa završenom četverogodišnjom srednjom školom (najvećim dijelom maturanti gimnazije – 12-18 mjeseci). Slijede polukvalificirani radnici (6-12 mjeseci), mladi s višim

obrazovanjem (6-9 mjeseci), te visoko obrazovana mladež (3-6 mjeseci). Osim o stupnju obrazovanja, trajanje nezaposlenosti također ovisi o spolu i dobi" (Ilišin, Mendeš, Potočnik, 2003).

Iako za poneka usmjerenja strukovnog obrazovanja traje neprekidan interes poslodavaca, primjerice, za drvodjelnu industriju, za velik broj usmjerenja zanimanje je minimalno, a učenici po završetku školovanja često ulaze u status nezaposlenosti ili rada «na crno». Problem je pojačan u slučaju učenika s posebnim potrebama, za koje, doduše, postoje poticajni programi zapošljavanja no poslodavci im vrlo često ne produžuju ugovor po isteku sufinanciranog razdoblja. Jedan od razloga smanjenog interesa mladih za upis u strukovne škole je način na koji strukovne škole motiviraju mlade na odabir njihovih škola. Za razliku od hrvatskog sustava, u inozemstvu postoji razrađen sustav stipendiranja učenika obrtničkih škola, čak i ako je riječ o privatnim školama. Na upis u škole učenike se potiče „danom karijera“, brošurama, *online* oglasima, web stranicama s opširnim vodičima, odgovorima na najčešća pitanja i mogućom kontaktima. Na stranicama škola dostupne su obavijesti o broju slobodnih mjesta, ponuđenim stipendijama, uspjehom učenika u završavanju obrazovanja, mogućnostima zapošljavanja, infrastrukturi dostupnoj u školi, sustavu potpore učenicima s naglaskom na učenike s posebnim potrebama. U Hrvatskoj informacije o školama nisu toliko opsežne i ne stječe se dojam da je izrazito bitno privući učenike takvom obrazovnom profilu, već se obrtničke škole najčešće percipiraju kao kanal odljeva neuspješnih učenika. Iako, u suradnji s obrtničkim školama i nadležnim ministarstvima Hrvatska obrtnička komora pažnju posvećuje promidžbenim aktivnostima u okviru kojih je najznačajnija manifestacija "Želim biti majstor" koja se svake godine održava kao promocija obrtničkih zanimanja. Također, Grad Zagreb unazad nekoliko godina organizira događaj «Dojdi mi osmaš» na kojem strukovne škole predstavljaju svoje programe.

Ukratko, učenici većine strukovnih škola nakon završenog obrazovanja imaju svoje mjesto na tržištu rada. Uz to, radi se o izuzetno značajnom segmentu gospodarskog razvoja, što nedvojbeno upućuje na potrebu popularizacije ovog oblika školovanja među mladima. Radi se o složenom i dugotrajnom procesu, kojem ovo istraživanje daje skroman doprinos. Njime želimo

- (1) ustanoviti, opisati i analizirati sustav vrijednosti učenika strukovnih škola Grada Zagreba
- (2) ustanoviti, opisati i analizirati pojavnost i strukturu zapošljavanja učenika strukovnih škola Grada Zagreba (u sklopu i izvan stručne prakse);
- (3) ustanoviti, opisati i analizirati usklađenost pojavnosti i strukture zapošljavanja učenika strukovnih škola Grada Zagreba s pozitivnim zakonodavstvom Republike Hrvatske;
- (4) ustanoviti, opisati i analizirati povezanost pojavnosti i strukture zapošljavanja učenika strukovnih škola Grada Zagreba s ljudskim pravima;
- (5) ustanoviti, opisati i analizirati povezanost pojavnosti i strukture zapošljavanja učenika strukovnih škola Grada Zagreba s njihovim psihosocijalnim obilježjima (spol, dob, materijalni i rezidencijalni status, sustav);
- (6) predložiti mjere unaprjeđivanja praktičnog aspekta nastave i participacije učenika strukovnih škola na tržištu rada.

2. METODOLOŠKA OBJAŠNJENJA

2.1. Instrumentarij, prikupljanje i obrada podataka

Instrument za prikupljanje empirijskih podataka konstruiran je kao strukturirani upitnik s pitanjima zatvorenog tipa u obliku nominalnih i intervalnih skala te s nekoliko pitanja otvorenog tipa. Upitnik obuhvaća razmjerno veliki broj indikatora koji su operacionalizirani u setove varijabli kojima se ispituju:

- ◆ socijalna obilježja ispitanika (spol, dob, rezidencijalni status, stupanj obrazovanja roditelja ispitanika, materijalne prilike obitelji)
- ◆ tijek školovanja ispitanika (prosjeck ocjena, ponavljanje razreda, opravdani i neopravdani izostanci)
- ◆ vrijednosne orijentacije ispitanika (uključujući odnos prema ljudskim pravima)
- ◆ zadovoljstvo nastavnim i praktičnim aspektom školovanja
- ◆ organizacijske, pravne i sadržajne specifičnosti odvijanja praktičnog rada
- ◆ sudjelovanje ispitanika na tržištu rada i
- ◆ planovi i očekivanja od budućeg zaposlenja.

Terensko prikupljanje podataka trajalo je tijekom proljeća 2008. godine, a obavljeno je u slučajno odabranim zagrebačkim strukovnim školama koje su pristale sudjelovati u istraživanju. Podatke su prikupljale zaposlenice DIM-a, tijekom školskih satova, uz odgovarajuću motivaciju ispitanika i poštujući Etički kodeks istraživanja s djecom (Ajduković i Kolesarić, 2003).

Podaci prikupljeni istraživanjem obrađivani su pomoću programa SPSS, na univariatnoj, bivariatnoj i multivariatnoj razini. Za sve su podatke prikazane osnovne frekvencije (apsolutne i relativne frekvencije), a odnosi među pojedinim socijalnim obilježjima ispitanika i područja istraživanja analizirani su pomoću analize varijance (u slučaju intervalnih varijabli) ili X^2 testom (u slučaju dihotomnih varijabli). Kada se radi o setovima varijabli kojima se ispituje jedno područje (npr. vrijednosne orijentacije, procjene različitih aspekata praktičnog rada, školovanja i dr.), primijenjena je njihova faktorska analiza (metoda glavnih komponenta uz varimax rotaciju), pa su u tim slučajevima razlike među ispitanicima utvrđivane na izoliranim faktorima. Prilikom analiza razlika među ispitanicima kao kriterijske varijable tretirane su spol, dob i rezidencijalni status ispitanika te materijalne prilike njihovih obitelji. Kada je moguće, podaci se uspoređuju s podacima dobivenim u novijim istraživanjima Instituta za društvena istraživanja na populaciji mladih Hrvatske.

Budući da su dijelovi upitnika namijenjeni određenim skupinama ispitanika (npr. onima koji sudjeluju na tržištu rada), broj ispitanika u pojedinim analizama varira, što je u tekstu posebno označeno. Podaci su prikazani u trima velikim cjelinama. Prva se odnosi na psihosocijalni kontekst obrazovanja i zapošljavanja ispitanika, drugi na procjenu nastavnih i praktičnih aspekata školovanja, a treća na socijalne odrednice zapošljivosti i zaposlenosti polaznika strukovnih škola.

2.2. Uzorak istraživanja

Prema podacima Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa (www.mzos.hr) u Zagrebu djeluje 81 srednja škola, među kojima je 40 strukovnih. U našem je istraživanju sudjelovalo 17 (42,5%) strukovnih škola. U svakoj je školi programom Randomizer (<http://www.randomizer.org>) odabrano tri razreda čiji su polaznici anonimno popunjavali upitnik. Udio polaznika pojedinih razreda u uzorku istraživanja nije ujednačen i kreće se u rasponu od 0,7% do 8,7%, s obzirom na okolnost da strukovne škole međusobno znatno variraju po broju učenika koji se u njima školuju. Udio ispitanika u uzorku istraživanja prema školi koju pohađaju prikazan je u tablici 1.

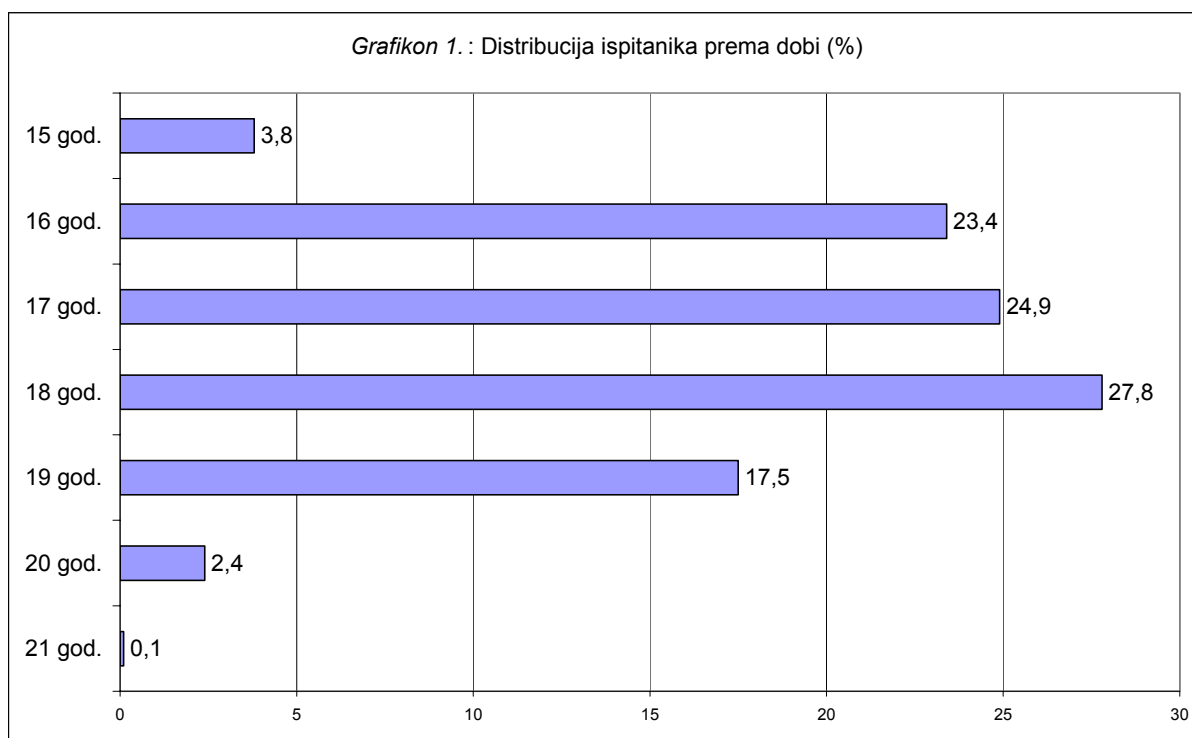
Tablica 1.: Ispitanici prema školi koju pohađaju

NAZIV ŠKOLE	BROJ ISPITANIKA	%
1) Elektrostrojarska obrtnička škola	38	4,3
2) Strojarska tehnička škola Fausta Vrančića	57	6,4
3) Škola za montažu i instalaciju metalnih konstrukcija	65	7,3
4) Obrtnička i industrijska graditeljska škola	52	5,8
5) Drvodjeljska škola	44	4,9
6) Obrtnička škola za osobne usluge	78	8,7
7) Graditeljska tehnička škola	52	5,8
8) Srednja škola Sesvete	77	8,6
9) Tehnička škola Ruđer Bošković	64	7,2
10) Tekstilna škola	46	5,2
11) Geodetska tehnička škola	66	7,4
12) Hotelijersko turistička škola	64	7,2
13) Industrijska strojarska škola	46	5,2
14) Grafička škola	63	7,1
15) Prehrambeno tehnološka škola	23	2,6
16) Poljoprivredna škola	52	5,8
17) Strojarska tehnička škola Frana Bošnjakovića	6	0,7
UKUPNO	893	100,0

Prema tome, ukupan uzorak istraživanja čini **893 ispitanika**. U uzorku prevladavaju ispitanici muškog spola ($n = 641$) koji čine 72% ukupnog uzorka, dok 28,0% uzorka čine ispitanice. Među ispitanicima su podjednako zastupljeni polaznici prvih, drugih, trećih i četvrtih razreda (tablica 2.). Najmanje je polaznika četvrtih razreda, budući da mnoge strukovne škole imaju trogodišnji program obrazovanja. Dob ispitanika u vrijeme prikupljanja podataka kreće se u rasponu od 15 do 21 godine. Budući da je udio ispitanika u dobi od 20 i 21 godine, kao i u dobi od 15 godina razmjerno malen (grafikon 1.), u analizama koje se temelje na kriteriju dobi ispitanici su razvrstani u sljedeće četiri kategorije: (1) – 16 i manje godina; (2) – 17 godina, (3) – 18 godina i (4) – 19 i više godina.

Tablica 2.: Ispitanici prema razredima koje pohađaju

RAZRED KOJEG ISPITANICI POLAZE	BROJ ISPITANIKA	%
Prvi razred	243	27,2
Drugi razred	215	24,1
Treći razred	258	28,9
Četvrti razred	176	19,7
Nepoznato	1	/
UKUPNO	893	100,0

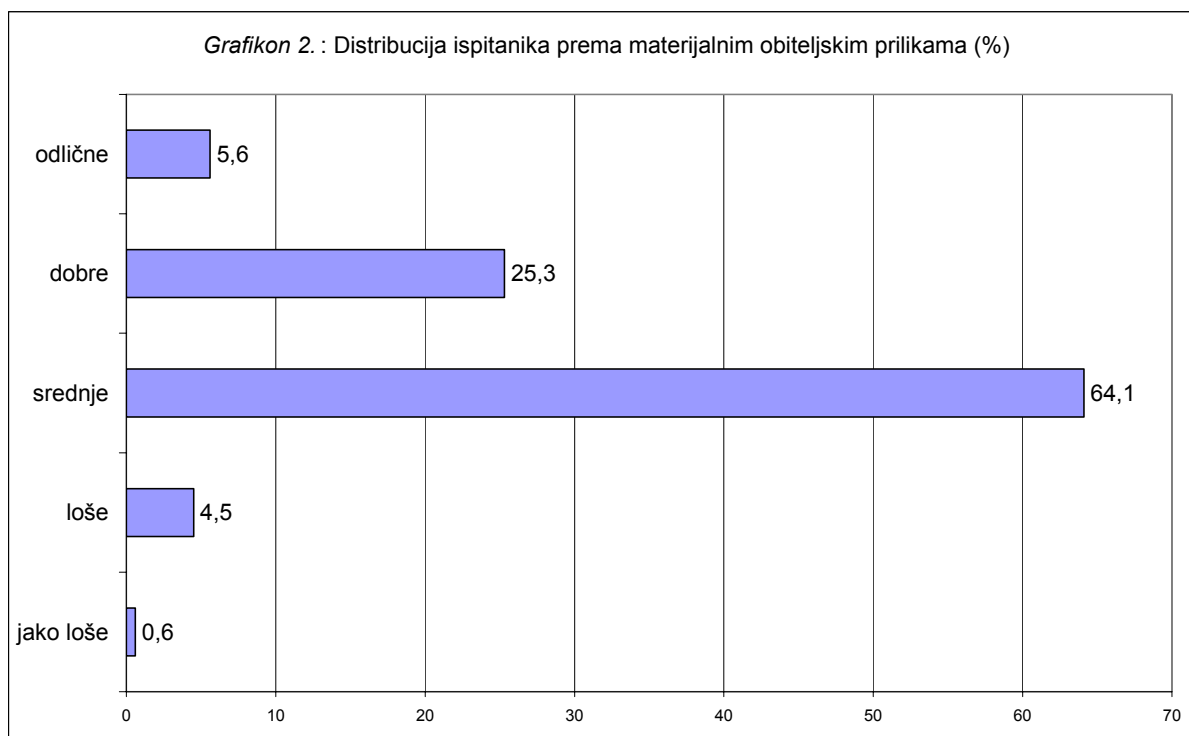

Roditelji većine ispitanika imaju završeno srednjoškolsko obrazovanje (tablica 3.), pri čemu između stupnja obrazovanja majki i očeva ne postoje znatnije razlike. U uzorku, naime, nalazimo nešto više majki ispitanika koje imaju samo osnovno obrazovanje, ali su one ujedno nešto zastupljenije među onima koji su završili ostale srednje i više škole. I materijalne prilike obitelji ispitanika procijenjene su u skladu sa stupnjem obrazovanja njihovih roditelja. Njih, naime, većina ispitanika (89,4%) ocjenjuje dobrima i osrednjima, dok je u uzorku tek 0,6% ispitanika s jako lošim i 4,5% s lošim materijalnim prilikama (grafikon 2.). Iz tog razloga će se u budućim analizama koje se odnose na materijalno stanje obitelji kategorije „loše“ i „jako loše“ sažeti u kategoriju „loše materijalne prilike“. Osnovanost ove procjene provjerili smo setom pitanja o financijskim problemima s kojima se njihove obitelji suočavaju, što je prikazano u tablici 4. Iz nje proizlazi da manje od 5% ispitanika procjenjuje kako njihova obitelj ima financijskih teškoća u podmirivanju troškova hrane, odjeće, obuće i školskih potrepština, dok 10% i više ispitanika smatra da problemi postoje u podmirivanju računa, odlazaka na odmor i troškova za izlaske (džeparac). Ti su pokazatelji nešto povoljniji od onih dobivenih ranijim istraživanjima

provedenih na uzorku mladih u Zagrebačkoj županiji (Bouillet, 2006), što upućuje na razmjerno povoljnije materijalne prilike polaznika srednjih strukovnih škola.

Tablica 3.: Ispitanici prema stupnju obrazovanja roditelja (%)

STUPANJ OBRAZOVANJA	OČEVI	MAJKE
Nezavršena i završena OŠ	8,2	11,4
Trogodišnja stručna škola	27,2	22,6
Ostale srednje škole	44,9	46,4
Viša škola, fakultet i viši stupanj obrazovanja	16,0	17,0
Nepoznato	3,7	2,6
UKUPNO	893	893

Tablica 4.: Ispitanici prema procjeni financijskih problema ispitanika (%)

FINANCIJSKI PROBLEMI OBITELJI	Ne	Ne zna	Da
Troškovi hrane	94,4	2,3	3,3
Troškovi odjeće i obuće	90,4	5,2	4,3
Troškovi školskih potrepština	93,6	2,4	4,0
Plaćanje računa	75,5	13,8	10,7
Odlazak na odmor	74,9	10,6	14,6
Izlasci (džeparac)	84,4	6,2	9,5
UKUPNO	100	100	100

Inače, većina ispitanika (62,9%) stalno prebiva i boravi u Zagrebu, prebivalište u drugim gradovima ima 14,1% ispitanika, dok njih 23,1% s obitelji prebiva na selu. Ipak, tijekom školovanja s roditeljima stanuje čak 92,0% ispitanika. Tijekom školovanja kod rodbine stanuje 1,2% ispitanika, njih 5,9% stanuje u školskom domu, a 0,8% ispitanika su podstanari.

Ukratko, slijedom ovdje prikazanih podataka o distribuciji ispitanika prema kriterijskim varijablama, zaključujemo da je uz određena sažimanja kategorija varijabli „dob“ i „materijalni status obitelji“ opravdano vršiti statističke analize povezanosti predmeta istraživanja sa svim predviđenim kriterijskim varijablama te da uzorak ima obilježja reprezentativnog uzorka za populaciju polaznika srednjih strukovnih škola Grada Zagreba.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1. Psihosocijalni kontekst obrazovanja i zapošljavanja ispitanika

Razumijevanje načina na koji učenici srednjih strukovnih škola procjenjuju svoje obrazovanje i položaj u društvu bilo bi nepotpuno bez sagledavanja sustava njihovih vrijednosti te odnosa prema sebi i društvu u cjelini. Iako su vrijednosti subjektivne kategorije, sociološka istraživanja pokušavaju utvrditi koje društvene institucije, odgojne instance, dobne, spolne, profesionalne i druge varijable utječu na poželjnost cilja, odnosno na sustav vrijednosti koji je temelj svijeta procjena. Stoga ćemo u ovom dijelu analize prikazati načine na koji ispitanici vrednuju neke društvene okolnosti, kako bismo stekli uvid u njihov sustav vrijednosti, shvaćenih kao stalno vjerovanje po kojemu je jedan stil ili smisao života individualno ili društveno prihvatljiviji od suprotnog stila ili smisla (Rokeach, 1973, prema Radin, 2007). U tablici 5. prikazan je udio ispitanika prema razini slaganja s tvrdnjama koje se odnose na procjenu različitih aspekata društvenog i osobnog života.

Iz podataka prikazanih u tablici 5. proizlazi da, promatraju li se skupine ispitanika koje se pretežno ili potpuno slažu s pojedinim tvrdnjama, više od dvije trećine ispitanika smatra da ne postoji ništa gore od čovjeka koji ne osjeća veliku ljubav, zahvalnost i poštovanje prema svojim roditeljima, da su poslušnost i poštivanje autoriteta najvažnije odlike koje djeca trebaju naučiti te da su mnogi nesposobni ljudi na visokim položajima. Više od polovice ispitanika ne podnosi da se itko petlja u njihove poslove te da su koji puta morali biti grubo s drskim ili dosadnim ljudima. Uz to, natpolovična većina ispitanika smatra da danas, kada se ljudi najrazličitijih vrsta kreću na sve strane i toliko međusobno miješaju, čovjek mora obratiti pažnju i paziti da ne dobije neku zaraznu bolest te da je ovoj zemlji potrebno nekoliko hrabrih, neumornih, odanih vođa u koje narod može imati povjerenje. Prema tome, vidljivo je da najviši stupanj slaganja ispitanici postižu kada se radi o poštivanju obiteljskih vrijednosti i da većina ispitanika teži poštivanju autoriteta. Oni istodobno teže samostalnosti, kritični su i oprezni. Budući da manje od petine ispitanika manifestira stidljivost, opravdano je zaključiti da ispitanici imaju razvijenu odgovarajuću razinu samopoštovanja.

Tablica 5.: Ispitanici prema vrednovanju važnosti različitih aspekata društvenog i osobnog života (%)

ASPEKT DRUŠTVENOG I OSOBNOG ŽIVOTA	Potpuno neslaganje	Pretežno neslaganje	Neodlučnost	Pretežno slaganje	Potpuno slaganje
1. Poslušnost i poštivanje autoriteta su najvažnije odlike koje djeca trebaju naučiti.	4,1	8,0	10,9	45,7	31,3
2. Svaki čovjek treba potpuno vjerovati u neku natprirodnu silu čijim se odlukama pokorava bez pogovora.	27,3	16,3	32,9	14,9	8,6
3. Ono što je mladima najpotrebnije to je stroga disciplina, bezobzirna odlučnost i volja da se radi i bori za porodicu i domovinu.	14,9	19,5	21,6	27,7	16,3

ASPEKT DRUŠTVENOG I OSOBNOG ŽIVOTA	Potpuno neslaganje	Pretežno neslaganje	Neodlučnost	Pretežno slaganje	Potpuno slaganje
4. Danas kada se ljudi najrazličitijih vrsta kreću na sve strane i toliko međusobno miješaju čovjek mora obratiti pažnju i paziti da ne dobije neku zaraznu bolest.	7,8	10,0	19,7	29,7	32,8
5. Ono što je ovoj zemlji potrebnije od zakona i političkih programa je nekoliko hrabrih, neumornih, odanih vođa u koje narod može imati povjerenje.	7,8	8,2	21,7	28,2	34,2
6. Ne postoji ništa gore od čovjeka koji ne osjeća veliku ljubav, zahvalnost i poštovanje prema svojim roditeljima.	5,5	4,5	11,8	30,3	47,9
7. Vjerojatno će jednog dana biti dokazano da se astrologijom (čitanjem iz zvijezda) mogu objasniti mnoge stvari.	32,4	16,3	35,0	11,5	4,9
8. Svi ratovi i svi socijalni problemi mogu jednog dana biti okončani nekim zemljotresom ili poplavom koja će uništiti cijeli svijet.	14,8	11,1	33,8	18,8	21,6
9. Homoseksualci nisu bolji od kriminalaca i treba ih oštro kažnjavati.	19,1	14,5	19,4	11,8	35,2
10. Nikada nitko nije naučio nešto što stvarno vrijedi osim kroz patnju.	13,0	16,6	30,9	24,6	14,9
11. Često mi dođe da nekoga udarim.	21,7	19,5	15,8	20,0	23,0
12. Ja se nikome ne sklanjam s puta.	19,5	19,8	25,2	20,4	15,2
13. Znam da su mnogi nesposobni ljudi na visokim položajima.	5,0	4,8	14,5	22,9	52,7
14. Ponekad mi dođe da bih razbijao/la stvari.	24,0	15,4	15,8	20,1	24,6
15. Koji put sam morao/la biti grub/a s drskim ili dosadnim ljudima.	9,6	12,0	17,0	33,5	27,9
16. Ne podnosim da se itko petlja u moje poslove.	6,9	11,2	18,6	30,5	32,8
17. Razljutim se kad mi netko daje savjete, a da ga nisam pitao/la.	25,0	25,1	18,0	16,6	15,3
18. Mrzim kukavice.	16,0	14,2	20,6	22,3	26,8
19. Često sam stidljiv/a u prisutnosti osoba suprotnog spola.	45,4	23,3	13,1	12,9	5,4
20. Osjećam tremu pred nepoznatim ljudima.	34,1	22,3	17,0	18,6	8,0
21. Postajem nervozan/a i nesiguran/a kad prilazim nastavniku ili nadređenom.	39,7	22,6	14,9	14,9	7,9
22. Zabrinut/a sam za ono što će mi se dogoditi.	22,4	15,3	24,1	21,2	17,0
23. Često se moram boriti da ne pokažem da sam stidljiv/a.	41,7	19,8	18,1	12,2	8,1
24. Teško mi je započeti razgovor kad upoznam nove ljude.	36,1	21,8	15,1	16,4	10,6
25. Bilo bi mi vrlo neugodno uzeti riječ pred većim skupom ljudi.	24,3	17,0	24,6	19,3	14,8
26. Često brinem nisam li nečim što sam rekao/la učinio/la nešto glupo ili neprilično.	18,1	15,1	26,5	21,2	19,0

Više od trećine (30% do 49%) ispitanika, međutim, izražava stavove koji upućuju na netolerantnost (mrze kukavice, smatraju da homoseksualci nisu bolji od kriminalaca i treba ih oštro kažnjavati), određenu razinu agresivnosti (ponekad im dođe da bi razbijali stvari, često im dođe da nekoga udare, nikome se ne sklanjaju s puta) i nedostatno razvijeno samopouzdanje (često se brinu da su nečim što su rekli ili učinili napravili nešto glupo ili neprilično, bilo bi im vrlo neugodno uzeti riječ pred većim

skupom ljudi, zabrinuti su za ono što će im se dogoditi). Ujednačen je udio mladih koji se zalažu za strogu disciplinu, odlučnost i odricanje, a koji vjeruju u mogućnost velikih prirodnih katastrofa.

Ukratko, vrijednosne orijentacije ispitanika prikazane u ovoj analizi oslikavaju diferenciranost mladih koja je sukladna diferenciranosti društva u kojem žive, kao i njihovu internalizaciju vrijednosti koje se i inače promoviraju u hrvatskom društvu. Ipak, vrijednosti koje upućuju na smanjenu razinu tolerancije, autoritarnost i agresivnost nešto izraženije no što je to slučaj s ukupnom populacijom mladih Hrvatske (Ilišin i Radin, 2007:309-310), što upućuje na određene specifičnosti vrijednosnog sustava učenika srednjih strukovnih škola. Te se specifičnosti ponajviše ogledaju u većem stupnju prihvaćanja tradicionalnih vrijednosti, odnosno na višu razinu sličnosti vrijednosnih obrazaca s vrijednosnim obrascima starije populacije. Od tog su pravila izuzetak vrijednosti kojima se promovira samosvojnost i samostalnost, što je jedna od temeljnih obilježja tog životnog razdoblja (Ilišin, 2002).

Da bismo analizirali odnos sustava vrijednosnih orijentacija i psihosocijalnih obilježja ispitanika, najprije smo skalu vrijednosnih orijentacija faktorizirali metodom glavnih komponenata uz varimax rotaciju. Tim je postupkom izolirano šest faktora koji ukupno objašnjavaju 49,03% zajedničke varijance. U tablici 6. prikazana je struktura izoliranih faktora. Pozitivni koeficijenti matrice strukture upućuju na zaključak da se uz višu vrijednost na čestici koja sudjeluje u formiranju faktora vezuju više vrijednosti na ostalim česticama, odnosno da su komponente faktora međusobno pozitivno povezane.

Tablica 6.: Matrica strukture faktora vrijednosnih orijentacija ispitanika i postotak objašnjene zajedničke varijance

MATRICA STRUKTURE FAKTORA I % OBJAŠNJENE VARIJANCE	Koeficijent
1. FAKTOR (15,05%), RAZINA SAMOPOUZDANJA	
1. Često sam stidljiv/a u prisutnosti osoba suprotnog spola.	,754
2. Osjećam tremu pred nepoznatim ljudima.	,759
3. Postajem nervozan/a i nesiguran/a kad prilazim nastavniku ili nadređenom.	,568
4. Zabrinut/a sam za ono što će mi se dogoditi.	,489
5. Često se moram boriti da ne pokažem da sam stidljiv/a.	,740
6. Teško mi je započeti razgovor kad upoznam nove ljude.	,754
7. Bilo bi mi vrlo neugodno uzeti riječ pred većim skupom ljudi.	,598
8. Često brinem nisam li nečim što sam rekao/la učinio/la nešto glupo ili neprilično.	,544
2. FAKTOR (12,85%), RAZINA AGRESIVNOSTI	
9. Često mi dođe da nekoga udarim.	,724
10. Ja se nikome ne sklanjam s puta.	,657
11. Ponekad mi dođe da bih razbijao/la stvari.	,711
12. Koji put sam morao/la biti grub/a s drskim ili dosadnim ljudima.	,636
13. Ne podnosim da se itko petlja u moje poslove.	,562
14. Razljutim se kad mi netko daje savjete, a da ga nisam pitao/la.	,593
15. Mrzim kukavice.	,568

MATRICA STRUKTURE FAKTORA I % OBJAŠNJENE VARIJANCE	Koeficijent
3. FAKTOR (7,77%), RAZINA AUTORITATIVNOSTI	
16. Poslušnost i poštivanje autoriteta su najvažnije odlike koje djeca trebaju naučiti.	,596
17. Ne postoji ništa gore od čovjeka koji ne osjeća veliku ljubav, zahvalnost i poštovanje prema svojim roditeljima.	,671
4. FAKTOR (4,89%), RAZINA SVIJEŠTI O ODNOSU ČOVJEKA I PRIRODE	
18. Vjerojatno će jednog dana biti dokazano da se astrologijom (čitanjem iz zvijezda) mogu objasniti mnoge stvari.	,787
19. Svi ratovi i svi socijalni problemi mogu jednog dana biti okončani nekim zemljotresom ili poplavom koja će uništiti cijeli svijet.	,583
20. Nikada nitko nije naučio nešto što stvarno vrijedi osim kroz patnju.	,501
5. FAKTOR (4,46%), RAZINA POŽRTVOVNOSTI I TOLERANCIJE	
21. Svaki čovjek treba potpuno vjerovati u neku natprirodnu silu čijim se odlukama pokorava bez pogovora.	,548
22. Ono što je mladima najpotrebnije to je stroga disciplina, bezobzirna odlučnost i volja da se radi i bori za porodicu i domovinu.	,655
23. Homoseksualci nisu bolji od kriminalaca i treba ih oštro kažnjavati.	,599
MATRICA STRUKTURE FAKTORA I % OBJAŠNJENE VARIJANCE	
Koeficijent	
6. FAKTOR (3,99%), RAZINA KRITIČNOSTI	
24. Danas kada se ljudi najrazličitijih vrsta kreću na sve strane i toliko međusobno miješaju čovjek mora obratiti pažnju i paziti da ne dobije neku zaraznu bolest.	,584
25. Ono što je ovoj zemlji potrebnije od zakona i političkih programa je nekoliko hrabrih, neumornih, odanih vođa u koje narod može imati povjerenje.	,498
26. Znam da su mnogi nesposobni ljudi na visokim položajima.	,429

Slijedom sadržaja čestica koje značajno sudjeluju u formiranju pojedinih faktora zaključujemo da je vrijednosne orijentacije ispitanika moguće grupirati u šest osnovnih područja. To su: odnos prema sebi (samopouzdanje), odnos prema agresivnosti, odnos prema autoritativnosti, odnos prema prirodi (odnos čovjeka i prirode), odnos prema požrtvovnosti i toleranciji i kritičnost. Dimenzije vrijednosnih orijentacija smo pomoću analize varijance i provjere statističke značajnosti f-omjera (t-test) stavili u odnos s kriterijskim varijablama, odnosno sa spolom, dobi i rezidencijalnim statusom ispitanika, te s procjenom materijalnih prilika njihovih obitelji. Analiza je pokazala da na razini značajnosti od 95% ($p < 0,05$) statistički značajne razlike među ispitanicima postoje četiri od šest faktora i to:

- ◆ na faktoru razine samopouzdanja s obzirom na spol, rezidencijalni status ispitanika i materijalne prilike njihovih obitelji
- ◆ na faktoru razine autoritativnosti s obzirom na spol ispitanika
- ◆ na faktoru razine požrtvovnosti i tolerancije s obzirom na spol ispitanika
- ◆ na faktoru razine kritičnosti s obzirom na spol i dob ispitanika.

U tablici 7. prikazane su vrijednosti aritmetičkih sredina te vrijednosti (F) i razina značajnosti t-testa (p) skupina ispitanika na faktorima koji ih u odnosu na razmatrana obilježja statistički značajno razlikuju.

Tablica 7.: Vrijednosti aritmetičkih sredina, vrijednost (F) i razina značajnosti (p) t-testa na kriterijskim varijablama prema faktorima vrijednosnih orijentacija ispitanika

OBILJEŽJE ISPITANIKA	Samopouzdanje	Autoritativnost	Požrtvovnost i tolerancija	Kritičnost
SPOL	F = 13,922, p = .000	F = 15,159, p = ,000	F = 88,421, p = ,000	F = 5,187, p = ,023
Ženski	,225	,231	-,532	-,140
Muški	-,081	-,089	,203	,048
DOB				F = 5,259, p = ,001
16 god. i manje				-,222
17 god.				-,025
18 god.				,079
19 god. i više				,179
OBILJEŽJE ISPITANIKA	Samopouzdanje	Autoritativnost	Požrtvovnost i tolerancija	Kritičnost
REZIDENCIJALNI STATUS	F = 4,296, p = ,014			
Selo	,202			
Drugi grad	-,059			
Zagreb	-,056			
MATERIJALNI STATUS	F = 10,017, p = ,000			
Loš	,590			
Srednji	,044			
Dobar	-,118			
Odličan	-,558			

Podaci prikazani u tablici 7. upućuju na zaključak da ispitanici, u odnosu na ispitanice postižu više rezultate u pogledu samopouzdanja, autoritativnosti i kritičnosti, a niže u pogledu požrtvovnosti i tolerancije. Također je utvrđeno da razina kritičnosti raste s dobi ispitanika, a razina samopouzdanja s boljim materijalnim statusom njihovih obitelji. Najviše samopouzdanja imaju ispitanici koji žive u gradovima (koji nisu Zagreb), na drugom su mjestu ispitanici koji žive u Zagrebu, dok najmanje samopouzdanja imaju ispitanici sa sela.

Sumarno, analiza je pokazala da promatrana socijalna obilježja ispitanika (spol, dob, rezidencijalni status i materijalne prilike) nisu povezane s razinom u kojoj je ispitanicima prihvatljivo manifestiranje agresivnosti i s načinom na koji povezuju odnos čovjeka i prirode. Također se pokazalo da vrijednosne

orijentacije ispitanika najviše ovise o njihovom spolu, dok dob, materijalne prilike i rezidencijalni status ispitanike razlikuju u manjem dijelu njihovih vrijednosnih orijentacija. Najviše razlika dobiveno je u odnosu na razinu njihova samopouzdanja, što je ujedno i područje vrijednosnih orijentacija koje je ujedno i najpodložnije socijalizacijskim utjecajima. Prema tome, ostaje već spominjani dojam o refleksiji općeg sustava vrijednosti na vrijednosne sustave srednjoškolaca koji, sudeći prema rezultatima ove analize, osobnu vrijednost znatno povezuje s materijalnim i rezidencijalnim statusom, a ujedno promovira određene rodne stereotipe. U određenim aspektima psihosocijalnog funkcioniranja mladih rodni stereotipi ipak slabe, što je vidljivo u izostanku razlika između djevojaka i mladića u procjeni razine poželjnosti agresivnog ponašanja.

U nastavku provjeravamo način na koji se opći sustav vrijednosti odražava na poželjnost i spremnost na promociju pojedinih vrijednosti u osobnom životu (tablica 8.).

Tablica 8.: Ispitanici prema stupnju poželjnosti životnih ciljeva (%)

STUPANJ POŽELJNOSTI ŽIVOTNIH CILJEVA	Potpuno nepoželjno	Uglavnom nepoželjno	Neodlučnost	Uglavnom poželjno
Dobar materijalni položaj (dosta novca, stan i sl.)	7,0	5,1	22,7	65,1
Ugledan društveni položaj	5,3	9,9	39,2	45,6
Postati poznat/a u svom zanimanju ili struci po rezultatima svoga rada	5,7	11,4	34,4	48,5
Doći na rukovodeći položaj	4,8	9,2	37,6	48,3
Iskazivati svoju nacionalnu pripadnost i biti vjeran/a nacionalnoj tradiciji	10,0	17,0	36,0	37,0
Potvrditi se u radu političkih stranaka i institucija	24,7	25,5	34,4	15,4
Razonoditi se i zabavljati po volji	10,6	13,7	36,7	39,0
Biti svoj gospodar i baviti se onim što se želi	5,3	8,1	25,3	61,3
Postati poznat/a u sportu, glazbi i zabavi	14,9	17,3	35,3	32,5
Živjeti mirno u krugu obitelji	3,8	7,3	26,0	62,9
Živjeti u skladu s učenjem svoje vjere	11,9	12,8	38,8	36,5

Uvidom u podatke prikazane u tablici 8. ponajprije uočavamo manji stupanj slaganja među ispitanicima kada se radi o procjeni poželjnosti osobnih ciljeva, no što je to slučaj s općim vrijednosnim orijentacijama (tablica 5.). Komparacija općih i osobnih vrijednosnih orijentacija upućuje i na razmjernu podudarnost udjela ispitanika koji iskazuju svojevrsnu netolerantnost i onih koji visoko vrednuju pripadnost vjeri i tradiciji (nešto više od trećine ispitanika). Vidljivo je, nadalje, da su se među najpoželjnijim ciljevima našli dobar materijalni položaj, privatnost i samosvojnost. Istodobno, ispitanici najslabiji značaj pridaju društvenom angažmanu. Ovdje utvrđena hijerarhija vrijednosti nešto je različita s obzirom na onu dobivenu na uzorku mladih Hrvatske (Radin, 2007), kada se na prvom mjestu našla samosvojnost, na drugom je bila privatnost, a materijalni položaj na trećem mjestu. Te

razlike posredno upućuju na mogućnost pretpostavke kako je upravo vrednovanje materijalnog položaja jedan od motiva upisa strukovne srednje škole, iako je sasvim sigurno da to nije jedini i najvažniji razlog odabira takve vrste školovanja. Zanimljivo je da analizirana socijalna obilježja mladih (spol, dob, rezidencijalni i materijalni status) ne dovode do statistički značajnih razlika u procjeni poželjnosti pojedinih ciljeva, što upućuje na zaključak da su utvrđene razlike među ispitanicima posljedica nekih drugih okolnosti.

Budući da svaka vrijednost sama po sebi sadrži poželjnost, pozitivnost, stabilnost, selekciju i sustavnost (Radin, 2002), logično je očekivati da će životni izbori naših ispitanika biti usmjereni postizanju onoga što procjenjuju najvažnijim, a, sudeći prema rezultatima ove analize, to je najčešće postizanje dobrog materijalnog položaja i stvaranje obitelji. Put ka postizanju tih ciljeva nije, međutim, lišen problema i raznorodnih prepreka. Način na koji ispitanici percipiraju probleme mladih u suvremenom hrvatskom društvu prikazani su u tablici 9. S time je u vezi utvrđeno da oni većinski ponuđene probleme uglavnom negiraju, a kao najvažniji problemi istaknuli su se prevelika okupiranost zabavom i potrošnjom, alkoholizam i narkomanija.

Tablica 9.: Ispitanici prema procjeni problema mladih u društvu (%)

PROCJENA PROBLEMA MLADIH U HRVATSKOM DRUŠTVU	DA	NE
Prevelika okupiranost zabavom i potrošnjom	39,7	60,3
Alkoholizam	38,6	61,4
Narkomanija	33,3	66,7
Društveno neprihvatljivo ponašanje (nasilje, vandalizam i sl.)	26,6	73,4
Nezaposlenost	21,1	78,9
Nizak životni standard	18,3	81,7
Nedostatak životne perspektive	18,0	82,0
Nekvalitetno obrazovanje	15,3	84,7
Vladavina "staraca"	14,7	85,3
Važnost "veza", a ne sposobnosti i stručnosti	12,9	87,1
Nedovoljna briga društva za mlade	12,8	87,2
Nedostatak interesa za društvena i politička zbivanja	12,5	87,5
Masovni odlazak mladih stručnjaka u druge zemlje	10,3	89,7
Nedovoljno sudjelovanje mladih u društvenim i političkim poslovima	5,2	94,8

Podaci prikazani u tablici 9. znatno se razlikuju od onih dobivenih na uzorku mladih Hrvatske, gdje su kao najvažniji problemi mladih naglašeni nizak životni standard, nedostatak životne perspektive i nezaposlenost (Ilišin, 2007). Razlike su najvjerojatnije posljedica razlika u dobi ispitanika dvaju istraživanja (srednjoškolska populacija i populacija osoba u dobi od 15 do 29 godina) jer je za srednjoškolsku populaciju upravo zabava jedno od najvažnijih interesnih područja.

Tablica 10.: Relativne frekvencije (%), vrijednost i značajnost X2 testa statistički značajnih razlika među ispitanicima u procjeni društvenih problema mladih s obzirom na socijalna obilježja

OBILJEŽJE ISPITANIKA	PROBLEM MLADIH U DRUŠTVU	
	NE	DA
SPOL	Nedostatak životne perspektive ($\chi^2 = 9,620$, $p = ,002$)	
Ženski	75,4%	24,6%
Muški	84,4%	15,6%
UKUPNO:	81,9%	18,1%
	Društveno neprihvatljivo ponašanje ($\chi^2 = 14,028$, $p = ,000$)	
Ženski	64,8%	35,2%
Muški	77,2%	22,8%
UKUPNO:	73,7%	26,3%
DOB	Alkoholizam ($\chi^2 = 13,785$, $p = ,003$)	
16 god. i manje	57,2%	42,8%
17 god.	54,0%	46,0%
18 god.	65,3%	34,7%
19 god. i više	70,1%	29,9%
UKUPNO:	61,3%	38,7%
	Važnost "veza" ($\chi^2 = 27,281$, $p = ,000$)	
16 god. i manje	94,0%	6,0%
17 god.	90,1%	9,9%
18 god.	84,3%	15,7%
19 god. i više	77,6%	22,4%
UKUPNO:	87,0%	13,0%
	Narkomanija ($\chi^2 = 13,687$, $p = ,003$)	
16 god. i manje	64,0%	36,0%
17 god.	60,6%	39,4%
18 god.	66,9%	33,1%
19 god. i više	77,6%	22,4%
UKUPNO:	66,7%	33,3%
	Masovni odlazak mladih stručnjaka ($\chi^2 = 11,310$, $p = ,010$)	
16 god. i manje	94,5%	5,5%
17 god.	89,7%	10,3%
18 god.	85,1%	14,9%
19 god. i više	89,1%	10,9%
UKUPNO:	89,6%	10,4%
	Vladavina "staraca" ($\chi^2 = 11,778$, $p = ,008$)	
16 god. i manje	90,3%	9,7%
17 god.	88,3%	11,7%

OBIJELJEŽJE ISPITANIKA	PROBLEM MLADIH U DRUŠTVU	
18 god.	81,8%	18,2%
19 god. i više	80,5%	19,5%
UKUPNO:	85,4%	14,6%
	Nedovoljna briga društva za mlade ($\chi^2 = 8,021, p = ,046$)	
16 god. i manje	89,8%	10,2%
17 god.	88,7%	11,3%
18 god.	88,0%	12,0%
19 god. i više	81,0%	19,0%
UKUPNO:	87,3%	12,7%
REZIDENCIJALNI STATUS	Alkoholizam ($\chi^2 = 7,376, p = ,025$)	
Selo	57,6%	42,4%
Drugi grad	53,3%	46,7%
Zagreb	64,9%	35,1%
UKUPNO:	61,5%	38,5%
MATERIJALNI STATUS	Nekvalitetno obrazovanje ($\chi^2 = 9,358, p = ,025$)	
Loš	85,7%	14,3%
Srednji	85,6%	14,4%
Dobar	85,5%	14,5%
Odličan	69,4%	30,6%
UKUPNO:	84,7%	15,3%
MATERIJALNI STATUS	Važnost "veza" ... ($\chi^2 = 10,893, p = ,012$)	
Loš	81,0%	19,0%
Srednji	85,0%	15,0%
Dobar	93,2%	6,8%
Odličan	87,8%	12,2%
UKUPNO:	87,1%	12,9%

Da je dob osnovni generator razlika u procjenama problema mladih potvrđuju i rezultati analize provedene χ^2 testom statističke značajnosti razlika među ispitanicima u procjeni najvažnijih problema mladih u hrvatskom društvu, s obzirom na spol, dob, materijalne prilike i rezidencijalni status ispitanika (tablica 10.). Analiza je, naime, pokazala da su razlike u tim procjenama najviše uvjetovane dobi ispitanika, dok su spol, rezidencijalni i materijalni status pridonijeli razlikama u procjeni važnosti manjeg broja problema mladih. Dob je tako povezana s procjenom alkoholizma, važnosti "veza", a ne sposobnosti i stručnosti, narkomanijom, vladavinom „staraca“, nedovoljne brige društva za mlade i masovnim odlaskom mladih stručnjaka u druge zemlje, spol s procjenom nedostatka životne perspektive i društveno neprihvatljivog ponašanja, materijalne prilike obitelji s važnosti "veza" i nekvalitetnim obrazovanjem, a rezidencijalni status s procjenom problema alkoholizma.

Sumarno, rezultati prikazani u tablici 10. oslikavaju tendencije prema kojima su problema nedostatka životne perspektive i društveno neprihvatljivog ponašanja mladih u usporedbi sa svojim muškim vršnjacima svjesnije djevojke. Mlađi ispitanici statistički značajno češće naglašavaju problem alkoholizma i narkomanije, a stariji problem masovnog odlaska mladih stručnjaka u druge zemlje, nedovoljne brige društva za mlade i vladavine "staraca". Stariji i siromašniji ispitanici također su svjesniji problema korupcije, dok su ispitanici iz obitelji povoljnijih materijalnih prilika svjesniji problema nekvalitetnog obrazovanja. Rezidencijalni status razlikuje ispitanike u procjeni alkoholizma, čega su svjesniji ispitanici sa sela i iz drugih gradova.

Analizirana socijalna obilježja ispitanike, dakle, ne razlikuju kada je riječ o procjeni prevelike okupiranost zabavom i potrošnjom, nezaposlenosti, niskog životnog standarda, nedostatka interesa za društvena i politička zbivanja i nedovoljnog sudjelovanja mladih u društvenim i političkim poslovima. Oni značaj tih okolnosti uglavnom podcjenjuju što je, vrlo vjerojatno, posljedica životnog razdoblja u kojem se nalaze, ali i određene razine prihvaćanja postojećih društvenih okolnosti. U ostalim analiziranim problemima razlike među ispitanicima postoje, ali je u mnogim pogledima prisutna i homogenost. Drugim riječima, ispitanici su u svojim pogledima na probleme mladih međusobno više slični nego različiti, a upravo je odrastanje okolnost koja tu percepciju najaviše oblikuje.

Unatoč naprijed utvrđenoj tendenciji koja oslikava razmjernu slabu osviještenost ispitanika u odnosu na socijalne problema hrvatskog društva, oni iskazuju kritičnost u pogledu procjene razine poštivanja ljudskih prava u Republici Hrvatskoj. Naime, 18,4% ispitanika procjenjuje da se ljudska prava u Hrvatskoj uopće ne poštuju, a 30,7% da se ona poštuju samo djelomično. Nešto više od trećine ispitanika (36,4%) s time u vezi nema formirano mišljenje, a da se ljudska prava uglavnom poštuju procjenjuje tek 12,9% ispitanika. Svega ih 1,6% smatra da su ljudska prava u hrvatskom društvu u potpunosti poštovana. U tablici 11. prikazani su podaci koji oslikavaju kako se ova opća ocjena poštivanja ljudskih prava u Hrvatskoj odražava na procjenu društvenog položaja određenih društvenih skupina.

Tablica 11.: Ispitanici prema procjeni društvenog položaja određenih društvenih skupina (%)

U KAKVOM SU DRUŠTVENOM POLOŽAJU	U boljem položaju	U jednakom položaju	U lošijem položaju
Pripadnici nacionalnih manjina u odnosu na pripadnike hrvatskog naroda	22,3	43,9	33,8
Članovi oporbenih političkih stranaka u odnosu na članove vladajuće stranke	27,7	44,1	28,2
Siromašni u odnosu na bogate	5,7	11,3	82,9
Stanovnici sela u odnosu na stanovnike grada	9,5	33,0	57,5
Zaposleni u odnosu na nezaposlene	54,7	16,0	29,3
Mladi u odnosu na starije	34,4	35,4	30,2
Neobrazovani u odnosu na obrazovane	9,0	18,6	72,4
Žene u odnosu na muškarce	11,0	61,8	27,1
Ateisti u odnosu na vjernike	7,6	64,1	28,3

Dvotrećinska većina ispitanika smatra da su u lošem društvenom položaju siromašni i neobrazovani ispitanici, polovica misli da su u lošem položaju stanovnici sela, a trećina lošim procjenjuje položaj nacionalnih manjina i mladih. Najujednačenijim ispitanici procjenjuju položaj žena u odnosu na muškarce i položaj ateista u odnosu na vjernike, iako i ovdje postoji znatan udio onih koji zamjećuju određenu razinu neravnopravnosti. Ova analiza ipak potvrđuje ranije naveden podatak o 30-ak% ispitanika koji procjenjuju da se ljudska prava poštuju samo djelomično, a kao osnovni problem u dostupnosti ljudskih prava prepoznaje se siromaštvo i obrazovanje, što je sukladno rezultatima ranije provedenih istraživanja (Ilišin i Radin, 2007) i vjerno oslikava hrvatsku realnost. Razlike među ispitanicima s obzirom na njihova socijalna obilježja provjerene su analizom varijance, koja je u globalu pokazala da su ispitanici skloniji procjeni lošijeg društvenog položaja onih skupina koje su im bliže. Dobivene statistički značajne razlike prikazane su u tablici 12.

Tablica 12.: Vrijednosti aritmetičkih sredina, vrijednost (F) i razina značajnosti (p) t-testa na kriterijskim varijablama prema procjenama položaja društvenih skupina

OBILJEŽJE ISPITANIKA	Siromašni u odnosu na bogate	Stanovnici sela u odnosu na stanovnike grada	Neobrazovani u odnosu na neobrazovane	Ateisti u odnosu na vjernike
SPOL	F = 7,331, p = .007	F = 9,081, p = ,003		
Ženski	2,85	2,59		
Muški	2,74	2,44		
REZIDENCIJALNI STATUS		F = 15,344, p = ,000		F = 3,045, p = ,048
Selo		2,28		2,12
Drugi grad		2,40		2,26
Zagreb		2,57		2,23

MATERIJALNI STATUS	F = 3,467, p = ,016			
Loš	2,81			
Srednji	2,80			
Dobar	2,75			
Odličan	2,54			
OBILJEŽJE ISPITANIKA	Siromašni u odnosu na bogate	Članovi oporbenih stranaka	Neobrazovani u odnosu na neobrazovane	Pripadnici nacionalnih manjina
DOB	F = 7,100, p = .000	F = 18,084, p = .000	F = 4,923, p = .002	F = 3,597, p = ,013
16 god. i manje	2,69	1,78	2,52	1,99
17 god.	2,70	1,92	2,61	2,17
18 god.	2,84	2,09	2,67	2,12
19 god. i više	2,89	2,29	2,76	2,20

Podaci prikazani u tablici 12. upućuju na zaključak da lošiji položaj siromašnih u odnosu na bogate statistički značajno češće percipiraju djevojke, stariji ispitanici i ispitanici koji potječu iz obitelji lošijih materijalnih prilika. Da su stanovnici sela u lošijem položaju u odnosu na stanovnike grada češće smatraju ispitanici koji žive u Zagrebu i pripadnice ženskog spola. Da su ateisti u lošijem položaju u odnosu na vjernike značajno češće smatraju ispitanici koji žive u drugim gradovima, a rjeđe ispitanici sa sela. Sve u svemu, dob je obilježje ispitanika koje pridonosi najvećim razlikama u percepciji društvenog položaja pojedinih društvenih skupina. Uz već spominjane razlike, utvrđeno je da s dobi ispitanika raste i njihov osjećaj neravnopravnosti pripadnika oporbenih stranaka u odnosu na vladajuće stranke, neobrazovanih u odnosu na obrazovane i pripadnika nacionalnih manjina u odnosu na hrvatski narod.

Budući da razmatranje razloga dobivenih razlika u percepciji položaja pojedinih društvenih skupina u hrvatskom društvu nadilaze svrhu ove analize, samo možemo konstatirati da je utvrđena razmjerno povoljna svijest ispitanika o čimbenicima ravnopravnosti građana, da društveni status najčešće poistovjećuju s materijalnim i obrazovnim statusom te da svijest o diferenciranosti društva raste s procesom sazrijevanja.

* * *

Rezultati prikazani u ovom segmentu analize daju osnova za izvođenje nekoliko zaključaka o psihosocijalnom kontekstu obrazovanja i zapošljavanja polaznika srednjih strukovnih škola u Gradu Zagrebu. Ponajprije, procjenjujemo da vrijednosne orijentacije i iskazan odnos ispitanika prema društvenoj stvarnosti vjerno oslikavaju širi društveni kontekst istraživanja, pri čemu se osobito ističu orijentiranost na stjecanje materijalnih dobara, visoko vrednovanje privatnosti i samostalnosti, uz slab

interes za politička i šira društvena zbivanja. Ispitanici su s jedne strane iskazali odgovarajuću razinu kritičnosti spram određenih društvenih okolnosti (npr. korupcija, razina zaštite ljudskih prava), a istodobno su pokazali da osobno promoviraju prevladavajući sustav društvenih vrijednosti, opredjeljujući se za društveno poželjne ciljeve i visoko vrednujući tradicionalan odnos društva spram mladih (poštivanje autoriteta, potreba slijeđenja društvenih vođa i dr.).

Ne treba, međutim, zanemariti udio ispitanika koji prema svom vrijednosnom sustavu odudara od većinske populacije, a koji predstavlja mlade nositelje razvoja društva i alternativnih vrijednosti. Prema rezultatima ove analize, njih je oko 30%. S druge su strane ispitanici koji negiraju opće prihvaćen sustav vrijednosti, koji posredno ukazuju na nedostatnu razinu socijalne integracije i koji je vjerojatno moguće uvrstiti u skupinu mladih rizičnog ponašanja. Njih je u uzorku oko 10-ak%, što je sukladno rezultatima dobivenim istraživanjima rizičnih ponašanja mladih (Bouillet, 2007, Lokas i Bouillet, 2006 i dr.).

Pokazalo se, nadalje, da sustav vrijednosti najviše ovisi o razini psihosocijalne zrelosti ispitanika, a značajan je i utjecaj njihovog spolnog (rodnog) identiteta. Što je netko zreliji, to je svjesniji složenosti suvremenog društva, kritičniji i usmjereniji planiranju budućnosti. Djevojke su, tradicionalno, pokazale niži stupanj samopouzdanja, viši stupanj tolerancije i empatičnosti, ali su oslabile razlike u toleranciji na korištenje agresije u rješavanju problema, što prihvatljivim procjenjuje većina ispitanika. Upravo je ova dimenzija, uz orijentiranost na stjecanje materijalnih dobara, osnovno vrijednosno obilježje suvremenog društva. Razlike s obzirom na rezidencijalni i materijalni status su očekivane i logične, ali je važno uočiti da su mladi sa sela sve sličniji urbanoj mladeži, što je trend koji će ubuduće sigurno biti još izraženiji.

Kakav je, dakle, psihosocijalni kontekst obrazovanja i zapošljavanja naših ispitanika? Ponajprije, radi se o heterogenoj populaciji u vrlo osjetljivom životnom razdoblju, populaciji koja spremno „upija“ vrijednosne obrasce svojih odgojitelja, koja je velikim dijelom svjesno i motivirano odabrala školovanje za neko strukovno zanimanje i koja će u velikoj mjeri nastaviti promovirati i razvijati postojeće društvene vrijednosti. Očigledno je, nadalje, da je interes za društvena i politička zbivanja ispitanika izrazito slab, da su ispitanici uglavnom orijentirani prema njima dostupnim i bliskim ciljevima. Znatan dio ispitanika pritom očekuje materijalno i obiteljski situiranu budućnost, bez formirane i osviještene želje za sudjelovanjem u oblikovanju povoljnijih širih socijalnih uvjeta. Iako u svom okruženju primjećuju određene nepravilnosti, njihov doprinos društvenom položaju mladih uglavnom podcjenjuju. Budući da je značajna većina ispitanika iskazala svijest o obrazovanju kao važnom čimbeniku poželjnog društvenog statusa, moglo bi se očekivati da će vlastitom školovanju i obrazovanju pridati primjerenu pozornost. Ipak, zabava je sastavni dio mladosti, što vjerojatno u mnogim slučajevima pridonosi tendenciji „žrtvovanja“ obveza u korist zabave, pa i umanjivanju orijentiranosti na postizanje odgovarajućih školskih postignuća. Bez obzira na tu okolnost, a i imajući u vidu specifičnosti srednjoškolske životne dobi, kao najvažniji psihosocijalni kontekst njihova obrazovanja te budućeg zapošljavanja ističemo veliki potencijal iskustvenog učenja, spremnost na poštivanje autoriteta,

kritičnost, te opću orijentiranost na samosvojnost, kao i na postizanje društveno poželjnih ciljeva. To su gotovo univerzalna obilježja polaznika strukovnih srednjih škola. Oni, školjući se, očekuju usklađenost vođenja i poticanja na samostalnost, ali i potvrdu općeprihvaćenih standardnih vrijednosti suvremenih demokratskih društava. Koliko i kako navedena obilježja nalaze svoju potvrdu u stvarnim obrazovnim okolnostima, provjerit ćemo u sljedećem poglavlju.

3.2. Procjena nastavnih i praktičnih aspekata školovanja

Prije analize načina na koji ispitanici procjenjuju kvalitetu svoga školovanja, recimo da prosjek ocjena ispitanika u prvom polugodištu školske godine u kojem su prikupljeni podaci potvrđuje ranije navedene teze o sklonosti srednjoškolaca strukovnih škola na nešto slabiju usmjerenost učenju i osobnom obrazovanju, unatoč iskazanoj svijesti o važnosti obrazovanja za postizanje željenog društvenog položaja. Među ispitanicima prevladavaju, naime, oni s negativnim i dobrim ocjenama (tablica 13.). Među ispitanicima nadalje nalazimo 13 ili 1,5% ispitanika koji su jednom ili dva puta ponavljali razred u osnovnoj školi te 12,1% onih koji su ponavljali razred u srednjoj školi (dva i više puta razred je u srednjoj školi ponavljalo 11 ispitanika).

Tablica 13.: Ispitanici prema prosječnoj ocjeni na kraju polugodišta šk. god. 2007/2008.

PROSJEČNA OCJENA NA POLUGODIŠTU	BROJ ISPITANIKA	%
Neocijenjen	4	0,5
Nedovoljan	268	30,9
Dovoljan	19	2,2
Dobar	282	32,6
Vrlo dobar	243	28,1
Odličan	50	5,8
Nepoznato	27	/
UKUPNO	893	100,0

Prema tome, zadovoljavajuća akademska postignuća postiže tek trećina ispitanika, a vjerojatno je da dio objašnjenja razmjerno loših obrazovnih rezultata ostalih ispitanika možemo pronaći i u načinima na koji doživljavaju različite aspekte školovanja. O načinima na koje ispitanici procjenjuju nastavni dio svoga školovanja informiraju nas podaci prikazani u tablici 14.

Tablica 14.: Ispitanici prema procjenama nastavnih aspekata školovanja (%)

ASPEKT NASTAVNOG PROCESA	Potpuno neslaganje	Pretežno neslaganje	Pretežno slaganje	Potpuno slaganje
1. Želio/la bih promijeniti školu/smjer.	53,6	20,3	14,0	12,1
2. Zadovoljan/na sam zanimanjem za koje me škola obrazuje.	12,4	14,1	35,7	37,7
3. Ova škola ispunjava moja očekivanja.	19,6	23,7	39,1	17,7
4. Školski program prezahťjevan je za mene.	44,4	34,8	13,8	7,0
5. Školski program je prelagan za mene.	31,8	40,4	19,4	8,3
6. Mislim da nisam dovoljno sposoban/na za ovu školu.	70,5	18,6	7,0	3,9
7. Mislim da sam previše sposoban/na za ovu školu.	29,7	31,9	26,6	11,8

ASPEKT NASTAVNOG PROCESA	Potpuno neslaganje	Pretežno neslaganje	Pretežno slaganje	Potpuno slaganje
8. Razmišljam o prestanku školovanja.	79,3	10,6	5,6	4,5
9. Nastavnici me ocjenjuju na temelju prethodnih ocjena.	22,4	30,2	30,5	16,9
10. Nastavnici uvažavaju mišljenje i ideje učenika.	23,5	30,2	35,8	10,6
11. Nastavnici ocjenjuju na temelju porijekla učenika, poznanstva s roditeljima...	41,9	33,6	16,2	8,4
12. Nastavnici svojim ponašanjem pružaju loš primjer učenicima.	27,9	40,1	18,9	13,0
13. Nastavnici zaključuju o meni na temelju mog izgleda i oblačenja.	44,9	32,1	16,0	6,9
14. Imam previše sati nastave.	23,4	28,6	21,9	26,2
15. Imam previše sati prakse.	38,7	28,9	14,3	18,1
16. Imam previše domaćih zadaća.	33,7	31,0	15,6	19,7

Promatramo li integralno udio ispitanika koji se s ponuđenim tvrdnjama pretežno i potpuno slažu, dolazimo do zaključka da je nešto više od dvije trećine ispitanika zadovoljno zanimanjem za koje ih škola obrazuje te da nešto više od polovice ispitanika (56,8%) smatra da njihova škola ispunjava njihova očekivanja. Između 45% i 50% ispitanika procjenjuje da ima previše sati nastave, da ih nastavnici ocjenjuju na temelju prethodnih ocjena, ali da uvažavaju mišljenje i ideje učenika. 38,4% ispitanika smatra da njihove sposobnosti premašuju potrebe školovanja u konkretnoj školi, dok nešto više od trećine procjenjuje da ima previše domaćih zadaća i prakse, te da svojim ponašanjem nastavnici učenicima pružaju loš primjer. Nešto više od petine učenika smatra da je za njih školski program prelagan, da bi željeli promijeniti školu te da nastavnici učenike ne procjenjuju dovoljno objektivno. Oko desetine učenika smatra da za školu nije dovoljno sposobno pa razmišlja o prekidi školovanja (podsjetimo, oko 10% ispitanika ukazalo je na rizičnost svoga ponašanja i u prethodnom poglavlju). Rezultati se, međutim, znatno poklapaju s onima dobivenim drugim istraživanjima odnosa učenika srednjih škola prema školovanju (Bouillet i Čale-Mratović, 2007), što nas navodi na zaključak da učenici srednjih strukovnih škola školu procjenjuju na jednak način kao i učenici drugih srednjih škola. Podaci također ukazuju na veliki varijabilitet sposobnosti učenika, ali i na varijabilitet njihova zadovoljstva ispitivanim segmentima školovanja. O kojim obilježjima ispitanika te procjene ovise, provjerili smo analizom varijance na prethodno faktoriziranim česticama predmetne skale. Faktorizacijom (metodom glavnih komponenti uz varimax rotaciju) je izolirano 5 faktora koji zajedno objašnjavaju 57,42% varijance. U tablici 15. prikazana je struktura izoliranih faktora. Pozitivni koeficijenti matrice strukture upućuju na zaključak da se uz višu vrijednost na čestici koja sudjeluje u formiranju faktora vezuju više vrijednosti na ostalim česticama, a negativni upućuju na obrnuti smjer povezanosti (uz višu vrijednost na jednoj čestici vezuje se niža vrijednost na drugoj čestici koja značajno sudjeluje u formiranju faktora).

Tablica 15.: Matrica strukture faktora doživljaja nastavnih aspekata školovanja i postotak objašnjene zajedničke varijance

MATRICA STRUKTURE FAKTORA I % OBJAŠNJENE VARIJANCE	Koeficijent
1. FAKTOR (21,15%), PROCJENA NASTAVNIKA I OBRAZOVNOG SMJERA	
1. Zadovoljan/na sam zanimanjem za koje me škola obrazuje.	-,523
2. Ova škola ispunjava moja očekivanja.	-,558
3. Nastavnici me ocjenjuju na temelju prethodnih ocjena.	,523
4. Nastavnici uvažavaju mišljenje i ideje učenika.	-,490
5. Nastavnici ocjenjuju na temelju porijekla učenika, poznanstva s roditeljima i sl.	,576
6. Nastavnici svojim ponašanjem pružaju loš primjer učenicima.	,594
7. Nastavnici zaključuju o meni na temelju mog izgleda i oblačenja.	,583
2. FAKTOR (11,66%), PROCJENA USKLAĐENOSTI SPOSOBNOSTI UČENIKA I PROGRAMA	
8. Želio/la bih promijeniti školu/smjer.	-,550
9. Školski program prezahťjevan je za mene.	,428
10. Školski program je prelagan za mene.	-,579
3. FAKTOR (9,49%), PROCJENA USKLAĐENOSTI SPOSOBNOSTI UČENIKA I ŠKOLE	
11. Mislim da sam previše sposoban/na za ovu školu.	,530
4. FAKTOR (7,81%), PROCJENA PRIMJERENOSTI ŠKOLSKIH OBEVEZA	
12. Imam previše sati nastave.	-,559
13. Imam previše sati prakse.	-,463
14. Imam previše domaćih zadaća.	-,463
5. FAKTOR (7,31%), PROCJENA NEDOSTATNIH ŠKOLSKIH POSTIGNUĆA	
15. Mislim da nisam dovoljno sposoban/na za ovu školu.	,464
16. Razmišľjam o prestanku školovanja.	,456

Struktura prvog faktora odnosi se na način na koji ispitanici procjenjuju nastavnike i školski smjer, pri čemu se ispitanici koji su zadovoljni zanimanjem i školom te koji procjenjuju da nastavnici uvažavaju ideje učenika ne slažu s ostalim tvrdnjama o neprimjerenim ponašanjima nastavnika (i obrnuto). U drugom su se faktoru grupirale varijable koje opisuju procjenu usklađenosti sposobnosti učenika i školskog programa, pri čemu oni koji žele primijeniti školu i misle da je program za njih prelagan, logično, istodobno smatraju da program nije prezahťjevan. Treći faktor formira samo jedna varijabla, koja upućuje na neusklađenost sposobnosti učenika i škole u cjelini, a četvrti varijable koje upućuju na procjenu primjerenosti školskih obveza. Posljednji, peti, faktor, opisuje procjenu nedostatnih školskih postignuća uvjetovanih nedovoljnim sposobnostima učenika.

Analizom varijance je utvrđeno da od analiziranih obilježja ispitanika (spol, dob, rezidencijalni i materijalni status), razlike u procjeni nastavnih aspekata školovanja ovise o spolu (na prva tri faktora) i dobi (na prvom i trećem faktoru) ispitanika. Statistički značajne razlike i smjerovi razlika prikazani su u tablici 16.

Tablica 16.: Vrijednosti aritmetičkih sredina, vrijednost (F) i razina značajnosti (p) t-testa prema spolu i dobi ispitanika prema procjenama nastavnih aspekata školovanja

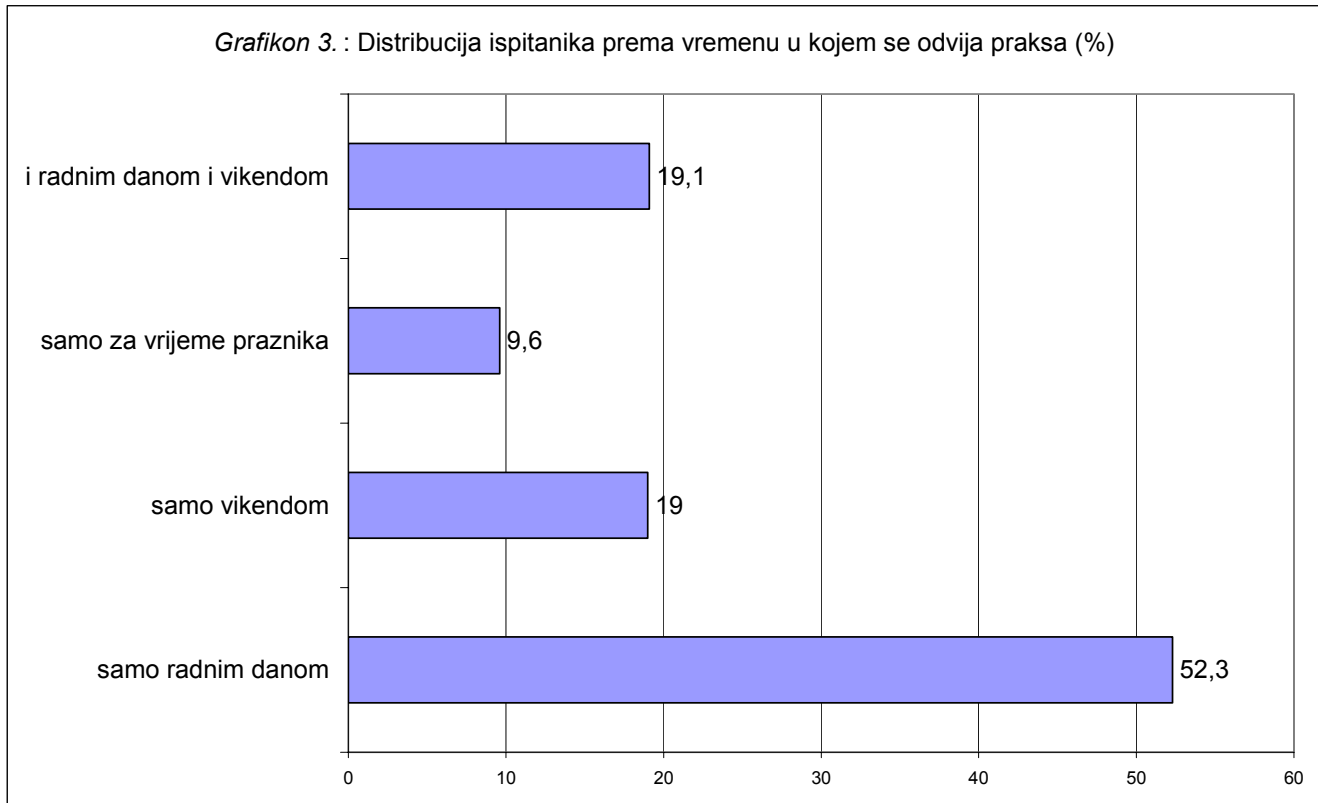
OBILJEŽJE ISPITANIKA	Nastavnici i obrazovni smjer	Sposobnosti učenika i program	Sposobnosti učenika i škola
SPOL	F = 4,803, p = ,029	F = 10,073, p = ,002	F = 11,486, p = ,001
Ženski	-,115	-,173	-,185
Muški	,053	,071	,075
DOB	F = 3,546, p = ,014		F = 6,064, p = ,000
16 god. i manje	-,146		,000
17 god.	-,071		,231
18 god.	,105		-,063
19 god. i više	,120		-,191

Iz podataka prikazanih u tablici 16. proizlazi da na trima faktorima, u odnosu na djevojke, niže vrijednosti postižu mladići. To znači da su djevojke statistički značajno češće zastupljene među ispitanicima koji povoljno procjenjuju nastavnike i školski smjer, a mladići među onima koji nepovoljno procjenjuju odnos nastavnika prema učenicima. Ispitanici muškog spola češće procjenjuju da njihove sposobnosti znatno premašuju potrebe obrazovnog programa, pa i među onima koji bi željeli promijeniti školu. Stariji ispitanici su u odnosu na mlađe kritičniji prema školi i ponašanju nastavnika, ali rjeđe misle da su za školski program previše sposobni.

Sumarno, integralni uvid u podatke o odnosu ispitanika prema školi i procjeni njezinih nastavnih aspekata ponovno oslikava heterogenost ispitanika koja je uvjetovana njihovim rodnim identitetom i stupnjem zrelosti, ali i drugim okolnostima koje prelaze okvire ovog istraživanja. Ponovno je utvrđeno postojanje dijela ispitanika (10%) koji u obrazovnom procesu vrlo vjerojatno ne uspijevaju zadovoljiti svoje potrebe, što s visokom razinom vjerojatnosti upućuje na teškoće njihove socijalne integracije u širem smislu, ali su utvrđeni i segmenti nastavnog procesa čiju bi kvalitetu svakako trebalo preispitati. To su segmenti nastave u kojima postoji visoka razina slaganja ispitanika, među kojima je za temu ovog istraživanja najvažnija usklađenost obveza učenika u nastavnom i praktičnom radu.

Budući da zakonski akti koji uređuju srednjoškolsko obrazovanje u Republici Hrvatskoj usuglašavanje nastavnih (teorijsko-stručnih) i praktičnih vidova nastave određuje prilično široko, logično je da se strukovnim školama praktični rad organizira vrlo raznoliko. Zakonom o srednjem školstvu (Narodne novine, 69/2003, pročišćeni tekst) je, naime, određeno da način organiziranja nastave u obrtničkim školama i praktične nastave u strukovnim školama utvrđuje ministar. Zakon ističe da godišnji broj nastavnih sati može iznositi najviše 1.120 a tjedni 32 nastavna sata, osim u programima čiji se veći dio izvodi u obliku vježbi i praktične nastave te da se dnevni broj sati nastave utvrđuje rasporedom sati škole, pri čemu teorijska nastava ne može iznositi više od 6 sati dnevno. Dok nastavni sat traje 45 minuta, sat praktične nastave traje 60 minuta ako se izvodi izvan škole.

U grafikonu 3. prikazana je distribucija ispitanika prema vremenu u kojem se odvija praksa, s obzirom na to radi li se o radnom danu, vikendima ili praznicima.

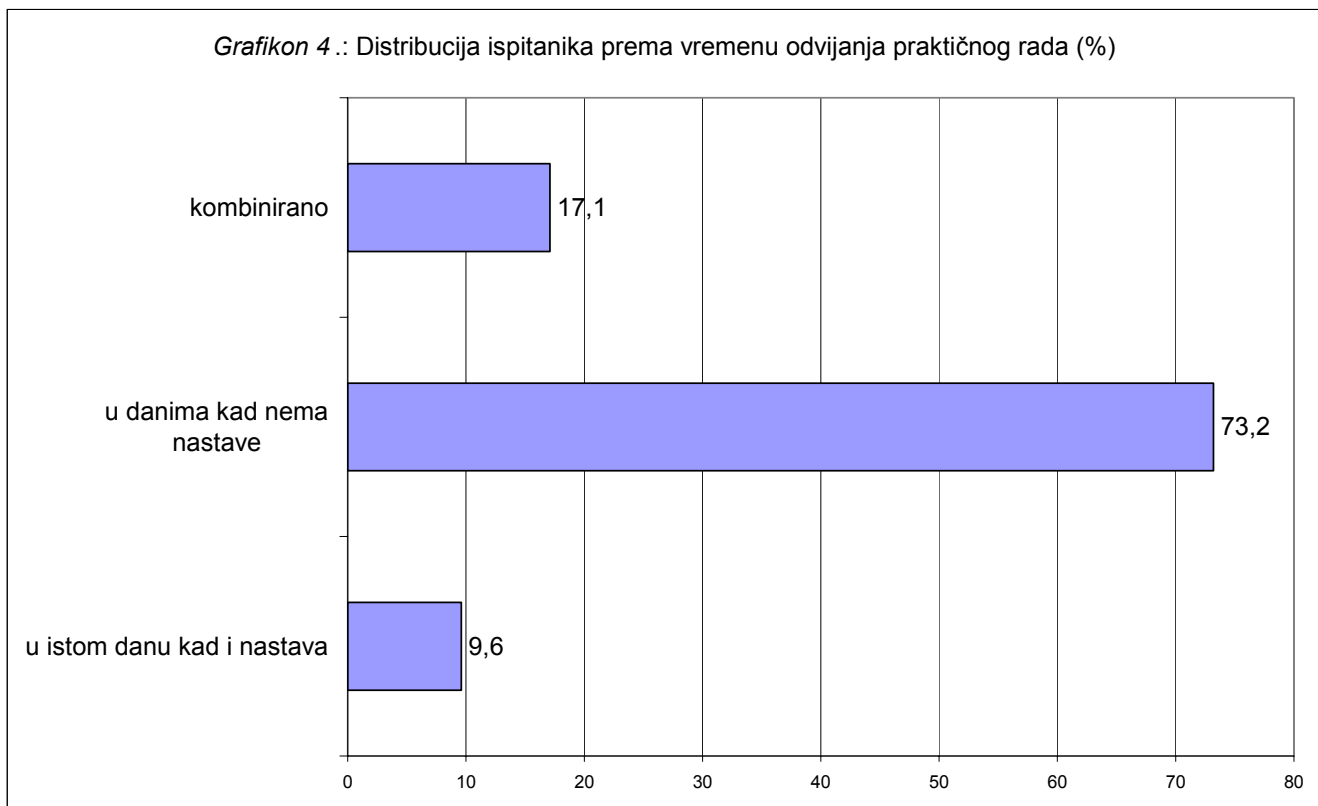

Iz podataka prikazanih u grafikonu 3. proizlazi da tek nešto više od polovice ispitanika praksu obavlja isključivo radnim danom, dok se u ostalim slučajevima radi o različitim kombinacijama (i radni dan i vikend, odnosno samo vikend ili samo za vrijeme praznika). Ipak, većina ispitanika (73,2%) praksu obavlja isključivo u danima kad nema nastave, nešto manje od desetine (9,6%) u istom danu kad imaju i nastavu, dok 17,1% ispitanika ponekad obavlja praksu u danima kada imaju i nastavu, a ponekad kada je nemaju (grafikon 4.).

Velika većina ispitanika (79,8%) obavlja praksu u Zagrebu, dok 20,2% ispitanika praktični rad obavlja izvan Zagreba. Među njima je 36,6% ispitanika kojima su troškovi putovanja plaćeni u cijelosti, 17,9% kojima su plaćeni djelomično, te 45,5% onih kojima troškovi putovanja izvan Zagreba nisu plaćeni. Moguće je da dio ispitanika kojima nisu plaćeni troškovi putovanja prebiva izvan Zagreba, pa ni nema posebnih putnih troškova. Manje od 8 sati dnevno na praktičnom radu provodi 35,9% ispitanika, točno 8 sati 48,1% ispitanika, a više od 8 sati 12,8% ispitanika. Čak 48,6% ispitanika navodi da tijekom tog vremena nema plaćeni topli obrok, a 9,5% ispitanika navodi da tijekom obavljanja praktičnog rada nema osiguran odmor u trajanju od pola sata (za 15,7% ispitanika takav je odmor osiguran samo ponekad). «Pravilnik o načinu ostvarivanja programa naukovanja i stručnog osposobljavanja za

vezane obrte te o pravima, obvezama, praćenju, vrednovanju i ocjenjivanju naučnika» ne regulira plaćanje putnih troškova naučnicima, kao niti organiziranje toplog obroka te podmirenje njegovih troškova te možemo ustvrditi da vezano uz te elemente na tržištu postoje različite prakse, ovisno o školi te obrtniku/poduzeću kod kojeg se provodi praktičan rad.

S obvezama tijekom praktičnog rada pomoću pisanih uputa upoznato je 8,9% ispitanika, njih 60,6% s obvezama je upoznao/la majstor/majstorica, a 21,7% nastavnik/ca. S druge strane, 8,9% ispitanika navodi da s obvezama uopće nije upoznato. Što se pak upoznatosti s pravima učenika tiče, 14,3% ispitanika smatra da s njima uopće nije upoznato, 49,1% ocjenjuje da su im prava poznata samo djelomično, a 36,6% misli da u potpunosti poznaje svoja prava.

Iz prethodno prikazanih podataka može se, dakle, zaključiti da se praktični oblici nastave u najmanje 10% do 15% slučajeva odvijaju suprotno pozitivnim načelima naukovanja, bilo da se radi o preciznosti uputa vezanih uz formu, sadržaj i ciljeve prakse, bilo da se radi o kršenju određenih prava (prekovremeni rad, neplaćeni troškovi prijevoza, pravo na dnevni odmor ...). Te su okolnosti svjesni i sami ispitanici, među kojima je 16,9% onih koji ocjenjuju da ih se tijekom praktičnog rada tretira suprotno pravilima (tablica 17).

Tablica 17: Ispitanici prema ocjeni poštivanja prava tijekom praktičnog rada (%)

PRAVA UČENIKA TIJEKOM PRAKTIČNOG RADA	Da	Ne znam	Ne
Smatraš li da te se tijekom praktičnog rada tretira suprotno pravilima?	16,9	35,0	48,2
Znaš li kome se trebaš obratiti ako te se tijekom praktičnog rada tretira suprotno pravilima?	63,0	/	37,0
Ako te se tijekom praktičnog rada tretiralo suprotno pravilima, jesi li se kome obratio/la?	20,8	/	79,2
Imaš li mentora/icu tijekom praktičnog rada?	80,0	/	20,0

Vrijednost i statistička značajnost X2 testa pokazala je da među školama u pogledu poštivanja prava učenika postoje statistički značajne razlike (tablica 18.).

Tablica 18.: Relativne frekvencije (%), vrijednost i značajnost X2 testa razlika među ispitanicima u procjeni poštivanja prava tijekom obavljanja prakse s obzirom na školu koju pohađaju

NAZIV ŠKOLE	Da	Ne znam	Ne
X2 = 48,077, p = ,019			
1) Elektrostrojarska obrtnička škola	21,1%	28,9%	50,0%
2) Strojarska tehnička škola Fausta Vrančića	5,7%	39,6%	54,7%
3) Škola za montažu i instalaciju metalnih konstrukcija	25,9%	17,2%	56,9%
4) Obrtnička i industrijska graditeljska škola	14,6%	31,3%	54,2%
5) Drvodjeljska škola	22,5%	35,0%	42,5%
6) Obrtnička škola za osobne usluge	12,8%	28,2%	59,0%
7) Graditeljska tehnička škola	8,3%	39,6%	52,1%
8) Tehnička škola Ruđer Bošković	12,5%	40,6%	46,9%
9) Tekstilna škola	11,9%	52,4%	35,7%
10) Geodetska tehnička škola	14,8%	44,4%	40,7%
11) Hotelijersko turistička škola	23,4%	42,2%	34,4%
12) Industrijska strojarska škola	18,2%	40,9%	40,9%
13) Grafička škola	15,9%	33,3%	50,8%
14) Prehrambeno tehnološka škola	34,8%	34,8%	30,4%
15) Poljoprivredna škola	25,0%	18,8%	56,3%
16) Strojarska tehnička škola Frana Bošnjakovića	33,3%	0,0%	66,7%
UKUPNO:	16,9%	35,0%	48,2%

Iz podataka prikazanih u tablici 18. proizlazi da u većini škola ima učenika koji smatraju da se njihova prava tijekom obavljanja praktičnog rada krše, ali i onih koji smatraju da se ne krše. U pozitivnom se smislu ističu Grafička škola, Graditeljska tehnička škola, Obrtnička škola za osobne usluge i Strojarska tehnička škola Fausta Vrančića. Učenici Geodetske tehničke škole su relativno češće procijenili da se njihova prava tijekom obavljanja prakse krše, a u ostalim su školama zastupljene sve skupine učenika.

Drugim riječima, kršenje prava u najvećem broju slučajeva nije problem škole, već poslodavca kod kojega se praktični rad obavlja, što posredno dovodi do teze da bi se uz veći nadzor poslodavaca od strane škole, moglo ublažiti kršenje prava učenika.

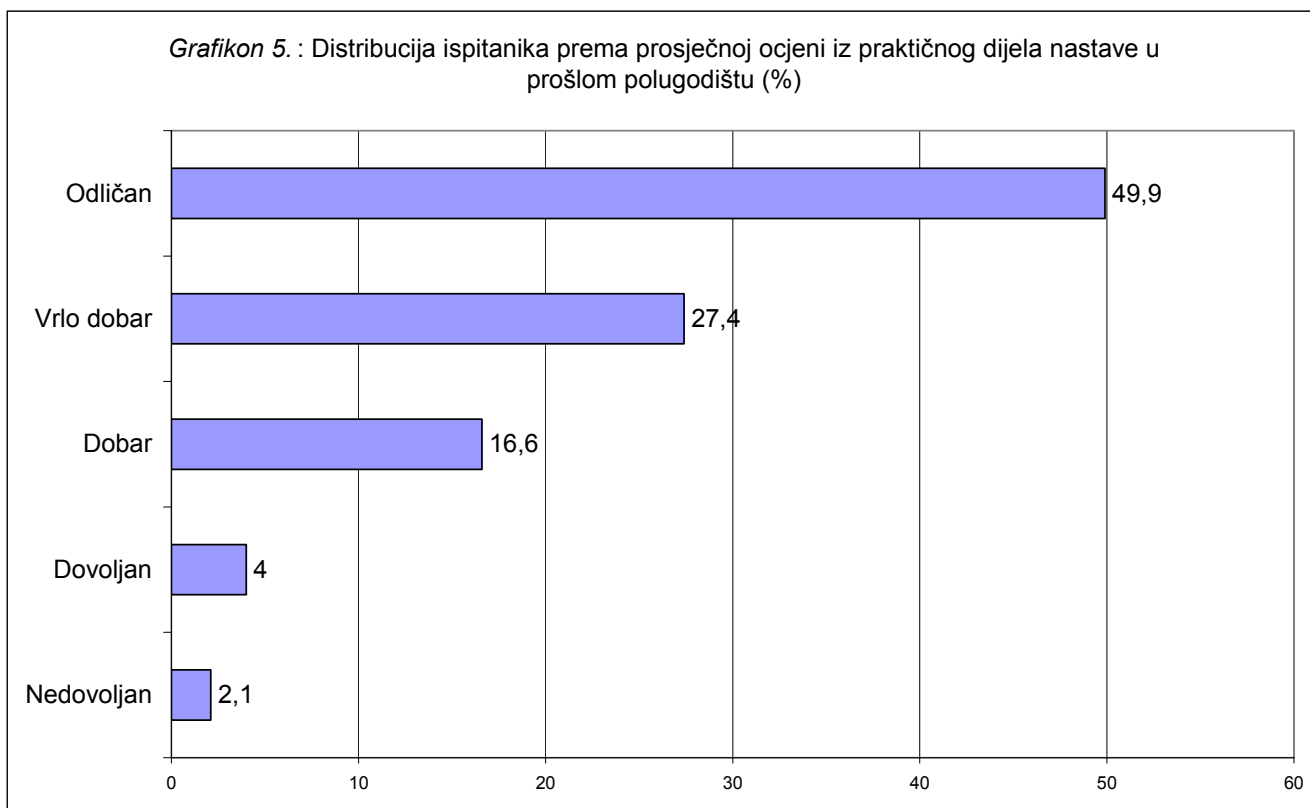
U tablici 19. prikazani su podaci vezani uz nabavu i nošenje zaštitne opreme i uniformi za vrijeme obavljanja prakse. I ti podaci upućuju na postojanje 10% slučajeva u kojima se krše prava i zakonski propisi o zaštiti na radu, kao i na okolnost da gotovo trećina ispitanika plaća troškove uniformi i/ili zaštitne opreme.

Tablica 19.: Ispitanici prema nošenju i nabavi zaštite opreme i uniformi tijekom praktičnog rada (%)

NOŠENJE	Zaštitne opreme	Uniforme
Ne jer nije potrebna	38,0	42,6
Ne iako je potrebna	9,6	6,6
Da	52,5	50,9
TROŠKOVE SNOSI		
Škola	2,1	1,3
Poslodavac	37,3	26,7
Roditelji	26,8	40,2
Nepoznato	33,8	31,8

Inače, da se praktičan rad pretežno odvija u skladu s predviđenim programom ocjenjuje 44,8% ispitanika, 18,0% smatra da je on manji od predviđenog programa, a 16,5% ocjenjuje da tijekom prakse radi više no što je to predviđeno programom. Za svoj rad novčanu naknadu prima 63,8% ispitanika. Među ispitanicima koji ostvaruju novčanu naknadu, 28,7% ima pisani dokument o njezinom iznosu, u 31,7% slučajeva ona je određena usmenim dogovorom, a 39,6% ispitanika ne zna unaprijed koliki će biti iznos novčane naknade. Prema tome, i ovaj segment praktičnog rada ukazuje na veliku raznolikost poslodavaca u pristupu praktikantima i njihovom naukovanju, pa i na kršenje zakonskih propisa Republike Hrvatske, osobito onih koji se odnose na oporezivanje dohodaka. Naše istraživanje upućuje na zaključak da te propise u potpunosti poštuje tek svaki peti poslodavac.

Zanimljivo je da su učenici iz praktičnog rada ocijenjeni znatno bolje no što je to slučaj s prosječnim ocjenama iz svih školskih predmeta. Usporedimo li podatke prikazane u tablici 13. i grafikonu 5., uočavamo da u praktičnom radu nalazimo osam puta više odličnih učenika i 14 puta manje učenika koji su iz praktičnog rada dobili ocjenu nedovoljan. Iako postoji vrlo velika vjerojatnost da će ocjene do kraja školske godine većina učenika popraviti, ostaje zaključak da su u praktičnom radu u pravilu bolje ocijenjeni, što može biti posljedica njihova interesa za samo zanimanje za koje se školuju, ali i kriterija prilikom ocjenjivanja tog segmenta nastave.

Budući da naprijed prikazani podaci o praktičnom radu nedvosmisleno ukazuju na veliku raznolikost u oblicima, sadržajima i pravnim aspektima odvijanja praktičnog rada, nedvojbeno je da u tom segmentu školovanja učenika strukovnih škola ima potrebe i mjesta za mnoga unaprjeđivanja i usuglašavanja standarda provedbe. Jesu li učenici u globalu praktičnim radom zadovoljni, saznajemo uvidom u podatke prikazane u tablici 20.

Tablica 20.: Ispitanici prema zadovoljstvu različitim aspektima praktične nastave (%)

ZADOVOLJSTVO ISPITANIKA POJEDINIM ASPEKTIMA PRAKTIČNOG RADA	ZADOVOLJSTVO				
	Potpuno nezadovoljstvo	Pretežno nezadovoljstvo	Neodlučnost	Pretežno zadovoljstvo	Potpuno zadovoljstvo
1. Zadaci koje ispitanik obavlja tijekom praktičnog rada	9,0	13,6	10,5	43,1	23,7
2. Sadržaj praktičnog rada	8,5	10,7	18,1	40,0	22,8
3. Lokacija na kojoj se praktični rad odvija	8,3	9,8	10,8	34,6	36,6
4. Poslodavac kod kojeg ispitanik obavlja praktični rad	8,2	6,8	14,4	32,5	38,1
5. Mentor/ica koji/a vodi ispitanika kroz praktični rad	6,2	5,1	17,0	36,2	35,5
6. Trajanje radnog dana	9,0	10,3	14,2	34,7	31,7
7. Rad u smjenama	8,9	8,9	16,8	29,3	36,0

ZADOVOLJSTVO ISPITANIKA POJEDINIM ASPEKTIMA PRAKTIČNOG RADA	Potpuno nezadovoljstvo	Pretežno nezadovoljstvo	Neodlučnost	Pretežno zadovoljstvo	Potpuno zadovoljstvo
8. Novčana naknada	34,2	12,0	12,1	17,8	23,9
9. Trajanje dnevnog odmora	11,5	9,1	13,7	33,4	32,4
10. Radna odjeća/obuća	12,6	7,8	19,5	25,9	34,2
11. Zaštita na radu	10,4	6,2	17,8	29,6	36,0
12. Topli obrok	20,4	9,5	16,2	21,0	32,9
13. Komunikacija škole i poslodavca	14,3	10,7	27,2	23,1	24,6

Rezultati prikazani u tablici 20. upućuju na zaključak da je dvije trećine ispitanika pretežno ili potpuno zadovoljno mentorima koji vode praktični rad, lokacijom i poslodavcem kod kojeg se naukovanje odvija. Znatna većina ispitanika zadovoljno je i zadacima, trajanjem radnog dana, dnevnim odmorom, zaštitom na radu, smjenama u kojima se praksa odvija, sadržajem, radnom odjećom i toplim obrokom. Ispitanici su najmanje zadovoljni naknadom za rad i kvalitetom komunikacije između škole i poslodavca. Petina ispitanika pretežno je ili potpuno nezadovoljna zadacima koje obavljaju tijekom praktičnog rada, trajanjem dnevnog odmora, radnom odjećom i obućom, trajanjem radnog dana i sadržajem praktičnog rada. Naše je mišljenje da je najvažnije unaprijediti kvalitetu komunikacije između škola i poslodavaca, na što ukazuju i raniji podaci prikazani u ranijim analizama uključenima u ovo poglavlje Izvještaja, a što bi nedvojbeno pomoglo u smanjivanju udjela nezadovoljnih ispitanika.

Analizom varijance odnosa zadovoljstva praktičnim radom i obilježja ispitanika (spol, dob, rezidencijalni i materijalni status) pokazala je da među ispitanicima postoje sljedeće razlike:

- ◆ ispitanici različitog spola razlikuju se u razini zadovoljstva sadržajem praktičnog rada, radom u smjenama, novčanom naknadom i trajanjem dnevnog odmora
- ◆ ispitanici različite dobi razlikuju se međusobno u zadovoljstvu zadacima koje obavljaju na praksi, sadržajem prakse, radnim danom, radnom odjećom i obućom, zaštitom na radu, toplim obrokom i kvalitetom komunikacije između škole i poslodavaca
- ◆ ispitanici različitih materijalnih prilika razlikuju se međusobno u zadovoljstvu zadacima koje obavljaju tijekom praktičnog rada, sadržajem prakse, poslodavcem i kvalitetom komunikacije između škole i poslodavaca.

Rezidencijalni status ispitanika ne dovodi do statistički značajnih razlika u razini zadovoljstva praktičnim radom. Smjerovi utvrđenih razlika prikazani su u tablici 21.

Tablica 21.: Vrijednosti aritmetičkih sredina, vrijednost (F) i razina značajnosti (p) t-testa u zadovoljstvu aspektima praktičnog rada s obzirom na spol, dob i materijalni status ispitanika

ZADOVOLJSTVO	SPOL			DOB				
	F, p	Ženski	Muški	F, p	>16	17	18	19 <
				1,047; ,007	3,79	3,63	3,55	3,35
Sadržajem	6,343; ,012	3,40	3,65	3,178; ,024	3,72	3,59	3,64	3,35
Smjenama	5,067; ,025	3,58	3,82		3,81	3,78	3,77	3,62
Radnim danom				2,942; ,032	3,85	3,80	3,50	3,61
Novčanom naknadom	5,754; ,017	2,63	2,96	5,939; ,001	3,18	2,82	2,92	2,47
Dnevnim odmorom	11,078; ,001	3,41	3,77		3,63	3,80	3,74	3,49
Odjećom/obučom				9,837; ,000	3,92	3,62	3,69	3,17
Zaštitom na radu				8,818; ,000	4,03	3,82	3,74	3,35
Toplim obrokom				4,627; ,003	3,46	3,65	3,30	3,05
Komunikacijom Š-P				13,646; ,000	3,62	3,60	3,19	2,85
MATERIJALNI STATUS OBITELJI								
	F, p	Loš	Srednji	Dobar	Odličan			
Zadacima	3,344; ,019	3,26	3,54	3,82	3,45			
Sadržajem	4,310; ,005	3,33	3,48	3,82	3,82			
Poslodavcem	3,216; ,022	3,42	3,80	4,00	4,15			
Toplim obrokom	4,955; ,002	3,35	3,21	3,68	3,76			
Komunikacijom Š-P	5,770; ,001	2,76	3,25	3,55	3,79			

Uvidom u podatke prikazane u tablici 21. dolazimo do zaključka da su prikazanim aspektima praktičnog rada statistički značajno manje zadovoljne učenice, stariji ispitanici i ispitanici lošijeg materijalnog statusa, s izuzetkom zadovoljstva toplim obrokom kojim su najmanje zadovoljni ispitanici srednjeg materijalnog statusa. S obzirom na dobivene rezultate, skloni smo zaključku da viša razina osjetljivosti na društvena pitanja i viša razina kritičnosti osoba ženskog spola i starijih učenika, koja je utvrđena u prvom poglavlju ovog Izvještaja, dovodi i do više razine nezadovoljstva. I povezanost zadovoljstva aspektima praktičnog rada s materijalnim prilikama je moguće objasniti razinom kritičnosti, ali i okolnostima koje dovode do mogućnosti odabira mjesta gdje će se praktični rad odvijati, budući da je to jedino obilježje koje pridonosi razini zadovoljstva s poslodavcem.

Analizirana obilježja ispitanika dovode do razlika u zadovoljstvu sadržajem prakse, što je moguće objasniti razlikama u očekivanjima, mogućnostima izbora poslodavca i stvarnim razlikama u sadržajima koje su posljedica razreda kojeg ispitanici polaze.

Što ispitanici tijekom naukovanja zaista rade, saznajemo uvidom u podatke prikazane u tablici 22.

Tablica 22.: Ispitanici prema procjeni učestalosti prakticiranja određenih sadržaja praktičnog rada (%)

SADRŽAJNI ASPEKT PRAKTIČNOG RADA	Nikada	Rijetko	Često	Vrlo često
Pomagao/la sam zaposlenicima u obavljanju stručnih zadataka.	9,4	21,4	41,6	27,6
Samostalno sam obavljao/la neki stručni zadatak, uz odgovarajuće upute.	8,8	23,6	40,0	27,6
Samostalno sam obavljao/la neki stručni zadatak, bez odgovarajućih uputa.	37,9	35,5	15,8	10,8
Promatrao/la sam zaposlenike kako obavljaju neki stručni zadatak.	6,1	14,8	37,5	41,6
Obavljao/la sam pomoćne poslove koji nisu vezani uz struku (npr. fotokopiranje, dostava).	37,4	26,9	18,9	16,8
Obavljao/la sam privatne poslove za zaposlenike (npr. odlazak na poštu, u dućan i sl.).	56,9	19,0	12,8	11,3
Primao/la sam individualnu poduku od zaposlenika o načinu na koji se neki stručni posao obavlja.	25,4	28,7	29,5	16,4
Sudjelovao/la sam u raspravama o načinima na koje je neki zadatak moguće riješiti.	26,6	28,5	30,5	14,4
Sudjelovao/la sam na sastancima zaposlenika (npr. sastanak smjene, radne jedinice i sl.).	68,2	16,5	9,5	5,8
Sudjelovao/la sam na stručnim predavanjima koja su organizirana za zaposlenike.	72,6	15,0	6,7	5,7
Provodio/la sam vrijeme bez posebnih obveza, čekajući zadatak.	25,4	38,9	23,5	12,2
Obavljao/la sam zadatke izvan vremena koje je predviđeno za praksu (prekovremeni rad).	55,8	24,9	11,9	7,4
Ostajao/la sam kod kuće, iako sam trebao/la biti na praktičnom radu.	64,3	22,0	7,5	6,1

Iz podataka prikazanih u tablici 22. proizlazi da ispitanici na praksi najčešće promatraju zaposlenike kako obavljaju neki zadatak (79,1%), pomažu zaposlenicima u obavljanju stručnih zadataka (69,2%) i samostalno obavljaju neki stručni zadatak (67,2%). Zanimljivo je da manje od 50% ispitanika prima individualnu poduku od zaposlenika o načinu na koji se neki stručni posao obavlja (45,9%) i sudjeluje u raspravama na koji se neki stručni zadatak može riješiti (44,9%). Nešto više od trećine ispitanika često i vrlo često na praksi obavlja pomoćne poslove koji nisu vezani uz struku (npr. fotokopiranje, dostava) te provodi vrijeme bez posebnih obveza, čekajući zadatak. Neki stručni zadatak, bez odgovarajućih uputa često i vrlo često obavlja 26,6% ispitanika, dok oko petine ispitanika za vrijeme prakse obavlja privatne poslove za zaposlenike (npr. odlazak na poštu, u dućan i sl.). Ovom je prilikom utvrđeno da prekovremeno često i vrlo često radi 19,3% ispitanika (ranije je utvrđeno da više od 8 sati dnevno na praksi provodi vrijeme 12,8% ispitanika), dok 13,6% ostaje kod kuće, iako bi trebalo biti na praksi. Višu razinu usmjerenosti stručnom usavršavanju nalazimo u 12,4% ispitanika koji sudjeluju na edukacijama zaposlenika.

Ukratko, i ovom je analizom utvrđena sadržajna neujednačenost praktičnog rada, pri čemu osobitu pozornost zahtijevaju ispitanici koji neredovito pohađaju praksu, s jedne strane, te ispitanici koji na praksi rade više no što je to potrebno. Da bismo utvrdili razlike među ispitanicima s obzirom na kriterijske varijable, ponajprije smo skalu sadržaja praktičnog rada faktorizirali. Izolirano je 5 faktora koji ukupno objašnjavaju 66,98% zajedničke varijance.

Tablica 23.: Matrica strukture faktora sadržaja praktičnog rada i postotak objašnjene zajedničke varijance

MATRICA STRUKTURE FAKTORA I % OBJAŠNJENE VARIJANCE	Koeficijent
1. FAKTOR (23,96%), PROMATRANJE I RASPRAVA	
Promatrao/la sam zaposlenike kako obavljaju neki stručni zadatak.	,732
Primao/la sam individualnu poduku od zaposlenika o načinu na koji se neki stručni posao obavlja.	,671
Sudjelovao/la sam u raspravama o načinima na koje je neki zadatak moguće riješiti.	,576
2. FAKTOR (16,11%), DODATNO USAVRŠAVANJE	
Sudjelovao/la sam na sastancima zaposlenika (npr. sastanak smjene, radne jedinice i sl.).	,838
Sudjelovao/la sam na stručnim predavanjima koja su organizirana za zaposlenike.	,853
3. FAKTOR (10,91%), USMJERENOST NESTRUČNIM SADRŽAJIMA	
Obavljao/la sam pomoćne poslove koji nisu vezani uz struku (npr. fotokopiranje, dostava).	,854
Obavljao/la sam privatne poslove za zaposlenike (npr. odlazak na poštu, u dućan i sl.).	,853
Obavljao/la sam zadatke izvan vremena koje je predviđeno za praksu (prekovremeni rad).	,480
4. FAKTOR (8,29%), KONKRETAN PRAKTIČNI RAD	
Pomagao/la sam zaposlenicima u obavljanju stručnih zadataka.	,638
Samostalno sam obavljao/la neki stručni zadatak, uz odgovarajuće upute.	,704
Samostalno sam obavljao/la neki stručni zadatak, bez odgovarajućih uputa.	,769
5. FAKTOR (7,70%), IZBJEGAVANJE OBVEZA	
Provodio/la sam vrijeme bez posebnih obveza, čekajući zadatak.	,831
Ostajao/la sam kod kuće, iako sam trebao/la biti na praktičnom radu.	,672

Dobiveni faktori analizirani sadržaj praktičnog rada grupirali su u promatranje i raspravu, dodatno usavršavanje, bavljenje sadržajima nevezanima za struku, konkretan praktični rad i izbjegavanje obveza. Analizom varijance je utvrđeno da se ispitanici prema spolu međusobno razlikuju u učestalosti dodatnog usavršavanja, bavljenju sadržajima nevezanim za struku i izbjegavanju obveza. Dob ispitanike diskriminira prema bavljenju nestručnim sadržajima i konkretnim praktičnim radom, a rezidencijalni status u izbjegavanju praktičnog rada. Materijalne prilike ispitanika statistički su značajno povezane s učestalosti učenja promatranjem i raspravama. Smjerovi utvrđenih razlika prikazani su u tablici 24.

Tablica 24.: Vrijednosti aritmetičkih sredina, vrijednost (F) i razina značajnosti (p) t-testa na kriterijskim varijablama prema faktorima sadržaja praktičnog rada

OBILJEŽJA ISPITANIKA	Promatranje i rasprava	Dodatno usavršavanje	Nestručni sadržaji	Praktični rad	Izbjegavanje obveza
SPOL		F = 34,098, p = ,000	F = 5,010, p = ,026		F = 5,189, p = ,023
Ženski		-,347	,135		-,136
Muški		,143	-,056		,059
DOB			F = 3,259, p = ,021	F = 4,185, p = ,006	
16 god. i manje			,168	-,052	
17 god.			,010	,162	
18 god.			-,168	,106	
19 god. i više			-,039	-,194	
REZIDENCIJALNI STATUS					F = 3,661, p = ,026
Selo					-,162
Drugi grad					-,111
Zagreb					,076
MATERIJALNI STATUS	F = 3,028, p = ,029				
Loš	-,043				
Srednji	-,077				
Dobar	,179				
Odličan	,197				

Podaci prikazani u tablici 24. upućuju na zaključak da su ispitanice češće uključene u poslove koji nisu neposredno vezani uz struku, dok ispitanici češće sudjeluju u dodatnim usavršavanjima i češće izbjegavaju obveze. Nestručnim sadržajima češće se bave mlađi ispitanici, a konkretne praktične i stručne zadatke najčešće obavljaju ispitanici u dobi od 17 godina. Obveze najviše izbjegavaju ispitanici koji žive u Zagrebu, a najmanje ispitanici sa sela. U promatranju drugih zaposlenika i u raspravama s njima češće sudjeluju ispitanici boljeg materijalnog statusa. Iako je dio dobivenih razlika moguće objasniti specifičnostima sadržaja prakse u pojedinim fazama školovanja i u pojedinim školama, dio razlika upućuje na rodne stereotipe i na moguć drugačiji tretman učenika s obzirom na njihov materijalni status. Ipak, te kalkulacije ovim istraživanjem nije moguće egzaktno utvrditi, pa ćemo samo još jednom zaključiti da i ova analiza upućuje na potrebu usuglašavanja standarda i sadržaja naučavanja učenika strukovnih škola.

Podaci u tablici 25. informiraju nas o odnosu ispitanika s mentorima i sa zaposlenicima na radom mjestu na kojem obavljaju praksu, te o načinu na koji se ispitanici odnose prema praktičnom radu.

Tablica 25.: Odnos ispitanika prema praktičnom radu, sa zaposlenicima i s mentorom (%)

SADRŽAJNI ASPEKT PRAKTIČNOG RADA	Nikada	Rijetko	Često	Vrlo često
ZAPOSLENICI				
Zaposlenici me poštuju i pažljivi su prema meni.	3,0	14,9	44,2	37,9
Ostvarujem dobru komunikaciju sa zaposlenicima.	1,3	10,8	37,6	50,3
Praktični rad me potiče na razmišljanje i stvaranje novih ideja.	7,7	23,8	32,4	36,1
Praktični rad mi omogućuje praktičnu primjenu gradiva.	9,0	19,5	35,4	36,1
Sadržaj praktičnog rada je zanimljiv.	8,3	19,3	33,6	38,9
Praktični rad me dobro priprema za buduće zanimanje.	8,3	12,3	29,6	49,9
Trudim se tijekom praktičnog rada zadovoljiti sve svoje obveze.	1,9	7,6	33,5	57,1
Uvijek kada je moguće, izbjegavam doći na praktičan rad.	59,3	26,1	8,4	6,3
Tijekom praktičnog rada svakome se mogu obratiti za pomoć.	4,1	12,9	27,2	55,8
Od zaposlenika dobivam korisne i praktične savjete.	3,6	11,9	31,4	53,1
MENTOR/ICA				
Moram se jako puno truditi da bih zadovoljio/la kriterije svog mentora i zadatke praktičnog rada.	15,0	33,3	28,4	23,3
Mentor/ica mi pomaže u obavljanju stručnih zadataka.	8,6	18,4	38,8	34,2
Mentor/ica me potiče na samostalno obavljanje stručnih zadataka, uz davanje uputa.	6,2	14,2	42,2	37,4
Mentor/ica mi zadaje stručne zadatke, bez davanja uputa.	33,2	41,0	16,7	9,1
Mentor/ica me potiče da ga/ju promatram dok obavlja neki stručni zadatak.	10,1	17,6	39,3	32,9
Mentor/ica od mene da obavljam pomoćne poslove koji nisu vezani uz struku (npr. fotokopiranje, dostava)	34,7	30,6	16,1	18,6
Mentor/ica traži od mene da obavljam njezine/njegove privatne poslove (npr. odlazak u poštu).	63,5	19,2	10,2	7,1
Mentor/ica mi daje individualnu stručnu poduku.	27,9	28,0	28,1	16,0
Mentor/ica me potiče na rasprave o načinima na koje je neki zadatak moguće riješiti.	17,7	30,8	33,3	18,2
Mentor/ica me vodi na sastanke na kojima on/a sudjeluje.	71,9	15,5	6,7	5,9
Mentor/ica me vodi te na stručna predavanja na kojima on/a sudjeluje.	75,1	13,6	5,2	6,0
Mentor/ica mi dozvoljava da provodim vrijeme besposleno, očekujući neki zadatak.	30,5	37,9	20,2	11,3
Mentorica traži od mene da na praktičnom radu ostajem prekovremeno.	60,7	23,8	8,8	6,8
Mentor/ica mi dozvoljava ti da neopravdano izostajem s praktičnog rada.	64,6	22,7	5,9	6,8
Mentor/ica izražava svoje zadovoljstvo sa mnom.	14,0	22,8	38,1	25,1
Mentor/ica izražava svoje nezadovoljstvo sa mnom.	57,6	25,3	11,3	5,8
Mentor/ica izmjenjuje informacije o meni s mojim nastavnikom.	50,3	23,8	15,9	10,0
Mentor/ica pokazuje interes za rad sa mnom.	12,6	22,3	38,4	26,7
Mentor/ica potiče moju kreativnost.	12,8	22,4	36,3	28,6
Mentor/ica nadzire moj rad.	5,5	14,6	44,1	35,9
Mentor/ica vodi sa mnom neobavezne (prijateljske) razgovore.	17,8	21,2	26,7	34,2

Promatramo li podatke prikazane u tablici 25. integralno, zaključujemo da se 90% ispitanika često i vrlo često trudi da tijekom praktičnog rada zadovolji sve svoje obveze, da značajna većina ostvaruje dobru komunikaciju sa zaposlenicima (87,9%), od zaposlenika dobiva korisne i praktične savjete (83%), može se tijekom praktičnog rada svakome obratiti za pomoć (84,5%) te procjenjuje da ih zaposlenici poštuju i pažljivi su prema njima (82,1%). Udio ispitanika koji opisane pozitivne aspekte sa zaposlenicima doživljava rijetko ili nikada kreće se od 9 do 17%. Nešto više od dvije trećine ispitanika procjenjuje da ih praktični rad dobro priprema za buduće zanimanje (79,5%), da je sadržaj praktičnog rada zanimljiv (72,5%), da im omogućuje praktičnu primjenu gradiva (71,5%), a 68,5% smatra da ih praktični rad potiče na razmišljanje i stvaranje novih ideja. S druge strane, oko trećine ispitanika o svom praktičnom radu ima suprotno mišljenje.

Većina ispitanika izražava pozitivno mišljenje i o svojim mentorima, a nezadovoljstvo s time u vezi izražava 20% do 30% ispitanika. Tako 80% ispitanika smatra da njihov mentor često i vrlo često nadzire njihov rad, 79,6% navodi da ih mentor potiče na samostalno obavljanje stručnih zadataka, uz davanje uputa, 73% da im mentor pomaže u obavljanju stručnih zadataka, a 72,2% da ih mentor potiče da ga promatraju dok obavlja neki stručni zadatak. Nešto manje (65,1%) procjenjuje da mentor pokazuje interes za rad s njima, da izražava svoje zadovoljstvo radom učenika (65,1%) i da potiče njihovu kreativnost (64,9%). Natpolovična većina ispitanika (60,9%) navodi da mentori s njima često i vrlo često vode neobavezne (prijateljske) razgovore, a polovica ispitanika (51,7%) drži da se mora jako puno truditi da bi zadovoljili kriterije svog mentora i zadatke praktičnog rada te da ih mentor potiče na rasprave o načinima na koje je neki zadatak moguće riješiti (51,5%). Znatno je manje ispitanika kojima mentori daju individualnu stručnu poduku (44,1%) i onih čiji mentori izmjenjuju informacije s nastavnikom (25,9%).

Oko trećine ispitanika na praktičnom radu često i vrlo često obavlja pomoćne poslove koji nisu vezani uz struku (34,7%) ili su na praksi besposleni (31,5%), 25,8% dobiva zadatke bez uputa, a 17,3% ispitanika za mentora često ili vrlo često obavljaju privatne poslove (npr. odlazak u poštu i dr.). Sličan je udio mentora koji su učenicima nezadovoljni (17,1%). Na zahtjev mentora prekovremeno često i vrlo često radi 15,6% ispitanika, dok 12,7% s prakse smije neopravdano izostajati. Kao što je ranije već utvrđeno, razmjerno je malen udio ispitanika koje mentori potiču na stručna usavršavanja tako što ih vode na sastanke (12,6%) i na stručna predavanja (11,2%). Ukratko, iako većina ispitanika iskazuje zadovoljstvo praktičnim radom, ostaje skupina onih koji nemaju takva iskustva pa upućuju na potrebu određenih pozitivnih promjena.

Da bismo utvrdili odnos određenih obilježja ispitanika i sadržaja praktičnog rada, ponajprije smo izvršili faktorizaciju varijabli koje opisuju odnos ispitanika prema praksi, sa zaposlenicima i s mentorom. Njome je dobiveno šest faktora koji objašnjavaju 56,19% zajedničke varijance. Struktura faktora prikazana je u tablici 26.

Tablica 26.: Matrica strukture faktora odnosa ispitanika prema praktičnom radu, sa zaposlenicima i mentorom i postotak objašnjene zajedničke varijance

MATRICA STRUKTURE FAKTORA I % OBJAŠNJENE VARIJANCE	Koeficijent
1. FAKTOR (27,09%), KVALITETAN ODNOS S MENTOROM	
Metor/ica mi pomaže u obavljanju stručnih zadataka.	,689
Mentor/ica me potiče na samostalno obavljanje stručnih zadataka, uz davanje uputa.	,683
Mentor/ica me potiče da ga/ju promatram dok obavlja neki stručni zadatak.	,718
Mentor/ica mi daje individualnu stručnu poduku.	,593
Mentor/ica me potiče na rasprave o načinima na koje je neki zadatak moguće riješiti.	,641
Mentor/ica izražava svoje zadovoljstvo sa mnom.	,551
Mentor/ica pokazuje interes za rad sa mnom.	,731
Mentor/ica potiče moju kreativnost.	,732
Mentor/ica nadzire moj rad.	,609
2. FAKTOR (9,99%), POZITIVAN ODNOS PREMA PRAKSI I ZAPOSLENICIMA	
Zaposlenici me poštuju i pažljivi su prema meni.	,564
Ostvarujem dobru komunikaciju sa zaposlenicima.	,608
Praktični rad me potiče na razmišljanje i stvaranje novih ideja.	,775
Praktični rad mi omogućuje praktičnu primjenu gradiva.	,708
Sadržaj praktičnog rada je zanimljiv.	,748
Praktični rad me dobro priprema za buduće zanimanje.	,725
Trudim se tijekom praktičnog rada zadovoljiti sve svoje obveze.	,432
Tijekom praktičnog rada svakome se mogu obratiti za pomoć.	,541
Od zaposlenika dobivam korisne i praktične savjete.	,668
3. FAKTOR (6,79%), ZAHTJEVNOST I NEPRIMJERENOST PRAKSE I MENTORA	
Moram se jako puno truditi da bih zadovoljio/la kriterije svog mentora i zadatke praktičnog rada.	,489
Mentor/ica mi zadaje stručne zadatke, bez davanja uputa.	,554
Mentor/ica od mene da obavljam pomoćne poslove koji nisu vezani uz struku (npr. fotokopiranje, dostava)	,682
Mentor/ica traži od mene da obavljam njezine/njegove privatne poslove (npr. odlazak u poštu).	,695
Mentor/ica izražava svoje nezadovoljstvo sa mnom.	,500
4. FAKTOR (4,56%), DODATNO STRUČNO USAVRŠAVANJE	
Mentor/ica me vodi na sastanke na kojima on/a sudjeluje.	,777
Mentor/ica me vodi te na stručna predavanja na kojima on/a sudjeluje.	,826
Mentor/ica izmjenjuje informacije o meni s mojim nastavnikom.	,468
5. FAKTOR (4,24%), NESTRUČAN I NEODGOVORAN ODNOS PREMA PRAKSI	
Mentor/ica mi dozvoljava da provodim vrijeme besposleno, očekujući neki zadatak.	,717
Mentor/ica mi dozvoljava ti da neopravdano izostajem s praktičnog rada.	,647
Mentor/ica vodi sa mnom neobavezne (prijateljske) razgovore.	,417
6. FAKTOR (3,50%), IZBJEGAVANJE PRAKSE	
Uvijek kada je moguće, izbjegavam doći na praktičan rad.	-,632

Faktori izolirani faktorskom analizom (metoda glavnih komponenti uz varimax rotaciju) grupirali su varijable na način da one opisuju kvalitetan odnos s mentorom (1. faktor), pozitivan odnos ispitanika prema praksi i zaposlenicima (2. faktor), neprimjerenost i visoku zahtjevnost prakse (3. faktor),

poticanje na dodatno usavršavanje (4. faktor), nestručan i neodgovoran odnos prema praksi i naukovanju (5. faktor) te izbjegavanje prakse (6. faktor). Analizom varijance je utvrđeno da je svaki faktor statistički značajno ovisan o spolu, dobi ili materijalnom statusu ispitanika, dok rezidencijalni status nije povezan s odnosom ispitanika prema praksi te s njihovim odnosima sa zaposlenicima i mentorima. Sadržaj i smjer povezanosti prikazani su u tablici 27.

Tablica 27.: Vrijednosti aritmetičkih sredina, vrijednost (F) i razina značajnosti (p) t-testa u odnosu ispitanika prema praksi, sa zaposlenicima i mentorima s obzirom na spol, dob, materijalni status ispitanika

FAKTOR	SPOL			DOB				
	F, p	Ženski	Muški	F, p	>16	17	18	19 <
Pozit. odnos s ment.				4,597; ,003	,219	-,000	-,046	-,196
Neprijemnost	5,707; ,017	,147	-,063	5,343; ,001	,224	,060	-,147	-,163
Stručno usavršavanje	18,569; ,000	-,260	,117					
Neodgovornost				5,001; ,002	-,184	-,126	,153	,157
Izbjegavanje prakse	9,437; ,002	,183	-,086	2,851; ,037	,083	,145	-,073	-,156
MATERIJALNI STATUS OBITELJI								
	F, p	Loš	Srednji	Dobar	Odličan			
Pozitivan odnos - praksa i zaposlenici	5,006; ,002	-,226	-,089	,200	,380			

Rezultati analize varijance odnosa ispitanika prema praktičnom radu, sa zaposlenicima i mentorima s obzirom na kriterijske varijable u velikoj su mjeri podudarni onima dobivenim analizom sadržaja praktičnog rada. Ponovno je, naime, utvrđeno da učenice češće procjenjuju da su izložene neprimjerenim zahtjevima tijekom praktičnog rada, bilo da se radi o očekivanjima koji od njih iziskuju puno truda, bilo da se radi o zadacima koji nisu vezani uz samu struku za koju se školuju. S druge strane, učenike češće nalazimo u skupini ispitanika koja s mentorom odlazi na stručna usavršavanja i sastanke, ali i među onima koji češće izbjegavaju praksu. S boljim materijalnim statusom, raste udio ispitanika koji na praksi doživljavaju pozitivnu komunikaciju sa zaposlenicima i praktičan rad vrednuju na pozitivan način. Pozitivan odnos mentora češće doživljavaju mlađi ispitanici, koji ujedno češće izbjegavaju praksu, dok kod starijih ispitanika češće nailazimo na one čiji mentori s njima prijateljski razgovaraju, izostaju s prakse ili su na praksi besposleni.

* * *

Rezultati dobiveni analizom načina na koji ispitanici procjenjuju nastavne i praktične aspekte školovanja globalno ukazuju na nekoliko tendencija koje je moguće iskoristiti u daljnjim usavršavanjima obrazovanja učenika u strukovnim školama. Ponajprije, utvrđeno je da velika većina učenika manifestira zadovoljstvo nastavnim i praktičnim aspektima svoga obrazovanja, ali je to

zadovoljstvo manje, što su ispitanici kritičniji i što je njihova svijest o složenosti međuljudskih odnosa izraženija. S time je u vezi dobivene rezultate potrebno prihvatiti s određenom dozom skepticizma, tim više, kada ova analiza uključuje doživljaje i ocjene učenika, bez razmatranja načina na koji kvalitetu obrazovanja doživljavaju nastavnici i mentori.

Ipak, sve izvršene analize nedvosmisleno dovode do zaključka da postoji 10% do 30% ispitanika čije obrazovne potrebe tijekom nastavnog i praktičnog rada nisu odgovarajuće zadovoljene. Što je stupanj odstupanja od očekivanja i pravila veći, to je (logično) manji udio ispitanika koji su tim nezakonitostima izloženi. Sudeći prema rezultatima ovoga istraživanja, problemi postoje u zakonitosti postupanja poslodavaca (osobito u odnosu na zaštitu na radu, način ugovaranja naknade za rad i reguliranje prekovremenog rada), ali i u reguliranju praktičnih aspekata nastave, budući da znatan dio učenika (90%) nema pisane upute o pravima i obvezama tijekom praktičnoga rada, a tek trećina ocjenjuje da poznaje svoja prava. Osim toga, utvrđena je niska razina komunikacije između škola i poslodavaca, što dodatno otvara mogućnosti različitim neregularnostima koje, pak, dovode do razmjerno visokog udjela ispitanika koji praksu obavljaju na izrazito nekvalitetan način (10-ak%) ili se ona odvija mimo predviđenog programa (30-ak%).

U kontekstu prava učenika na godišnje i tjedne odmore, bilo bi zanimljivo utvrditi kako je u pojedinim školama uređen odnos između nastavnog i praktičnog rada, s obzirom na okolnost da gotovo 50% ispitanika praksu obavlja vikendima, praznicima i/ili vikendima, praznicima i radnim danom, a 70% u danima kad nema nastave. Na to se nadovezuje i podatak o znatnom udjelu učenika koji procjenjuju da su nastavnim obvezama preopterećeni.

Zanimljive su i razlike u uspjehu učenika u nastavnom i praktičnom aspektu nastave. Uočeno je, naime, znatno više odstupanja u obavljanju obveza no što je nedovoljno ocjenjenih učenika, a nesklad je također primijećen u akademskim postignućima učenika iz nastavnih i praktičnih aspekata nastave.

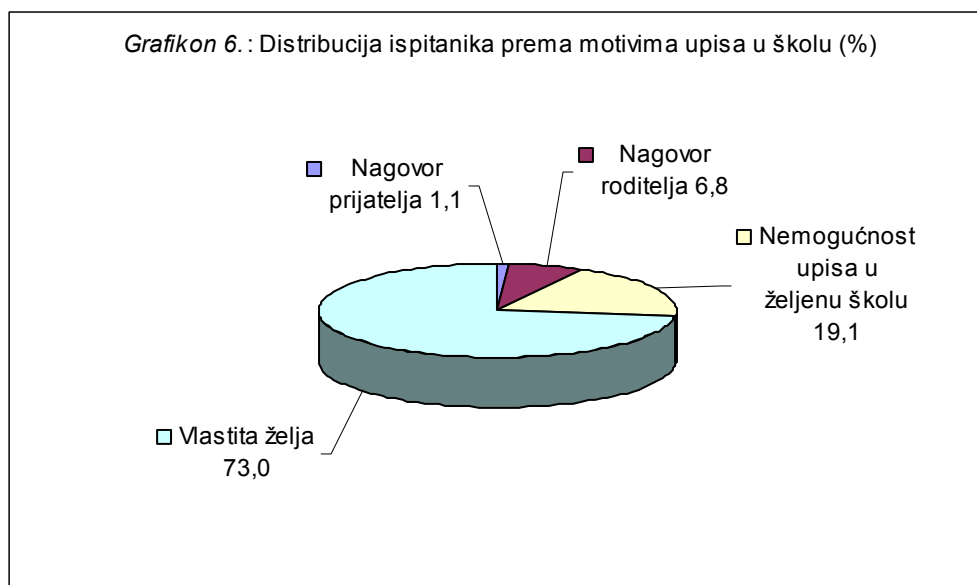
Analizama razlika u procjenama nastavnih i praktičnih aspekata školovanja s obzirom na spol, dob, rezidencijalni i materijalni status ispitanika dobiveni su rezultati koji su, kao i u prethodnom poglavlju, ukazali na ovisnost procjena o stupnju psihosocijalne zrelosti ispitanika, ali i na određene rodne stereotipe, pri čemu, globalno uzevši, nepovoljniji odnos sudionika praktičnoga rada češće doživljavaju djevojke, a stariji su ispitanici kritičniji. Rezidencijalni status je okolnost koja ispitanike gotovo uopće ne diskriminira, a materijalni status se pokazao važnim trk za nekoliko aspekata praktičnog rada (ponajviše u pogledu odnosa zaposlenika prema učenicima).

Zaključno je moguće utvrditi da rezultati naše analize upućuju na zaključak o nastojanju značajne većine škola i poslodavaca da praktični rad učenika ispuni svoju svrhu na najbolji mogući način, ali da je u smjeru daljnjeg usavršavanja praktičnoga i teorijsko-stručnoga rada ponajprije potrebno sve aspekte nastavnog procesa u većoj mjeri standardizirati, osigurati dodatne intervencije učenicima koji tijekom školovanja manifestiraju rizična ponašanja i loše školsko postignuće, poboljšati razinu komunikacije školskog osoblja i poslodavaca te osigurati mehanizme zaštite prava učenika koji su suočeni s nekim od oblika nezakonitog postupanja.

3.3. SOCIJALNE ODREDNICE ZAPOŠLJIVOSTI I ZAPOSLENOSTI ISPITANIKA

3.3.1. Motivi školovanja i generalni stavovi prema (ne)zaposlenosti

Učenici strukovnih škola u posebnom su položaju u sustavu socijalnog kapitala jer se, najčešće, opredjeljenjem za određenu školu opredjeljuju za cjeloživotni poziv. Zanimljivo je stoga vidjeti zbog kojih se razloga učenici opredjeljuju za strukovne škole. Kao što pokazuju podaci u grafikonu 6., skoro tri četvrtine učenika opredijelilo se za školu iz vlastite želje, jedna petina jer nisu mogli upisati željenu školu a manje od desetine jer su ih na to nagovorili roditelji ili prijatelji. Navedeno pokazuje da učenici strukovnih škola u razmjerno velikom broju upisuju školu iz vlastite želje, odnosno interesa, što je jedan od glavnih preduvjeta za uspješan nastavak školovanja.

Osim motiva upisa u škole za izučavanje doprinosa socijalnom kapitalu i budućem potencijalnom položaju u društvu važno je razmotriti i planove za nastavak školovanja, o čemu podatke donosimo u tablici 28.

Tablica 28.: Planiranje nastavka školovanja

PLANIRANI NASTAVAK ŠKOLOVANJA	%
Planira na sveučilištu	40,9
Planira u struci	37,2
Ne planira	15,8
Planira na veleučilištu	6,0
UKUPNO	100

U novom je sustavu visokoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj i učenicima strukovnih škola moguće upisati fakultet temeljem polaganja državne mature, a kao što vidimo, velik se broj učenika, preko 40%, strukovnih škola odlučio za tu opciju. Jednak broj učenika želi nastaviti školovanje u struci ili na veleučilištu, a tek jedna sedmina ne planira nastavak školovanja. Vrijeme će pokazati koliko preferencije učenika strukovnih škola odgovaraju stvarnim pokazateljima.

Tablica 29. donosi nam odgovore ispitanika o najsnažnijim uzrocima nezaposlenosti u Hrvatskoj, pri čemu iskače ekonomska situacija u cijeloj zemlji koja je prikupila gotovo polovinu ispitanika te nepostojanje dobrih veza i poznanstava i prevelika konkurencija od kojih su svaki prikupili nešto više od trećine ispitanika. Ostali razlozi su okupili između sedmine i desetine ispitanika, a to su: ekonomska situacija u regiji, nedostatak osobnih znanja i vještina te nedefinirani razlozi.

Tablica 29.: Distribucija odgovora ispitanika u percepciji razloga nezaposlenosti (%)

RAZLOZI NEZAPOSLENOSTI	DA	NE
Ekonomska situacija u cijeloj zemlji	44,7	55,3
Nemam dobre veze i poznanstva	37,0	63,0
Prevelika konkurencija, puno kvalificiranih mladih ljudi	35,9	64,1
U mojoj je struci teško naći zaposlenje	16,6	83,4
Ekonomska situacija u regiji u kojoj živim	14,2	85,8
Nemam dovoljno znanja i vještina	11,7	88,3
Nešto drugo	4,5	95,5

Pod rubriku “nešto drugo” ispitanici su u najvećem broju dodali lijenost, kriminal, probleme u Vladi RH, mito i korupciju, emigrante (možemo nagađati da je riječ o imigrantima, odnosno onima koji se radi zapošljavanja useljavaju u RH) te nedostatak sreće.

Ovdje možemo dodati i razloge koje su mladi pridali nezaposlenosti u istraživanju provedenom u okviru projekta “Mladi Hrvatske i europske integracije” 2004. (Ilišin, Radin, 2007.) provedenog na populaciji mladih od 15-29 godina. Tada je, doduše, upitnik bio ponešto drukčiji te zbog toga nisu moguće direktne usporedbe po svim varijablama. No, zanimljivo je kao tada najznačajnije izdvojiti posljedice rata i agresije na Hrvatsku, nedovoljan gospodarski razvoj, prijelaz iz društvenog u privatno vlasništvo te otpuštanje radnika uslijed privatizacije.

U nastavku ćemo vidjeti koja su socijalna obilježja mladih na kojim varijablama ukazala na razlikovanje učenika strukovnih škola prema razlozima nezaposlenosti (tablica 30.).

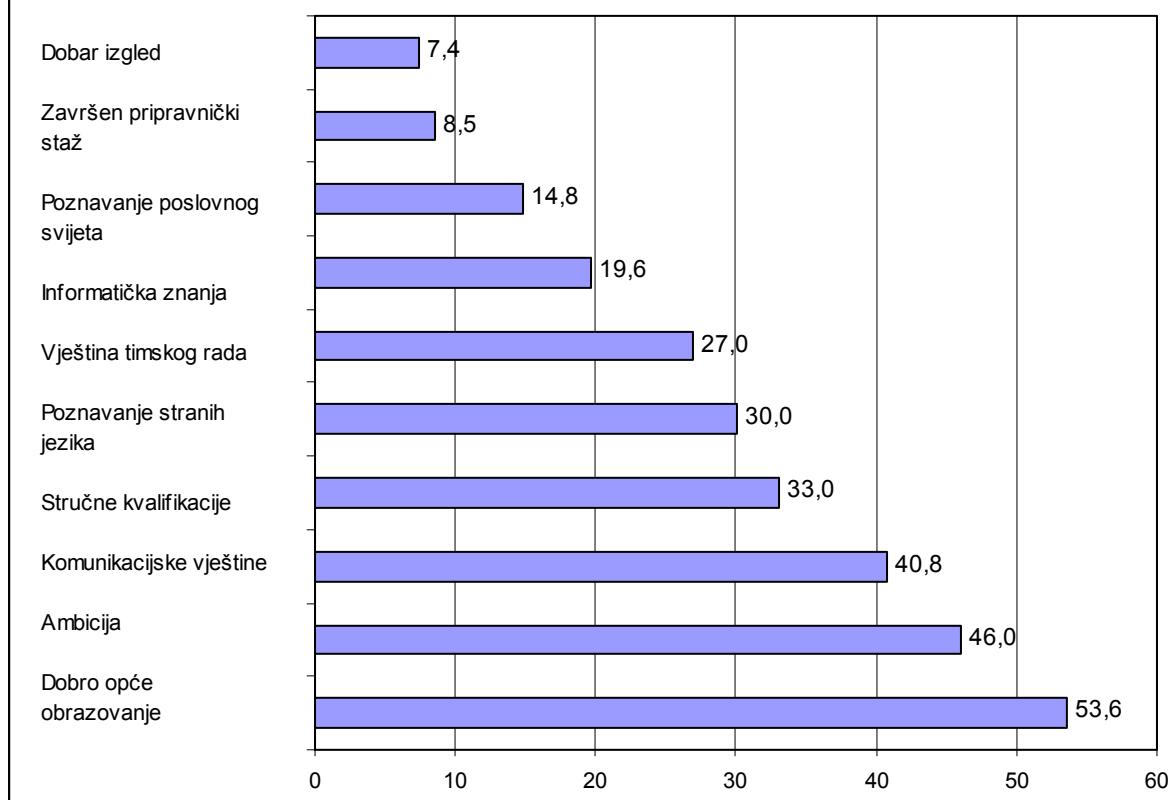
Tablica 30.: Relativne frekvencije (%), vrijednost i značajnost χ^2 testa statistički značajnih razlika među ispitanicima u percepcija uzroka nezaposlenosti s obzirom na socijalna obilježja

OBILJEŽJA MLADIH	EKONOMSKA SITUACIJA U CIJELOJ ZEMLJI		TEŠKO JE NAĆI ZAPOSLENJE U STRUCI		PREVIŠE KVALIFICIRANIH MLADIH	
	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne
SPOL					$\chi^2 = 17,47$, $p = ,000$	
Ženski					46,7%	53,3%
Muški					31,5%	68,5%
UKUPNO:					35,9%	64,1%
DOB	$\chi^2 = 29,693$, $p = ,000$		$\chi^2 = 20,437$, $p = ,000$		$\chi^2 = 27,209$, $p = ,000$	
>16	29,0%	71,0%	30,9%	69,1%	44,6%	55,4%
17	76,8%	23,2%	17,4%	82,6%	35,3%	64,7%
18	51,3%	48,7%	12,2%	87,85	28,2%	71,8%
19<	57,8%	42,2%	5,4%	94,6%	18,4%	81,6%
UKUPNO:	44,7%	55,3%	16,6%	83,4	35,9%	64,1%

Iz priložene tablice vidimo da su samo dob i spol proizveli statistička razlikovanja; kod spola se ispitanici razlikuju u stavu da je pretežni uzrok nezaposlenosti previše kvalificiranih mladih ljudi, gdje djevojke u većom mjeri od mladića zastupaju navedeni stav. Drugo obilježje koje je proizvelo razlikovanje – dob – ukazuje na to da učenici starosti 16 ili manje te 18 i 19 i više godina najveću vrijednost pridaju postojanju previše kvalificiranih mladih ljudi, dok oni od 17 godina težište stavljaju na ekonomsku situaciju u cijeloj zemlji.

Nakon razloga nezaposlenosti zainteresirali smo se za znanja i kvalitete koje učenici strukovnih škola smatraju bitnima za uspješno pronalaženje posla (grafikon 7.). Ovo nam je pitanje vrlo ilustrativno za usporedbu mladih cijele Hrvatske (prije navedeno istraživanje iz 2004.) i učenika strukovnih škola jer je instrument u ovom slučaju bio istovjetan. U oba su slučaja mladi, odnosno učenici (učenici strukovnih škola u većem postotku) na prvo mjesto stavili dobro opće obrazovanje. Međutim, za učenike strukovnih škola zatim slijede ambicija, komunikacijske vještine, stručne kvalifikacije, poznavanje stranih jezika te poznavanje informatičke tehnologije, sve u rangu od trećine po petine ispitanika. Za razliku od njih, kod mladih cijele Hrvatske poredak izgleda na sljedeći način: komunikacijske vještine, poznavanje stranih jezika, stručne kvalifikacije, ambicija, poznavanje informatičke tehnologije. U oba slučaja ispitanici najmanju vrijednost pridaju završenom pripravničkom stažu i dobrom izgledu.

Grafikon 7. : Distribucija važnosti pojedinih kvaliteta pri pronalažanju dobrog posla (%)

Vezano uz učenike strukovnih škola zanimljivo je dodati i otvorene odgovore ispitanika koji obuhvaćaju širok raspon odgovora, od marljivost preko zabavnosti i seksipila, do inteligencije.

Analizom varijance (tablica 31.) ispitali smo razlikovanje učenika u pristupu vještinama potrebnim za zapošljavanje i ustanovili smo razlikovanje po spolu i dobi, u oba slučaja na četiri ponuđene vještine (znanja). Djevojke pridaju veću vrijednost komunikacijskim vještinama, dok mladići prednjače u vrednovanju ambicije, stručnih kvalifikacija i nedefiniranih razloga. Po dobi su se ispitanici grupirali na način da najmlađi ispitanici (<16 i 17 godina) najveću vrijednost pridaju dobrom općem obrazovanju a najmanju poznavanju informatičke tehnologije, učenici od 18 godina također na najviše mjesto stavljaju dobro opće obrazovanje dok im je na najnižoj poziciji završen pripravnički staž/naukovanje. U vrednovanju poznavanja stranih jezika izrazito iskače najstarija skupina učenika kod kojih je vrijednost aritmetičke sredine u tom slučaju čak dvostruko veći od drugih dobih skupina, dok najmanje vrednuju poznavanje informatičke tehnologije.

Tablica 31.: Vrijednosti aritmetičkih sredina, vrijednost (F) i razina značajnosti (p) t-testa u percepciji poželjnih vještina i osobina za pronalaženje dobrog posla s obzirom na spol i dob

VJEŠTINE I OSOBINE	Spol			Dob				
	F, p	Ženski	Muški	F, p	>16	17	18	19<
Komunikacijske vještine	14,963, ,000	1,51	1,37					
Ambicija	18,387, ,000	1,57	1,42					
Stručne kvalifikacije	13,815, ,000	1,24	1,37					
Nešto drugo	4,881, ,027	1,01	1,04					
Dobro opće obrazovanje				4,768, ,000	1,67	1,61	1,45	1,60
Poznavanje stranih jezika				3,167, ,004	1,22	1,25	1,35	3,23
Poznavanje informatičke tehnologije				5,506, ,000	1,13	1,14	1,26	1,32
Završen pripravnički staž/naukovanje				3,166, ,000	1,14	1,08	1,06	1,45

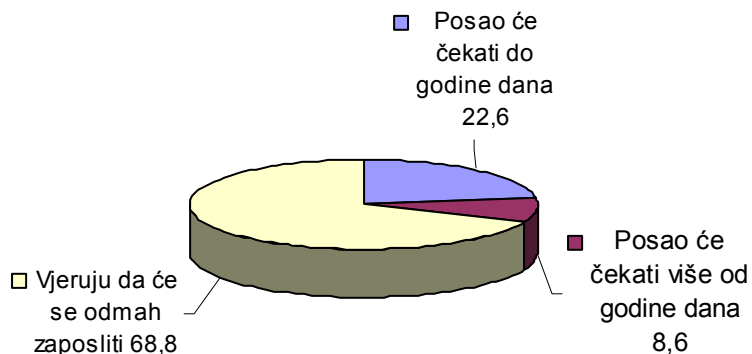
U tablici 32. donosimo razlikovanje učenika na prethodno navedenim vještinama/znanjima (dobro opće obrazovanje, poznavanje stranih jezika i ambicija), ali ovaj puta s obrazovanjem roditelja kao nezavisnom varijablom. Time smo ustanovili da najveću vrijednost dobrom obrazovanju i ambiciji daju učenici čiji roditelji imaju nezavršenu ili završenu osnovnu školu, dok djeca visokoobrazovanih roditelja najveću vrijednost pridaju poznavanju stranih jezika.

Tablica 32.: Vrijednosti aritmetičkih sredina, vrijednost (F) i razina značajnosti (p) t-testa u percepciji poželjnih vještina i osobina za pronalaženje dobrog posla s obzirom na obrazovanje roditelja

OBRAZOVANJE	Obrazovanje oca		Obrazovanje majke
	Dobro opće obrazovanje F = 3,759, p = ,011	Poznavanje stranih jezika F = 5,222, p = ,001	Ambicija F = 4,454, p = ,004
Nezavršena i završena OŠ	1,63	1,32	1,55
Trogodišnja stručna škola	1,59	1,23	1,35
Ostale srednje škole	1,51	1,30	1,48
Viša škola i više	1,45	1,42	1,49

Značajan čimbenik postupaka mladih pri traženju posla i završetku školovanja jer i očekivano vrijeme zapošljavanja pri izlasku na tržište rada, a distribuciju odgovora ispitanika donosimo u grafikonu 8.

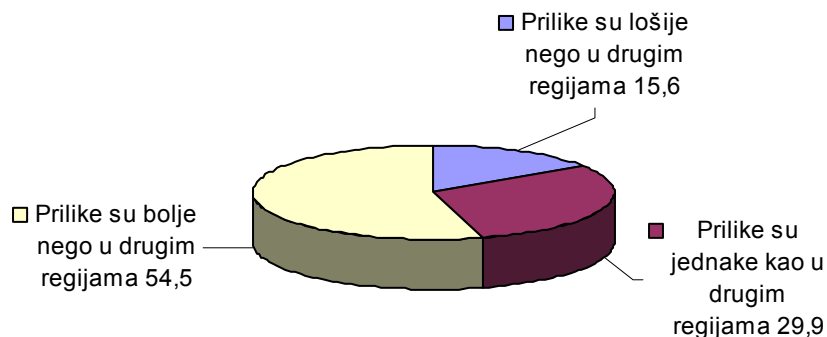
Grafikon 8.: Distribucija ispitanika prema očekivanom vremenu zapošljavanja (%)

Čak skoro tri četvrtine ispitanika smatra da će se zaposliti odmah, a kasnije će biti zanimljivi i odgovori na pitanje o planovima otvaranja obrta ili poduzeća jer krećemo od pretpostavke da jedan broj učenika obrtničkih škola ima vlasnika obrta ili poduzeća u obitelji. Nakon onih koji smatraju da će se zaposliti odmah, s jednom petinom prikupljenih odgovora dolaze oni koji smatraju da će posao čekati do godine dana, dok najmanje optimistična skupina – one koje smatraju da će posao čekati više od godine dana – okuplja nešto manje od desetine ispitanika.

Naše smo istraživanje utemeljili na učenicima strukovnim škola Zagreba te je stoga logično pitati ih što misle kakve su prilike za zapošljavanje u Zagrebu, a rezultati su prikazani u grafikonu 9.

Grafikon 9. : Distribucija ispitanika prema procjeni prilika za zapošljavanje u Zagrebu (%)

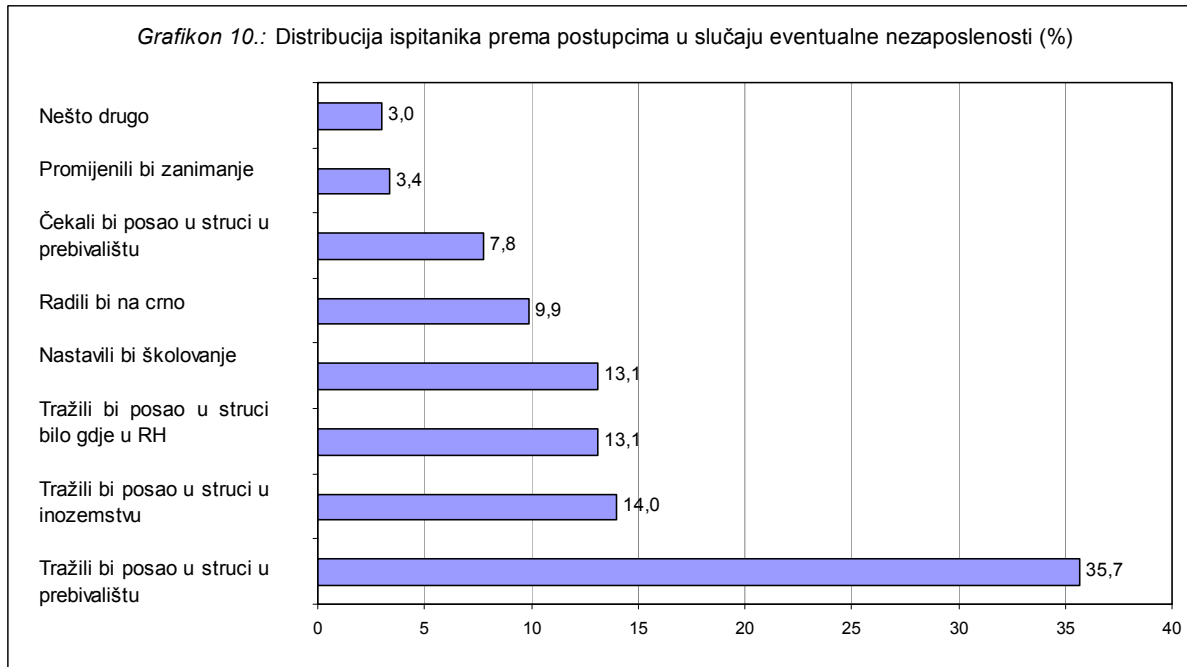

Više od polovice ispitanika opredijelilo se za odgovor da su prilike bolje nego u drugim regijama, što, uostalom pokazuju i rezultati nezaposlenosti gdje je Zagreb regija koja ne iskače po broju nezaposlenih u odnosu na druge regije. No, također, visoka trećina ispitanika smatra da su prilike jednake kao u drugim regijama te sedmina njih drži da su prilike lošije.

Jedna od najsnažnijih kočnica razvoja ljudskog kapitala leži u nezaposlenosti čiji je porast proteklih desetljeća stalno prisutan u Hrvatskoj. To potvrđuje kako je i u devedesetima, ali i danas, aktualno određenje nezaposlenosti iz osamdesetih koje ju je već tada kvalificiralo kao opću pojavu, odnosno jedan od najozbiljnijih i najteže rješivih problema s kojim se sreće hrvatsko društvo. Snažan čimbenik nestabilnosti socijalne strukture, nezaposlenost, možemo definirati kao "... stanje u kojem se dio radno sposobnih članova društva ne može zaposliti primjereno svojim sposobnostima i kvalifikacijama uz uobičajenu plaću. U nezaposlene se ubrajaju i svi članovi društva koji su djelomično zaposleni, ali njihova radna snaga nije u punoj mjeri iskorištena, ne rade puno radno vrijeme i nemaju primanja dostatna za normalno uzdržavanje" (Bejaković, 2003:659). Naša je hipoteza da nezaposlenost mladih ugrožava socijalnu stabilnost društva sprječavanjem da oni ravnopravno sudjeluju u društvenim tokovima. Posljedice nesrazmjera ponude i potražnje za mladim zaposlenicima u novije se vrijeme često spominju i u kontekstu siromaštva, odnosno osiromašenja stanovništva što smanjuje mogućnosti u raspolaganju financijskim resursima koje omogućuju ravnopravno sudjelovanje u društvu. Mogućnosti koje pojedinac ima za participaciju u ekonomskim i kulturnim dobrima društva u veberijanskoj se sociologiji navode kao "životne šanse". Mladost je formativno razdoblje, a kolike će biti životne šanse mladog pojedinca u svojim temeljima ovisi o osobnim predispozicijama i sociopolitičkim te ekonomskim uvjetima šireg društvenog okruženja koje uvjetuju veću ili manju uključenost mlade generacije.

U zapadnoeuropskim zemljama je rast nezaposlenosti ponajprije bio uvjetovan tehnološko organizacijskim inovacijama, naglim rastom primjene novih tehnologija koje su izmijenile strukturu zanimanja, odnosno informatičkom revolucijom i njenim kompleksnim posljedicama po cjelokupno gospodarstvo. U Hrvatskoj je na djelu proces koegzistencija nekoliko razloga nezaposlenosti koji su tipični za zemlje u razvoju, pri čemu se ističe strukturalna nezaposlenost. Karakteristike strukturalne nezaposlenost su niska ekonomska aktivnost i nesrazmjer ponude i potražnje radne snage (s viškom na strani ponude). U Hrvatskoj također zapažamo visoku i vidljivu urbanu nezaposlenost zbog migracijskih procesa u smjeru selo-grad te latentnu ruralnu nezaposlenost. U ruralnim se područjima važni faktori nezaposlenosti odnose na tehnološko-ekonomsku redundantnost uzrokovanu posljedicama rata. Stagniranje hrvatskog tržišta rada također se manifestira u ograničenom zapošljavanju. Možemo reći da je niska potražnja za radnom snagom posljedica restrukturiranja vlasništva i diskrepancije između zahtjeva tržišta rada i vještina nezaposlenih. Tako još uvijek postoje škole koje nude zanimanja koja su nestala s tržišta rada te na taj način nemaju funkciju obrazovanja i osposobljavanja za zanimanje već pukog opstanka obrazovnih ustanova. Također, u Hrvatskoj je javni sektor reduciran, a privatni se još nije dovoljno razvio kako bi apsorbirao ponudu radne snage.

Uz brojne manjkavosti tržišta rada, neaktivan pristup traženju posla od strane nezaposlenih još je jedan razlog nepovoljnoj slici tržišta rada u Hrvatskoj. No, aktivan pristup u traženju posla zadnjih godina sve više biva osviješten u mladih iako još uvijek postoji dio tražitelja zaposlenja koji potragu za poslom svode na prijavu na Zavod za zapošljavanje te čekanje posla u struci u prebivalištu. Postupke koje bi naši ispitanici koristili u traženju posla prikazali smo u grafikonu 10.

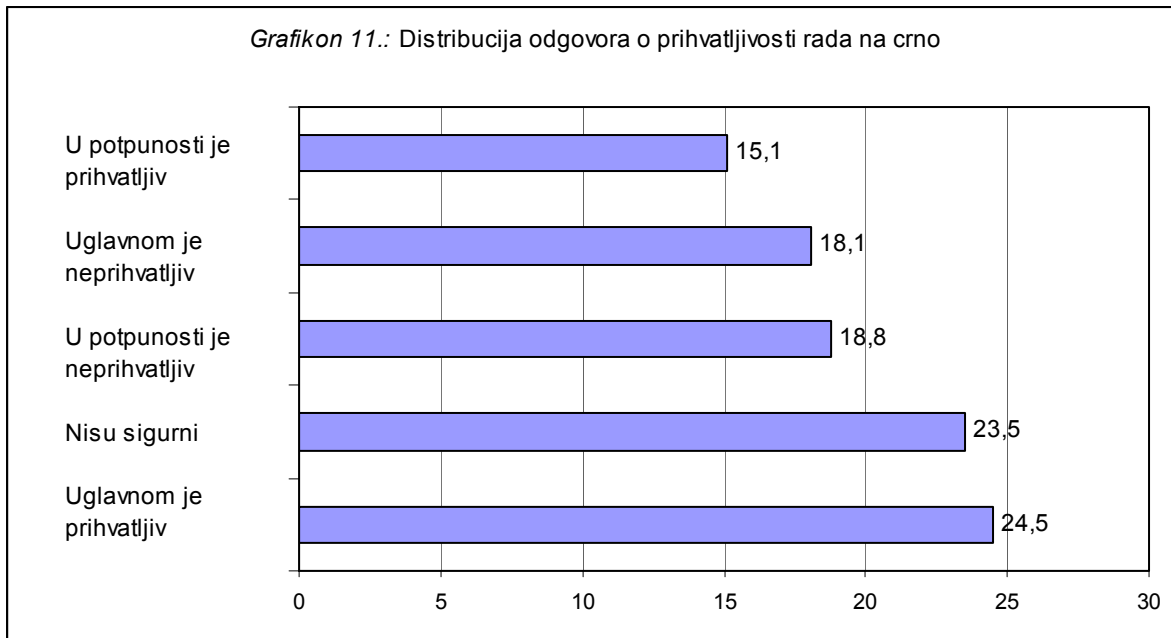

Najveći broj ispitanika očekivano se odlučio za traženje posla u struci u prebivalištu, čak trećina njih. Iza njih sa sedminom odgovora slijede učenici koji bi tražili posao u struci u inozemstvu te izjednačeno oni koji bi tražili posao u struci bilo gdje u RH ili nastavili školovanje. Na pasivan pristup, tj. čekanje posla u struci u prebivalištu odlučilo se oko 7% ispitanika dok ih je svega 3% spremno na promjenu zanimanja, koliko je i onih koji bi poduzeli neke druge korake. Pod tim koracima navedeno je sljedeće: dvoje je ispitanika navelo da bi si u slučaju nezaposlenosti oduzeli život i dvoje da bi krali, a zatim po jedan odgovor slijedi da bi se bavili politikom, švercom, tražili vezu za zaposlenje te da bi se bogato udali. Spominjanje šverca navodi nas na sljedeću temu ovog poglavlja – rad “na crno”.

Konkurentnost Hrvatske na međunarodnom tržištu uvelike je smanjena sivom ekonomijom, koja se u Hrvatskoj pojavljuje u mnogo oblika: počevši od nelegalnog obavljanja djelatnosti, preko prodaje roba i pružanja usluga “na crno” te obavljanja različitih radnji u cilju izbjegavanja plaćanja propisanih obveza, odnosno poreza, prireza, doprinosa i sl. U Hrvatskoj ne postoje strukturirana istraživanja rada «na crno» i točni su podaci nedostupni te možemo samo nagađati opseg rada «na crno» u Hrvatskoj. Agencija “Moj posao” 2005. godine provela je istraživanje o radu «na crno». Na pitanje je li rad «na crno» bio podjednako raširen u prošlosti ili je on novija društvena pojava obje skupine ispitanika slično su odgovorile. Većina sudionika smatra kako je rad «na crno» prvenstveno odgovor na novu

gospodarsku i društvenu situaciju u kojoj se uočava nepravda i raširenost korupcije (58% posloprimaca i 49% poslodavaca). Prema mišljenju ispitanika, siva ekonomija najprisutnija je u trgovini (34%) i to u maloprodaji, slijede građevina i arhitektura (30%) te turizam i ugostiteljstvo (20%). Poslodavci i posloprimci smatraju kako se «na crno» isplaćuje gotovo trećina plaća (prosjeck iznosi 32% za posloprimce i 31% za poslodavce koji zauzimaju takav stav). Nezakonito zapošljavanje tek je jedan od pojavnih oblika “sive ekonomije”. Sivo gospodarstvo i rad «na crno» u Hrvatskoj čine 25-30% BDP-a. Stoga se procjenjuje da je svaka treća kuna zarađena «na crno» i da svaki dan 120.000 ljudi radi nelegalno. Te su procjene izrečene na okruglom stolu «Manjkavost propisa u sprječavanju rada «na crno»», koji je organizirala Hrvatska obrtnička komora (Bohutinski, 2003.). Mladi su u trenutku izlaska na tržište rada izrazito pogođeni neformalnim sektorom zbog nepostojanja radnog iskustva. Pritom su mladi s niskim kvalifikacijama izrazito pogođeni, te jednom kada budu uhvaćeni u njega, teško nalaze izlaz, uz potencijalnu posljedicu da ih siva ekonomija i dalje “dekvalificira”.

U kojoj je mjeri rad «na crno» prihvatljiv učenicima obrtničkih škola navodimo u grafikonu 11., iz kojeg je vidljivo da učenici u većoj mjeri i to u 40% smatraju da je rad «na crno» prihvatljiv, dok ih samo nešto manje smatra da je neprihvatljiv a preko petine ih nije sigurno. Ovakvi su nalazi zabrinjavajući jer je riječ o mladima koji osim praktičnog rada u okviru naukovanja i povremenih poslova još nisu doista izašli na tržište rada. Njihovo toleriranje rada «na crno» u ovoj fazi njihove karijere daje podlogu za zaključak da će se u kasnijim razdobljima ova tolerancija čak i povećati.

Slijedom nalaza da većina učenika obrtničkih škola ili tolerira rad «na crno» ili nije sigurno u svoj stav navodi nas da ispitamo pod kojim bi uvjetima mladi pristali na «rad na crno», što donosimo u tablici 33.

Tablica 33.: Distribucija odgovora ispitanika u uvjetima pod kojima bi pristali raditi "na crno"

UVJETI POD KOJIM BI PRISTALI RADITI NA „CRNO“	DA	NE
Za novac viši od prosječne plaće	61,3	38,6
Nikakvim	24,6	75,4
Za novac u razini prosječne plaće	19,8	80,2
Za novac niži od prosječne plaće	3,9	96,1

U prihvatljive uvjete rada "na crno" uvrstili smo komponentu isplate te dobili rezultat da bi skoro tri četvrtine učenika pristalo na rad "na crno" ukoliko bi dobili novac viši od prosječne plaće, petina njih bi radila za novac u razini prosječne plaće, a 4% njih za novac niži od prosječne plaće. Samo petina ispitanika izjavljuje da ni pod kakvim novčanim uvjetima ne bi pristali na rad "na crno". Za vjerovati je da su ovakvi stavovi učenika uvjetovani širokim prešutnim prihvaćanjem, ili bar toleriranjem, rada "na crno" od strane društvenih aktera koji bi trebali raditi na njegovu suzbijanju, što otvara prostor za potrebu ne samo promjene postojećih pravila već i njihova stvarnog stavljanja u praksu.

Kako bismo vidjeli razlikuju li se ispitanici u prihvaćanju rada "na crno" za određeni iznos novca stavili smo u odnos spol, dob, obrazovanje roditelja i materijalne prilike s gore navedenim pitanjem, pri čemu se samo spol pokazao kao statistički značajan pri razlikovanju i to samo kod rada za novac u razini prosječne plaće i viši od prosječne plaće (tablica 34.)

Tablica 34.: Relativne frekvencije (%), vrijednost i značajnost χ^2 testa statistički značajnih razlika među ispitanicima u uvjetima pod kojima bi učenici pristali raditi "na crno" s obzirom na socijalna obilježja

OBILJEŽJA MLADIH	ZA NOVAC U RAZINI PROSJEČNE PLAĆE		ZA NOVAC VIŠI OD PROSJEČNE PLAĆE	
	Da	Ne	Da	Ne
SPOL	$\chi^2=15,102$, $p=,000$		$\chi^2=34,764$, $p=,000$	
Ženski	88,6%	11,4%	61,8%	38,2%
Muški	77,0%	23,0%	80,6%	19,4%
UKUPNO:	80,3	19,7	75,5	24,5

Zanimljivo je vidjeti na koji način se već u ovoj dobi mladi razlikuju po spolu kada je riječ o vlastitom smještaju na tržište rada. Naime, djevojke bi u većoj mjeri nego mladići radile za novac u razini prosječne plaće, dok bi mladići u čak 20% više slučajeva od djevojaka radili za novac viši od prosječne plaće. Nameće se zaključak da su djevojke već u ovoj dobi socijalizirane na način da prihvaćaju činjenicu o nižoj plaćenosti žena na tržištu rada te njihovom težem zapošljavanju te su stoga spremnije prihvatiti niže uvjete kako bi se situirale na tržištu.

* * *

U ovom je dijelu studije predmet bio eventualan nastavak školovanja učenika obrtničkih škola te njihovi općeniti stavovi prema zapošljavanju. Najveći se dio učenika opredijelio za nastavak školovanja, pri čemu bi čak 40% njih nastavilo školovanja na fakultetu. suočeni sa društvenom situacijom u kojoj je nezaposlenost često predmet rasprava, učenici smatraju da su glavni razlozi nezaposlenosti ekonomska situacija u cijeloj zemlji, te nepostojanje dobrih veza i poznanstava i prevelika konkurencija odnosno previše mladih obrazovanih ljudi.

Mladi se razlikuju i u stavu koje su vještine i znanja potrebni za uspješno zapošljavanje, gdje učenici na prvo mjesto stavljaju dobro opće obrazovanje, a zatim slijede ambicija, komunikacijske vještine, stručne kvalifikacije, poznavanje stranih jezika te poznavanje informatičke tehnologije. Pritom djevojke pridaju veću vrijednost komunikacijskim vještinama, dok mladići prednjače u vrednovanju ambicije, stručnih kvalifikacija i nedefiniranih razloga. Indikativno je da najveću vrijednost dobrom obrazovanju i ambiciji daju učenici čiji roditelji imaju nezavršenu ili završenu osnovnu školu, dok je suprotna situacija kod djece visokoobrazovanih roditelja koji najveću vrijednost pridaju poznavanju stranih jezika.

Iako su učenici u različitim fazama do svog izlaska na tržište rada, kao što ćemo vidjeti većina već ima radno iskustvo te formirani stav o brzini svog zapošljavanja. Upitani što misle kada će se zaposliti čak skoro tri četvrtine ispitanika smatra da će se zaposliti odmah, a također preko polovine učenika smatra da su prilike za zapošljavanje u Zagrebu bolje nego u drugim regijama.

Aktivan pristup traženju posla element je uspjeha na tržištu rada kojeg populacija postaje sve svjesnija, te smo od učenika htjeli doznati što bi sve poduzeli u slučaju svoje nezaposlenosti. Najveći broj ispitanika odlučio se za traženje posla u struci u prebivalištu, dok iza njih sa slijede učenici koji bi tražili posao u struci u inozemstvu te izjednačeno oni koji bi tražili posao u struci bilo gdje u RH ili nastavili školovanje. Pasivan pristup je blizak manje od desetini ispitanika što je temelj za optimizam.

No, optimizam ne pruža nalaz po kojem učenici u većoj mjeri i to u 40% (djevojke više od mladića) smatraju da je rad "na crno" prihvatljiv, te da bi skoro tri četvrtine učenika pristalo na rad "na crno" ukoliko bi dobili novac viši od prosječne plaće, dok samo petina ispitanika izjavljuje da ni pod kakvim novčanim uvjetima ne bi pristali na rad "na crno".

3.3.2. Preferirano radno mjesto i planiranje poduzetništva

Integriranje Hrvatske u europsko tržište stvorit će snažne konkurentske pritiske u poduzetničkom sektoru. Iako je "...udio malih poduzeća u zaposlenosti u Hrvatskoj porastao, on je još uvijek malen, oko 46%". Ipak situacija nije toliko crna ako uzmemo u obzir uvide u rast ukupne nezaposlenosti nekih europskih zemalja. Godine 2004. najniže stope rasta imale su "...Češka (-0,6%), Mađarska i Švedska (-0,5%). Hrvatska je, sa stopom od 1,2%, u gornjem dijelu ljestvice, između Austrije i Litve (1%) te Malte (1,4%). Najviše stope rasta ukupne zaposlenosti u 2004. godini imaju Irska (3,2%), Bugarska i Grčka (3,1%)" (Analitički bilten, 2005/II:26). U Hrvatskoj se zadnjih godina otvorilo niz mogućnosti za (samo)zapošljavanje, od kojih su za mlade najznačajniji «poduzetnički inkubatori» koji (su)financiraju započinjanje vlastite djelatnosti te tako mladi osim statusa zaposlenika svoju nezaposlenost mogu razriješiti i samozapošljavanjem.

Osim same činjenice zaposlenosti ljudima su za zadovoljstvo poslom važne i značajke radnog mjesta. U razdoblju od početka devedesetih u Hrvatskoj je kao jedno od najvažnijih obilježja iskočila sigurnost radnog mjesta, odnosno, potpisivanje ugovora o radu na neodređeno vrijeme, koje je uz visinu plaće postao jedan od najvažnijih ciljeva kojima zaposlenici streme pri zapošljavanju. Na koji način učenici strukovnih škola rangiraju pojedine značajke radnog mjesta donosimo u tablici 35. Napominjemo da je ispitanicima ponuđena mogućnost višestrukih odgovora zbog čega ukupan broj odgovora premašuje 100%.

Tablica 35.: Distribucija odgovora ispitanika u važnosti obilježja radnog mjesta (%)

VAŽNOST OBILJEŽJA RADNOG MJESTA	Potpuno nevažno	Uglavnom nevažno	Ne može procijeniti	Uglavnom važno	Izrazito važno
1. Sigurnost radnog mjesta	2,2	1,9	6,5	29,1	60,2
2. Fleksibilno radno vrijeme	3,7	4,1	14,9	33,8	43,5
3. Visoka zarada	4,9	2,5	9,2	40,6	42,8
4. Stalno obrazovanje	4,4	4,6	18,5	43,2	29,4
5. Društveni ugled	4,7	7,9	21,7	39,7	26,0
6. Brzo napredovanje u stručnoj hijerarhiji	5,1	4,7	27,0	37,4	25,8
7. Puno slobodnog vremena	5,2	10,7	25,8	33,2	25,1
8. Raznolik posao	8,0	5,9	29,4	35,1	21,7
9. Stalni izazovi u poslu	6,9	11,2	27,6	32,8	21,5
10. Prisutnost u masovnim medijima	32,9	25,2	23,9	9,2	8,7

Kao što je i očekivano, ispitanici su u skoro dvije trećine slučajeva sigurnost radnog mjesta stavili na prvo mjesto, iza kojeg slijede s nešto manje od polovine odgovora fleksibilno radno vrijeme te visoka

zarada. Iza njih s deset posto, odnosno trećinom odgovora ispitanika slijedi stalno obrazovanje što pokazuje da unatoč stalnim proklamacijama cjeloživotnog obrazovanja učenici strukovnih škola još nisu prihvatili ideju stalnog obrazovanja. Iza obrazovanja s oko četvrtinom ispitanika slijede društveni ugled, brzo napredovanje u stručnoj hijerarhiji te puno slobodnog vremena. Stalni izazovi u poslu, što ide pod ruku sa stalnim obrazovanjem, okupili su petinu ispitanika, dok je prisutnost u masovnim medijima okupila, za činjenicu da je riječ o učenicima obrtničkih škola, visokih devet posto.

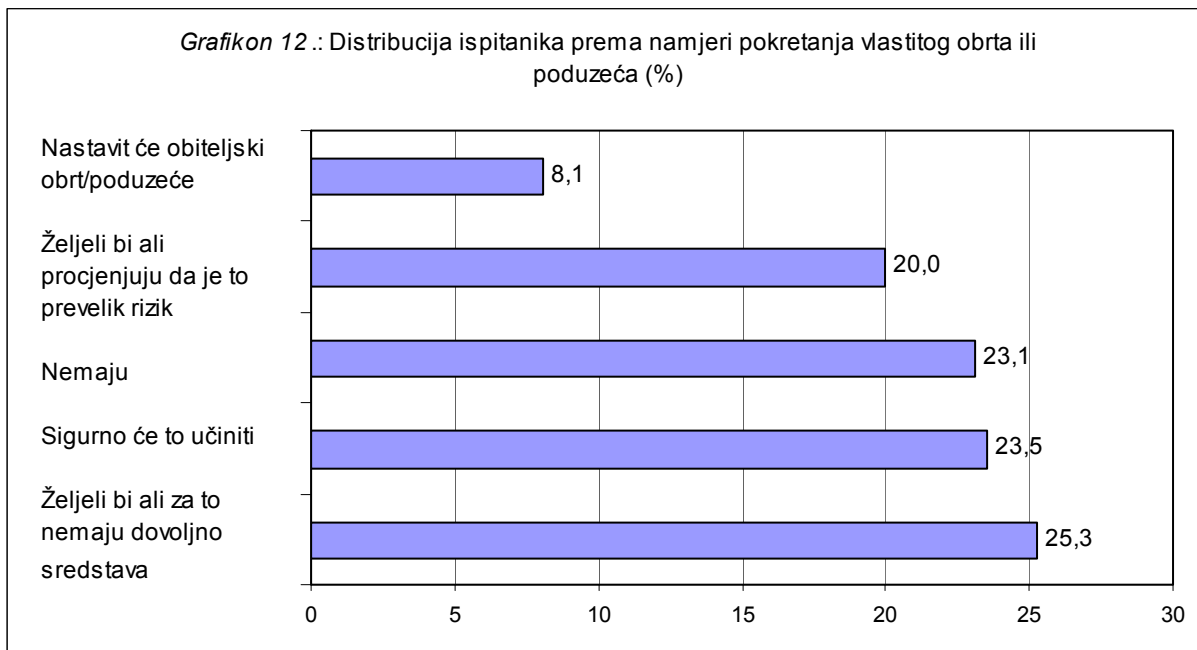
Četiri su obilježja ispitanika na pet značajki radnog mjesta pokazala statistički značajno razlikovanje među ispitanicima (tablica 36.). U vrednovanju visoke zarade učenici se razlikuju na način da joj važnost raste s rastom dobi ispitanika te najveću vrijednost visokoj zaradi pridaju dvije najstarije skupine učenika. Za razliku od visoke zarade, kod prisutnosti u masovnim medijima važnost prisutnosti u masovnim medijima pada s porastom dobi ispitanika. Sljedeće obilježje ispitanika koje je pokazalo statistički značajan utjecaj jest spol i to kod potrebe za stalnim obrazovanjem i puno slobodnog vremena gdje kod obje značajke radnog mjesta djevojke pokazuju višu vrijednost od mladića. Materijalne prilike su uvjetovale dva obilježja radnog mjesta: društveni ugled i prisutnost u masovnim medijima; u oba slučaja ispitanici ovim značajkama radnog mjesta pridaju to veću vrijednost što su materijalne prilike obitelji bolje. Slobodno vrijeme se također pokazalo posredovano obrazovanjem oca, uz zanimljiv nalaz da učenici to više vrednuju slobodno vrijeme što je obrazovanje njihova oca više. Možemo nagađati da su ispitanici na primjeru njihovih očeva naučili da se ulaganje vremena u obrazovanje kasnije isplaćuje kroz više slobodnog vremena, ili pak da više obrazovani roditelji rade i izvan radnog mjesta te stoga njihova djeca osjećaju potrebu za više slobodnog vremena.

Tablica 36.: Vrijednosti aritmetičkih sredina, vrijednost (F) i razina značajnosti (p) t-testa u percepciji važnosti obilježja radnog mjesta s obzirom na dob, spol, materijalne prilike i obrazovanje oca

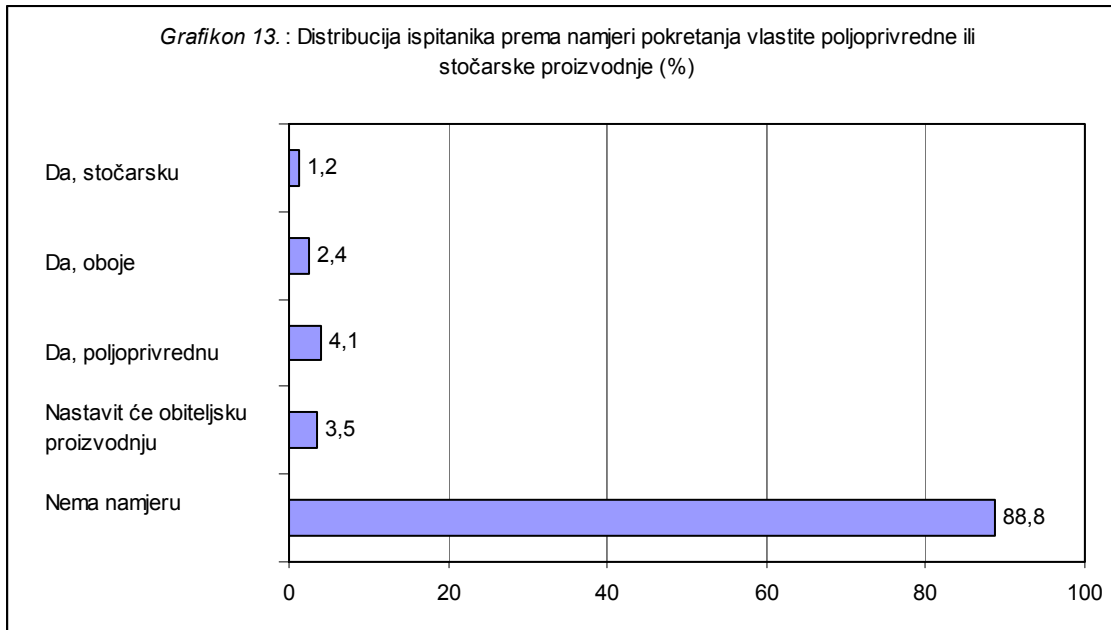
OBILJEŽJA RADNOG MJESTA	Visoka zarada F=2,872 , p=,009	Prisutnost u masovnim medijima F=5,335 , p=,000	Stalno obrazovanje F=, 14,949p=,000	Puno slobodnog vremena F=5,382, p=,021
Dob				
>16	3,87	3,17		
17	4,16	2,54		
18	4,29	2,02		
<19	4,28	2,50		
Spol				
Ženski			4,10	3,48
Muški			3,80	3,67

OBILJEŽJA RADNOG MJESTA	Društveni ugled	Prisutnost u masovnim medijima
		F=4,371, p=,002
Materijalne prilike		
Loše	3,41	2,20
Srednje	3,66	2,28
Dobre	3,92	2,72
Odlične	4,13	2,84
OBILJEŽJA RADNOG MJESTA		Puno slobodnog vremena F=3,069, p=,027
Obrazovanje oca		
Nezavršena i završena OŠ		3,55
Trogodišnja stručna škola		3,55
Ostale srednje škole		3,59
Viša škola i više		3,88

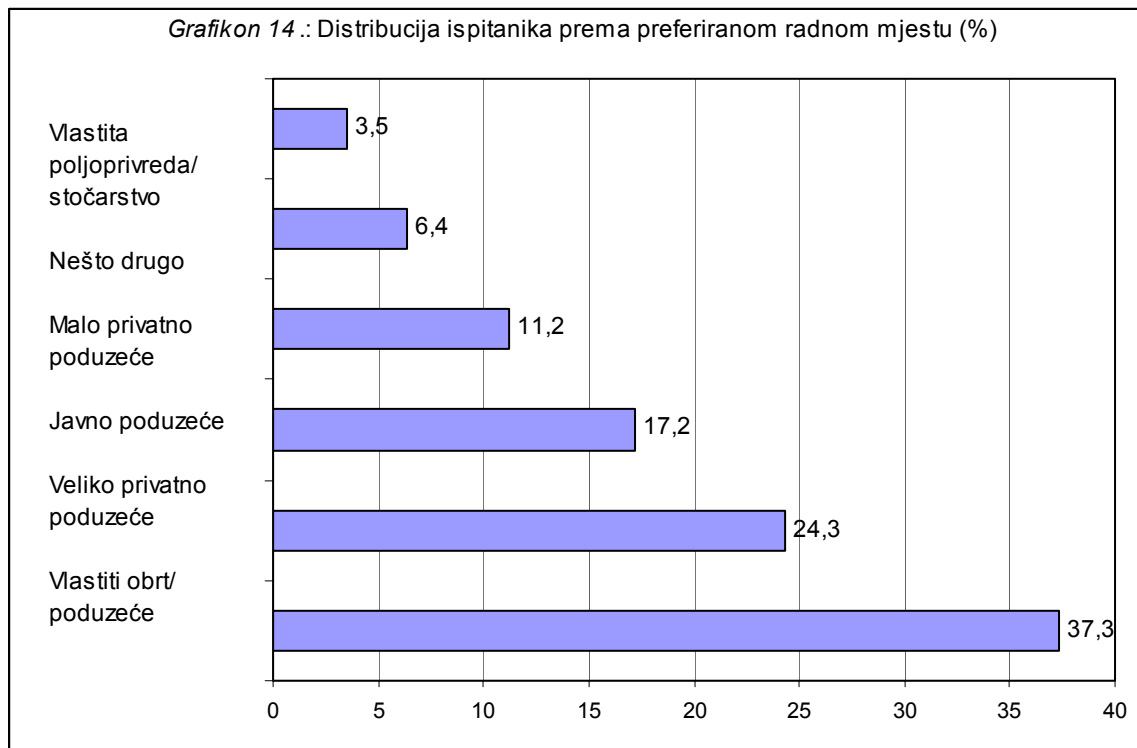
Nakon ispitivanja preferiranih obilježja radnog mjesta cilj nam je bio ispitati poduzetničke sklonosti učenika obrtničkih škola (grafikon 12). Obzirom na prirodu škola koju pohađaju relativno mali broj ispitanika nema namjeru pokretanja vlastitog obrta ili poduzeća, oko jedne petine. Nešto manje od desetine učenika nastaviti će raditi u obiteljskom obrtu ili poduzeću, što je dvostruko manje od onih koji će sigurno otvoriti vlastiti obrt ili poduzeće. To znači da će oko trećine učenika po završetku školovanja raditi u vlastitom ili obiteljskom obrtu što je za deset posto manje od broja onih koji bi to isto željeli ali ne mogu zbog nedostatka sredstava ili se boje rizika.

Osим namjera pokretanja vlastitog obrta ili poduzeća bitno je ispitati i namjere ispitanika u pokretanju vlastite poljoprivredne ili stočarske proizvodnje, čije rezultate donosimo u grafikonu 13. Kao što vidimo iz priloženog grafikona, u skorijoj se budućnosti udio poljoprivredne ili stočarske proizvodnje u hrvatskom BDP-u neće povećati. Skoro devet desetina ispitanika izjavljuje da nema namjeru za pokretanje takve djelatnosti, dok će ih samo 4,1% nastaviti obiteljsku proizvodnju, a 2,4% namjerava pokrenuti obje vrste proizvodnje. Nakon njih slijedi 3,5% onih koji će pokrenuti poljoprivrednu proizvodnju i 1,2% onih koji ima namjeru pokrenuti stočarsku proizvodnju.

Kako bismo zaokružili cjelinu željenoj slici zapošljavanja učenika obrtničkih škola pitali smo ih koje je njihovo preferirano radno mjesto u ukupnoj ponudi radnih mjesta (grafikon 14.). Sukladno odgovorima o namjeri otvaranja vlastitog obrta ili poduzeća, više od trećine učenika želi raditi u vlastitom obrtu ili poduzeću. Da ispitanici više cijene rad u velikom privatnom poduzeću od javnog pokazuje sedam posto više ispitanika koji su se opredijelili za prvu opciju. Desetina ispitanika želi raditi u malom privatnom poduzeću, a simboličnih 3% želi raditi u vlastitoj poljoprivrednoj ili stočarskoj proizvodnji. Među ispitanicima se također našlo 6% ispitanika koji se nisu mogli opredijeliti ni za jedan od ponuđenih odgovora.

* * *

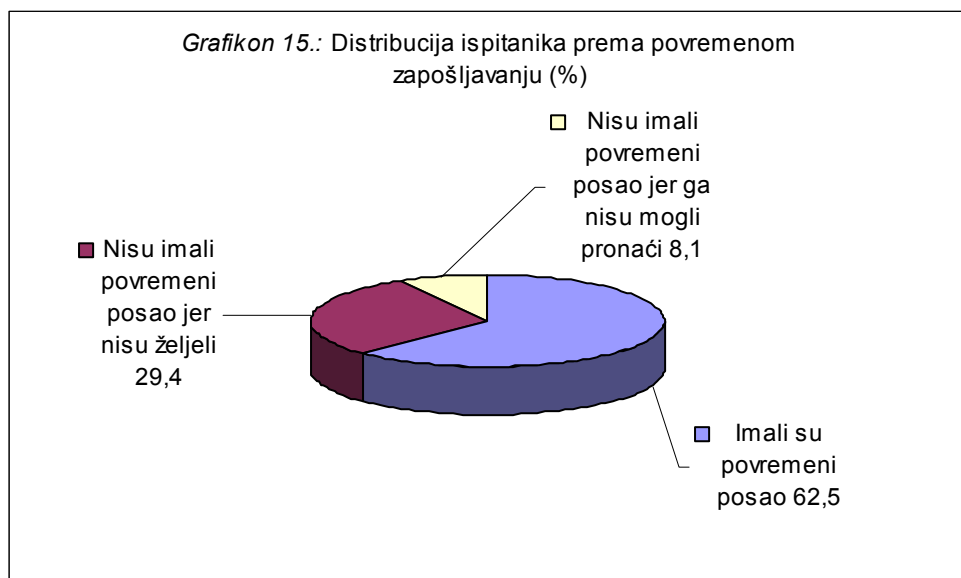
Mladi u trenutku izlaska na tržište rada posjeduju stavove o zapošljavanju oblikovane stavovima svoje obitelji, obrazovanog sustava te vršnjačkih grupa, a ti stavovi bivaju potom (pre)oblikovani njihovim uspjehom pri prvom zapošljavanju. Stavovi učenika obrtničkih škola koji su nas zanimali u ovoj cjelini odnose se na preferirane značajke radnog mjesta, preferirane oblike zapošljavanja te poduzetnički potencijal.

Učenici su očekivano u skoro dvije trećine slučajeva sigurnost radnog mjesta stavili na prvo mjesto preferiranih značajki radnog mjesta, iza kojeg slijede fleksibilno radno vrijeme te visoka zarada. Iza njih slijede stalno obrazovanje, društveni ugled, brzo napredovanje u stručnoj hijerarhiji, puno slobodnog vremena te stalni izazovi u poslu. Preferirana mjesta zapošljavanja u slučaju učenika obrtničkih škola redom obuhvaćaju: vlastiti obrt ili poduzeće, veliko privatno poduzeće, javno poduzeće, malo privatno poduzeću, dok neznatnih 3% preferira rad u vlastitoj poljoprivrednoj ili stočarskoj proizvodnji.

Instrument o poduzetničkom potencijalu učenika pokazao nam je da oko trećine učenika po završetku školovanja želi raditi u vlastitom ili obiteljskom obrtu, dok će ih samo 4,1% nastaviti obiteljsku proizvodnju, a 2,4% namjerava pokrenuti obje vrste proizvodnje. Na začelju kolone slijedi 3,5% onih koji će pokrenuti poljoprivrednu proizvodnju i 1,2% onih koji ima namjeru pokrenuti stočarsku proizvodnju.

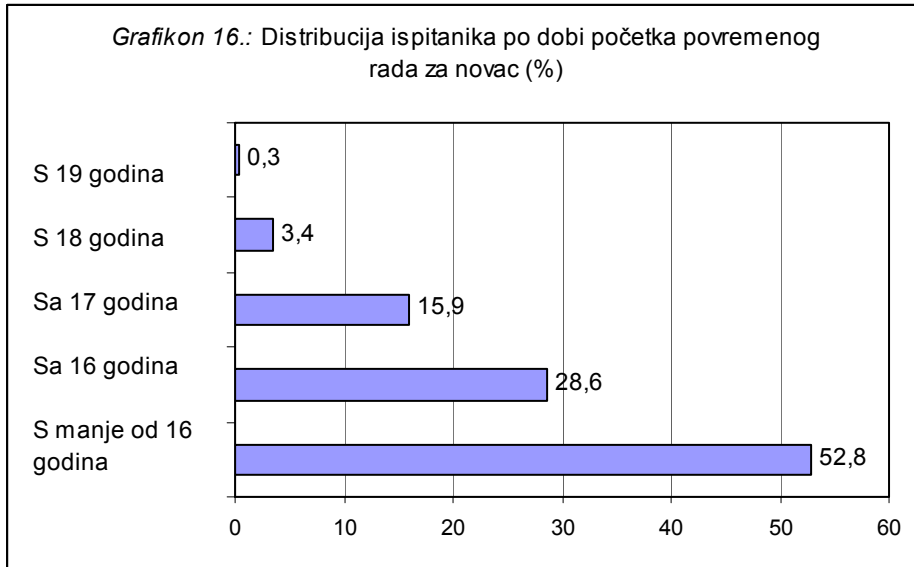
3.3.3. Dosadašnje radno iskustvo učenika strukovnih škola

U Hrvatskoj je rad mladih najčešće reguliran putem uključivanja u praktičan rad u sklopu naukovanja u strukovnim školama, što je u našoj studiji bilo predmet prethodnih cjelina, te putem učeničkih ugovora kojima se regulira povremeno zapošljavanje. U slučaju naukovanja učenik potpisuje ugovor a za svoj rad može dobiti i novčanu nagradu, koja se, prema postojećim pravilnicima kreće od simbolične nagrade do razine prosječne plaće u RH, što ovisi o dogovoru s majstorima kod kojih se naukovanje provodi. Nadalje, učenici strukovnih škola često nakon završetka naukovanja nastavljaju raditi u poduzeću/obrtu u kojem su obavili naukovanje. Time uključenost učenika strukovnih škola u plaćeni rad premašuje uključenost ostalih grupacija mladih u plaćeni rad, što za sobom povlači i njihovu veću izloženost nekim negativnim pojavnostima kod zapošljavanja. U sljedećim ćemo dionicama ispitati neke od njih, poput neugodnih iskustava na poslu, rada "na crno", plaćanja za povremene poslove izvan naukovanja te vrste posla u koje su učenici do sada bili uključeni. Također ćemo ispitati motive za zapošljavanje te stavove učenika i roditelja o nekim elementima posla.

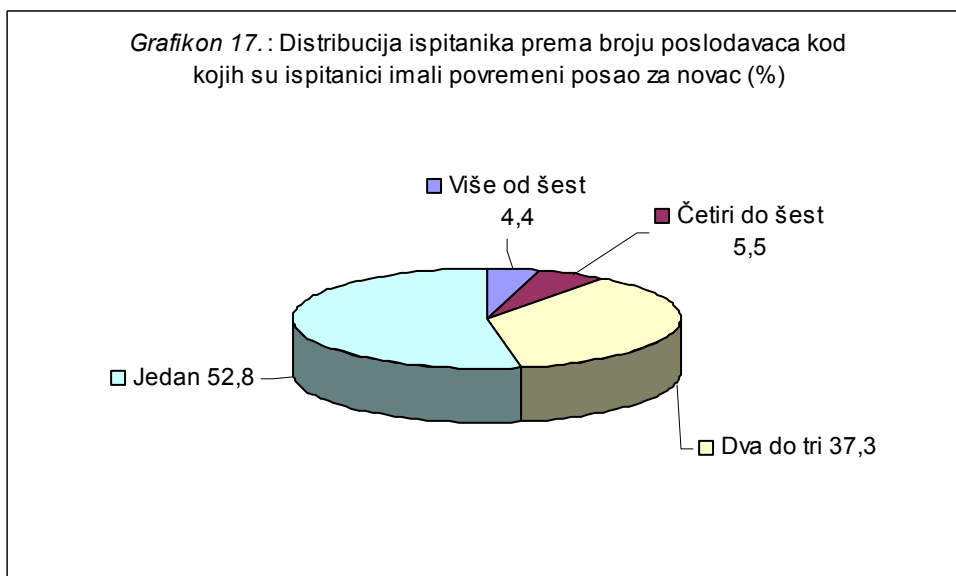

Kao što vidimo iz grafikona 15. velik je dio učenika obrtničkih škola već bio angažiran u povremenom radu za novac, čak dvije trećine njih, a skoro desetina njih nije bila angažirana jer nisu mogli naći posao. Samo trećina ispitanika do sada nije radila jer to nisu željeli.

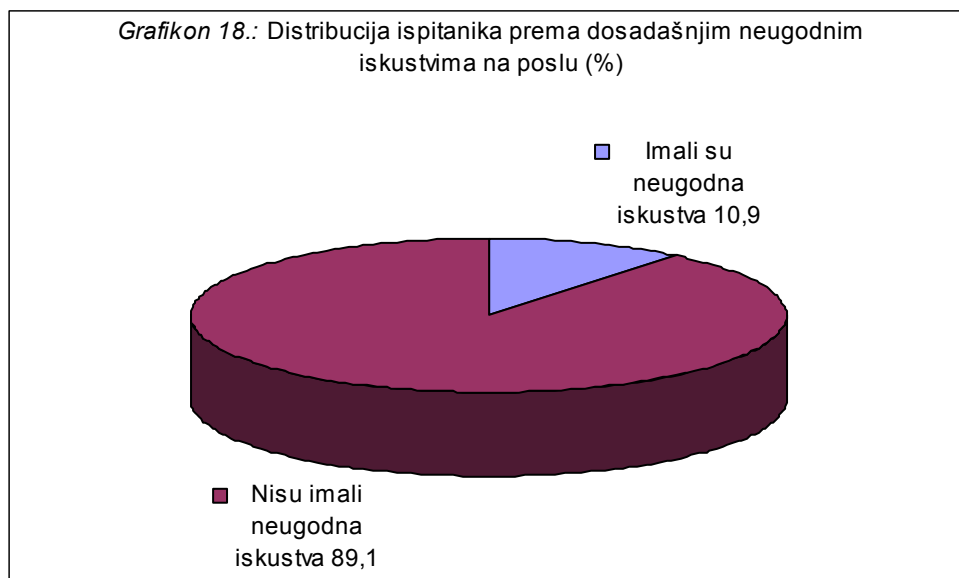
Sljedeći su na redu iznenađujući podaci o vremenu početka plaćenog posla. Naime, više od polovine ispitanika koji jesu imali plaćeni posao počeli su raditi prije 16. godine, dok je trećina njih počela raditi sa šesnaest godina. Sedmina učenika počela je raditi sa sedamnaest godina a ukupno manje od pet posto počelo je raditi s osamnaest ili devetnaest godina. Zaključno ovi podaci znače da su skoro svi ispitanici koji su dosad imali plaćeni posao počeli raditi prije svoje punoljetnosti, što je zabrinjavajući podatak ako ga spojimo s kasnijim nalazima o stavovima o radu "na crno".

Unatoč zabrinjavajućim podacima iz grafikona 16., podaci iz grafikona 17. pokazuju da ipak nije riječ o raširenoj pojavi odnosno da je najveći broj učenika obrtničkih škola, preko polovine njih, imalo samo jednog poslodavca. No, također, skoro 40% njih imalo je dva do tri poslodavca, a između četiri i pet posto učenika imalo je četiri do šest ili više od šest poslodavaca. Iako bi svi učenici s iskustvom rada za novac trebali biti ciljem kampanje protiv rada “na crno”, učenici s više od dva poslodavca trebali bi biti ciljem pojačane kampanje jer je činjenica da su do sada imali više poslodavaca pokazatelj da bi to i u budućnosti moglo biti slučaj što povlači potrebu da ih se dodatno educira i osvijesti o štetnosti i o izbjegavanju rada “na crno”.

Mladi ljudi su posebice ranjivi kada je riječ o iskorištavanju od strane poslodavaca ili drugim neugodnim iskustvima na poslu, što je bilo predmet našeg ispitivanja, a podaci o pojavnosti prikazani su u grafikonu 18. Desetina ispitanika izjavila je da su imali neugodna iskustva na poslu dok se ostatak izjasnio niječno.

Ispitanike smo također zamolili da navedu koje su probleme doživljavali na poslu. Problemi na poslu koje ispitanici navode u većini su slučajeva vrlo ozbiljni, poput verbalnog maltretiranja i deranja, iskorištavanje od strane više rangiranih, seksualno zlostavljanje, vrijeđanje na nacionalnoj osnovi, česte ozljede zbog teškog fizičkog posla, alkoholizirani šefovi, plaćanje upola manje od dogovorenog i kašnjenje s isplatom. Jedini odgovor koji bismo mogli ocijeniti kao poluozbiljan glasi da je šefica nosila zavodljivu odjeću.

U tablici 37. donosimo distribuciju ispitanika u razlozima mijenjanja poslodavaca, od kojih iskače razlog pronalaska boljeg posla, nakon kojeg sa znatnim zaostatkom slijede skoro jednako rangirani istek ugovora i posao koji im je dosadio. Između desetine i dvadesetine ispitanika izjavilo je da su radni odnos prekinuli zbog neplaćanja od strane poslodavaca. Otvoreni odgovori, tj. zaokruživanje «nešto drugo» u ovom je pitanju bilo malobrojno. Tako su ispitanici, uz navedene zatvorene odgovore, posao napuštali jer je propala radionica, jer firma nije imala licencu, jer je bila riječ o sezonskom poslu, te zbog nastavka školovanja.

Tablica 37.: Distribucija odgovora ispitanika obzirom na razloge mijenjanja poslodavaca (%)

RAZLOZI MIJENJANJA POSLODAVACA	Nikada	Rijetko	Često	Vrlo često
1. Jer sam našao/la bolji posao	38,7	14,8	21,1	25,4
2. Jer mi je istekao ugovor	73,8	11,3	5,0	9,9
3. Jer mi je posao dosadio	64,5	12,1	13,5	9,9
4. Jer mi nisu platili	79,3	10,7	5,0	5,0
5. Nešto drugo	81,6	10,6	3,5	4,3

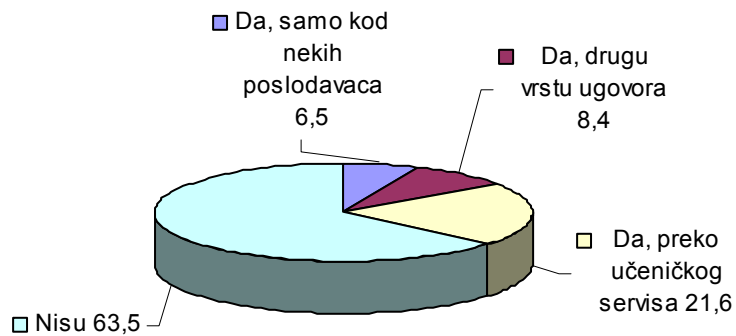
Od ponuđenih odgovora na pitanje razloga mijenjanja poslodavaca ispitanici su se na samo dva razloga pokazali razlikovani svojim obilježjima. Učenici od 19 i više godina značajno su najviše prekidali radni odnos zbog isteka ugovora, dok se u slučaju raskida zbog neplaćanja ističu učenici dobrih i odličnih materijalnih prilika.

Tablica 38.: Vrijednosti aritmetičkih sredina, vrijednost (F) i razina značajnosti (p) t-testa u razlozima mijenjanja poslodavaca s obzirom na dob i materijalne prilike

RAZLOZI	Jer mi je istekao ugovor	Jer mi nisu platili
		F=3,609, p=,002
Dob		
<16	1,37	
17	1,44	
18	1,30	
>19	2,77	
Materijalne prilike		
Loše		2,18
Srednje		1,23
Dobre		1,63
Odlične		1,29

Grafikoni 19. i 20. donose rezultate o dvije važne dimenzije rada: potpisnom ugovoru i pitanju reguliranog plaćanja za minuli rad.

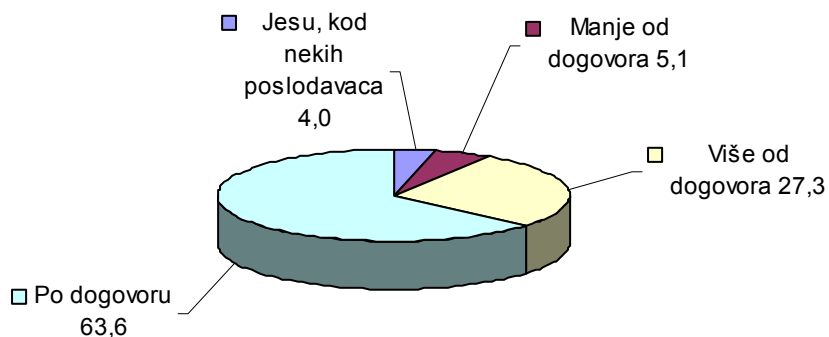
Grafikon 19. : Distribucija ispitanika prema potpisivanju ugovora kod dosadašnjih poslodavaca (%)

Iz grafikona 19. proizlazi da čak dvije trećine učenika obrtničkih škola nije za povremene poslove potpisalo ugovor, odnosno radilo je “na crno”. Samo petina njih potpisali su ugovor preko učeničkog servisa, dok 8% izjavljuje da su potpisali drugu vrstu ugovora. Šest posto ispitanika ugovore je potpisalo samo kod nekih poslodavaca. Sumarno je riječ o poraznim podacima, mladi koji tek izlaze na tržište rada u dvije trećine ne rade na temelju ugovora te se na taj način uvlače u krug pristajanja na rad “na crno”.

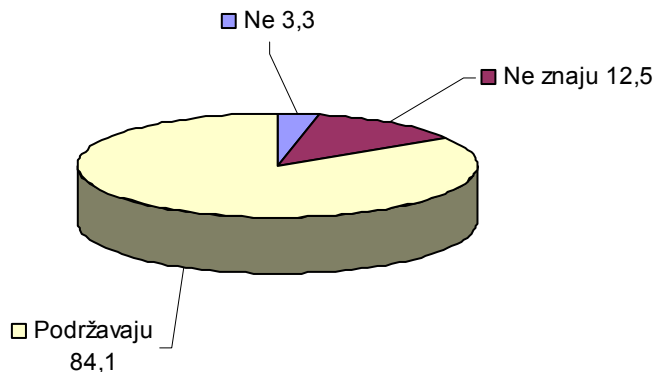
Kada je o plaćanju posla riječ, situacija je nešto povoljnija, no podaci su dvoznačni jer situacija u kojoj osoba ne radi na ugovor ali jest plaćena po dogovoru nije legalna. Čak ni kada se radi o dvije trećine ispitanika koji su bili plaćeni po dogovoru i nešto manje od trećine koji su bili plaćeni više od dogovora. Pogotovo kada se doda da smo i iščitali ispitanike koji su po dogovoru bili plaćeni samo kod nekih poslodavaca, kao i one koji su bili plaćeni manje od dogovora.

Grafikon 20. : Distribucija ispitanika prema plaćanju povremenih poslova za novac po dogovoru (%)

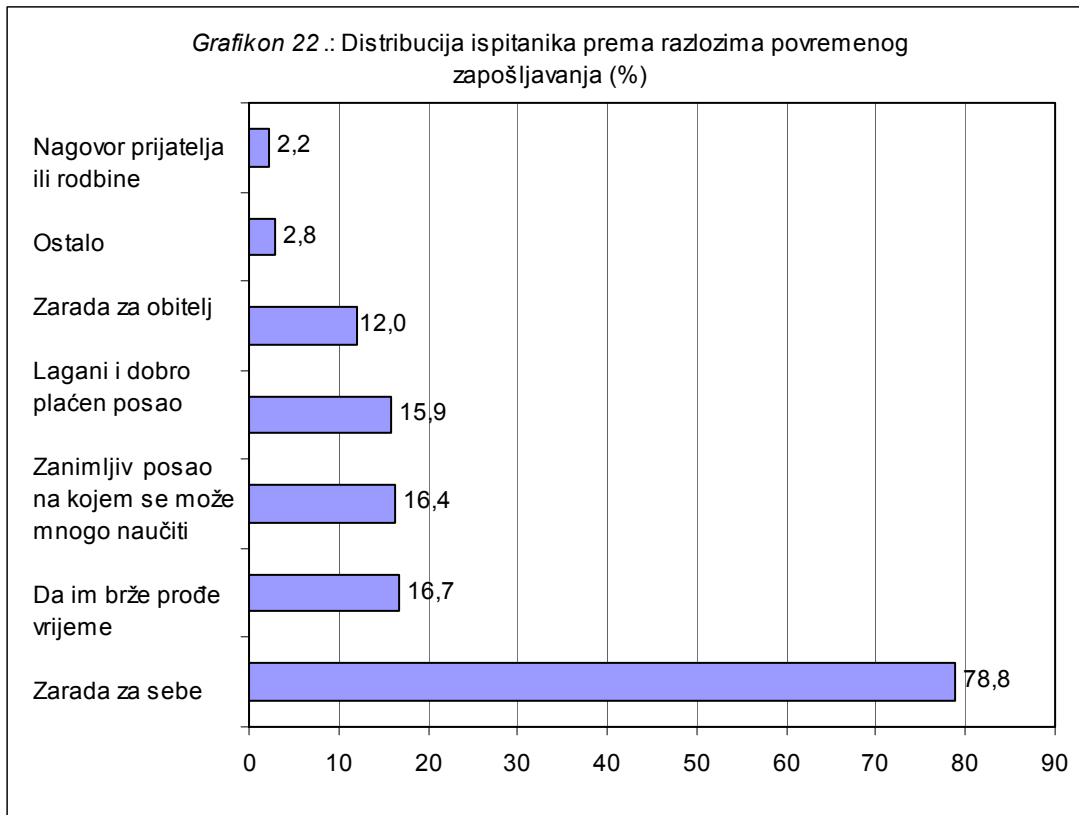
Grafikon 21. opet daje prikaz rezultata koji ne pružaju optimističnu sliku. Naime, prethodno smo vidjeli da čak dvije trećine učenika pri radu za novac nije potpisalo ugovor a potom i da svi učenici nisu plaćeni za svoj rad. Usprkos tome, čak 84% roditelja podržava rad svoje djece za novac, dok je samo 3% roditelja protiv takve aktivnosti svoje djece. Začuđujuće je i da više od desetine učenika ne zna koji je stav roditelja o njihovom radu, što pokazuje ili da ti učenici rade bez znanja svojih roditelja ili da je riječ o indiferentnosti roditelja i/ili lošoj komunikaciji roditelja i djece.

Grafikon 21. : Distribucija ispitanika prema podršci roditelja povremenom poslu za novac (%)

Kao što vidimo iz tablice 22., zarada za sebe je primarni razlog povremenog zapošljavanja učenika obrtničkih škola, i to u skoro 80% slučajeva, što bi moglo objasniti zašto učenici u toliko velikom broju pristaju na rad bez ugovora a s druge strane imamo one koji su plaćeni po dogovoru ili čak više od dogovorenog. Iako smo u ovom pitanju učenicima ponudili mogućnost višestrukih odgovora vidimo da

postotak previše ne prelazi 100% što znači da su učenici uglavnom birali glavni razlog zapošljavanja. Stoga su svi odgovori nakon zarade za sebe dobili znatno manji postotak; «da im brže prođe vrijeme», «jer je riječ o zanimljivom poslu na kojem se može mnogo naučiti», te «jer je riječ o laganom i dobro plaćenom poslu» izjavilo jer između 15 i 16 posto ispitanika. Nešto manje učenika počelo je raditi kako bi financijski pomoglo obitelji, a ukupno manje od 5% na nagovor prijatelja ili rodbine te iz ostalih razloga. U dodatne razloge zaposlenja ispitanici su uvrstili osamostaljenje, stjecanje radnog iskustva, dokazivanje samom sebi te upoznavanje novih ljudi.

Zanimljivo je da je samo jedan, i to od slabijih razloga zapošljavanja naših ispitanika, pokazao razlikovanje među učenicima. Riječ je o pomoći obitelji kao razlogu zapošljavanja. Prvo obilježje po kojem se ispitanici u ovom slučaju razlikuju su materijalne prilike obitelji. Očekivano, učenici loših materijalnih prilika najviše se ističu pri izboru ovog odgovora, ali iznenađuje da iza njih slijede učenici odličnih materijalnih prilika. Možemo nagađati da je riječ o ispitanicima koji su navikli na dobar materijalni položaj te ga vlastitim radom žele i povećati ili je riječ o učenicima koji rade u obiteljskim obrtima/poduzećima. Obrazovanje majke se pokazalo statistički značajno pri utjecaju na dva razloga povremenog rada za novac: zarada za obitelj i nagovor prijatelja ili obitelji, koji su se pokazali posredovani obrazovanjem majke u obratnom smjeru. Naime, veći postotak djece niže obrazovanih majki počinje raditi, dok je kod nagovora obitelji ili prijatelja u većem postotku riječ o djeci više ili visokoobrazovanih majki.

Tablica 39: Vrijednosti aritmetičkih sredina, vrijednost (F) i razina značajnosti (p) t-testa u razlozima povremenog zapošljavanja s obzirom na materijalne prilike i obrazovanje majke

RAZLOZI	MATERIJALNE PRILIKE			
Da zaradim za obitelj F=3,553, p=,007	Loše 1,35	Srednje 1,14	Dobre 1,04	Odlične 1,22
RAZLOZI	OBRAZOVANJE MAJKE			
Da zaradim za obitelj F=3,733, p=,012	Nezavršena i završena OŠ 1,28	Trogodišnja stručna škola 1,16	Ostale srednje škole 1,06	Viša škola i više 1,12
Zbog nagovora rodbine ili prijatelja F=6,080, p=,000	1,00	1,02	1,00	1,09

Zadnje pitanje u našem instrumentu, na koje su učenici imali mogućnost davanja višestrukih odgovora, bilo je ono o mjestima njihova povremenog zapošljavanja (tablica 41.).

Ispitanicima smo ponudili brojne opcije s izborom jesu li u određenom radu sudjelovali jednom ili dva ili više puta. Najviše zastupljeni oblici u kojima su učenici sudjelovali samo jednom, s više od 10% ispitanika su rad u poduzeću (obrtu) u kojem su obavljali praksu s više od petine ispitanika, nešto manji postotak je prikupio rad u poduzeću (obrtu) u kojem nisu obavljali praksu ali koji jest vezan uz struku, dok su oko desetine ispitanika okupili poslovi u građevinarstvu, teški fizički poslovi te rad u kafiću. Rad u muzeju i rad u naplatnim kućicama oblici su rada koje ispitanici nisu radili više od jednog puta a i to u vrlo niskom postotku. Drugi oblici rada nisko zastupljeni (ispod 1%) u ovom slučaju su kolporter, plesači, pjevači i hostese. Kada je o radovima koje su ispitanici radili dva ili više puta riječ, najviše se, sa petinom ispitanika, ističu teški fizički poslovi, poslovi u građevinarstvu te rad u poduzeću ili obrtu u kojem se obavljala praksa. Oko desetine ispitanika okupili su rad u poduzeću (obrtu) nevezanom uz praksu, rad u kafiću te rad na kompjutoru. Kao što možemo vidjeti, poredak je gotovo istovjetan kao onaj kod poslova koji su obavljani jednom, uz dodatak rada na kompjutoru. Osim gore navedenih poslova učenici su još radili i u kućnoj garaži popravljajući motore, na održavanju sportskih terena te na policiji.

Tablica 41: Distribucija odgovora ispitanika po mjestima povremenog zapošljavanja (%)

MJESTA POVREMENOG ZAPOŠLJAVANJA	Nikada	Jednom	Dva i više puta
1. Teški fizički poslovi	66,7	11,7	21,6
2. Poslovi u građevinarstvu	67,0	12,9	20,2
3. Rad u poduzeću (obrtu) u kojem sam obavljao/la praksu	59,0	22,4	18,6
4. Rad u poduzeću (obrtu) vezan uz moju struku, ali u kojem nisam obavljao/la praksu	69,0	18,3	12,7
5. Rad u kafiću	77,2	11,4	11,4
6. Rad na kompjuteru	79,2	9,6	11,1
7. Posao na farmi (branje voća o sl.)	85,3	5,6	9,1
8. Nešto drugo	88,3	3,3	8,4
9. Dostava	84,0	9,0	7,0
10. Rad u tvornici (na traci)	86,6	6,7	6,7
11. Rad u disco-klubovima i sličnim okupljalištima mladih	85,1	8,2	6,7
12. Rad na štandovima	87,2	6,7	6,1
13. Dijeljenje promotivnog materijala (letci i sl.)	85,1	9,0	5,8
14. Rad u trgovini	88,2	6,2	5,6
15. Ispomoć u kući	89,5	5,8	4,7
16. Rad na Velesajmu ili drugim izložbama	92,1	3,8	4,1
17. Poduka (davanje instrukcija i sl.)	91,5	4,7	3,8
18. Model ili maneken/ka	93,0	3,5	3,5
19. Rad na benzinskoj postaji	90,4	6,1	3,5
20. Turizam (nuđenje turističkih aranžmana i sl.)	92,7	3,8	3,5
21. Čišćenje	92,1	4,7	3,2
22. Čuvanje djece	90,7	6,1	3,2
23. Animatorski poslovi	94,8	2,6	2,6
24. Briga o starijim osobama	95,9	2,0	2,0
25. Hostesa	97,7	0,9	1,5
26. Zabavljač/ica u hotelima, barovima i sl. (pleslač/ica, pjevač/ica)	97,7	0,9	1,5
27. Rad na administrativnim poslovima (rad u uredu)	92,1	6,7	1,2
28. Čuvanje kućnih ljubimaca	97,4	1,8	0,9
29. Kolporter	98,2	0,9	0,9
30. Rad u muzeju	98,8	1,2	0,0
31. Rad u naplatnim kućicama	99,1	0,9	0,0

Križanjem obilježja ispitanika s mjestima zapošljavanja dobili smo rezultat da se ispitanici razlikuju po spolu u šest oblika rada. Tako su dominantno «ženski» poslovi rad na benzinskoj postaji, čuvanje

djece, rad modela ili manekenke te hostese, dok su mladići više od djevojaka orijentirani na rad na kompjutoru i teške fizičke poslove.

Tablica 41: Vrijednosti aritmetičkih sredina, vrijednost (F) i razina značajnosti (p) t-testa u mjestima povremenog zapošljavanja s obzirom na spol

	SPOL	
	Ženski	Muški
MJESTA ZAPOŠLJAVANJA		
Rad na benzinskoj postaji F=5,058, p=,025	1,28	1,11
Rad na kompjutoru F=7,606, p=,006	1,05	1,36
Čuvanje djece F=16,854, p=,000	1,38	1,09
Model ili manekenka F=8,033, p=,005	1,28	1,08
Hostesa F=8,805, p=,003	1,15	1,02
Teški fizički poslovi F=7,078, p=,008	1,20	1,63

Drugo obilježje koje je proizvelo razlikovanje kod ispitanika u učestvovanju u različitim oblicima rada jest obrazovanje majke. Tako su u radu u trgovini dominantno angažirana djece nisko obrazovanih majki, dok su u radu na naplatnim kućicama i davanju poduke najviše sudjelovala djeca majki koje imaju završenu trogodišnju stručnu školu.

Tablica 42.: Vrijednosti aritmetičkih sredina, vrijednost (F) i razina značajnosti (p) t-testa u mjestima povremenog zapošljavanja s obzirom na obrazovanje majke

	OBRAZOVANJE MAJKE			
	Nezavršena i završena OŠ	Trogodišnja stručna škola	Ostale srednje škole	Viša škola i više
MJESTA ZAPOŠLJAVANJA				
Rad u trgovini F=3,687, p=,012	1,35	1,29	1,11	1,14
Rad u naplatnim kućicama F=3,341, p=0,020	1,00	1,04	1,00	1,00
Poduka (davanje instrukcije) F=3,087, p=,0,27	1,10	1,22	1,14	1,00

* * *

Učenici obrtničkih škola do sada su na tržištu rada sudjelovali ili putem naukovanja reguliranog između škole te obrta/poduzeća temeljem propisa Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva ili putem (ne)prijavljenog rada izvan sustava školovanja. Iz naših rezultata proizlazi da je dvije trećine učenika već sudjelovalo u povremenom poslu za novac, a najviše njih, preko polovine, počelo je raditi prije navršene 16 godine. Polovina je učenika do sada radila za jednog poslodavca te čak 40% za dva do tri poslodavca. Tijekom planiranja istraživanja suradnice koje su provodile anketu izvijestile su o svojim iskustvima u projektu koji je prethodio istraživanju, navodeći da se učenici često žale na neugodna iskustva s poslodavcima. No, u našem je istraživanju samo desetina ispitanika izjavila da su imali neugodna iskustva na poslu dok se ostatak izjasnio niječno.

Zanimali su nas i razlozi prekidanja radnog odnosa, a rezultati pokazuju odskakanje pronalaska boljeg posla, nakon kojeg sa znatnim zaostatom slijede skoro jednako rangirani istek ugovora i posao koji im je dosadio. Učenici se u maloj mjeri razlikuju po razlozima promjene posla; učenici od 19 i više godina najviše su prekidali radni odnos zbog isteka ugovora, dok se u slučaju raskida zbog neplaćanja ističu učenici dobrih i odličnih materijalnih prilika.

Jedan od najporaznijih rezultata ovog istraživanja odnosi se na raširenost i stavove prema radu "na crno". Naime, čak dvije trećine učenika obrtničkih škola nije za povremene poslove potpisalo ugovor, a samo petina njih potpisala je ugovor preko učeničkog servisa, što je indikator da bi te osobe i u budućnosti mogle pristati na rad "na crno". Usprkos tome, preko 80% roditelja podržava rad svoje djece za novac, dok je samo 3% roditelja protiv takve aktivnosti svoje djece. Podaci o plaćanju za posao nešto su povoljniji; dvije trećine ispitanika bili su plaćeni po dogovoru i nešto manje od trećine bili su plaćeni više od dogovora.

Predvidljivo je zarada za sebe bio primarni razlog povremenog zapošljavanja učenika obrtničkih škola (skoro 80%) slučajeva, a učenici su do sada najviše radili u poduzeću (obrtu) u kojem su obavljali praksu, u poduzeću (obrtu) u kojem nisu obavljali praksu ali koji jest vezan uz struku, u građevinarstvu, teške fizički poslovi, u kafiću te na kompjutoru. Najmanje zastupljeni oblici rada su rad u muzeju, rad u naplatnim kućicama, te posao plesača, pjevača i hostesa.

4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

4.1. ZAKLJUČCI

U pogledu vrijednosnih orijentacija učenika strukovnih škola ustanovljena je visoka orijentiranost na stjecanje materijalnih dobara, visoko vrednovanje privatnosti i samostalnosti, uz slab interes za politička i šira društvena zbivanja. Dobiveni rezultati nisu iznenađujući, budući da suvremeni srednjoškolci rastu u uvjetima u kojima se snažno promovira konzumenistička kultura. Ipak, ispitanici manifestiraju određenu razinu kritičnosti prema negativnim društvenim pojavama kao što je, primjerice, korupcija te se zalažu za zaštitu ljudskih prava. Oni istovremeno iskazuju sklonost tradicionalnom odnosu društva spram mladih (poštivanje autoriteta, potreba slijeđenja društvenih vođa i dr.). Avangardnom se pokazala trećina ispitanika koji su nositelji alternativnih vrijednosti. S druge se strane iskristaliziralo postojanje desetine srednjoškolaca koji manifestiraju teškoće socijalne integracije i tendiraju različitim oblicima rizičnog ponašanja.

Riječ je o heterogenoj populaciji koja ipak dijeli neka zajednička obilježja. To su slab interes za društvena i politička zbivanja, sklonost ka dostupnim, lako prepoznatljivim i bliskim ciljevima (poput stjecanja materijalnih dobara; stvaranje obitelji). Obrazovanje najvećim dijelom doživljavaju kroz njegovu instrumentalnu svrhu, odnosno u cilju kasnijeg zapošljavanja. Pokazalo se da svijest o društvenim zbivanjima raste s dobi te da su vrijednosne orijentacije rodno determinirane, pri čemu su djevojke sklonije toleranciji i empatičnosti, a istodobno je razina njihova samopouzdanja niža no što je to slučaj s mladićima.

Većina učenika iskazuje zadovoljstvo nastavnim i praktičnim aspektima svoga obrazovanja, iako postoji 10% do 30% ispitanika koji žele drugačije strukturirano obrazovanje i naukovanje. To se posebice odnosi na reguliranje postupanja poslodavaca prema učeniku (osobito u odnosu na zaštitu na radu, način ugovaranja naknade za rad i reguliranje prekovremenog rada). Osobito važnim ocjenjujemo rezultat prema kojem čak 90% učenika nema pisane upute o pravima i obvezama tijekom praktičnoga rada, a tek trećina ocjenjuje da poznaje svoja prava. Dodatno, učenici smatraju da škole i poslodavci nedovoljno komuniciraju te zbog toga desetina ispitanika smatra da je praktičan rad izrazito nekvalitetan, a trećina smatra da se odvija izvan predviđenog programa. Ovdje valja naglasiti da 50% učenika praksu obavlja vikendima, praznicima i/ili vikendima, praznicima i radnim danom, a 70% u danima kad nema nastave. Na to se nadovezuje i podatak o znatnom udjelu učenika koji procjenjuju da su preopterećeni nastavnim obvezama.

Učenici su u velikom broju iskazali sklonost ka nastavku školovanja, pri čemu bi čak 40% njih nastavilo školovanje na fakultetu, a na nastavak školovanja su spremni i u slučaju nezaposlenosti. Ispitanici smatraju da su glavni razlozi nezaposlenosti ekonomska situacija u cijeloj zemlji, te

nepostojanje dobrih veza i poznanstava i prevelika konkurencija odnosno previše mladih obrazovanih ljudi. Naši su ispitanici na prvo mjesto vještina i znanja potrebnih za uspješno zapošljavanje stavili dobro opće obrazovanje, a zatim slijede ambicija, komunikacijske vještine, stručne kvalifikacije, poznavanje stranih jezika te poznavanje informatičke tehnologije. U vrednovanju ovih znanja i vještina djevojke pridaju veću vrijednost komunikacijskim vještinama, dok mladići prednjače u davanju višeg ranga ambiciji i stručnim kvalifikacijama. Ove bi rezultate bilo razložno razmotriti prilikom strukturiranja obrazovnog kurikulumu strukovnih škola.

Naši su ispitanici s područja Zagreba te nas je zanimalo njihovo mišljenje o uvjetima zapošljavanja u Zagrebu u odnosu na druge regije, a rezultati pokazuju da preko polovine učenika smatra da su prilike za zapošljavanje u Zagrebu bolje nego u drugim regijama, što vjerojatno doprinosi i tome da skoro tri četvrtine ispitanika smatra da će se zaposliti odmah. Upitani o tehnikama traženja posla učenici izjavljuju da bi najradije tražili posao u struci u prebivalištu, iza čega slijedi traženje posla u struci u inozemstvu traženje posla u struci bilo gdje u RH ili nastavak školovanja.

Rezultati dobiveni u analizi rada "na crno" ne pružaju temelje za optimizam jer većina učenika (40%, i to djevojke više od mladića) smatraju da je rad "na crno" prihvatljiv, a skoro tri četvrtine učenika pristalo bi na rad "na crno" ukoliko bi dobili novac viši od prosječne plaće, dok samo petina ispitanika izjavljuje da ni pod kakvim novčanim uvjetima ne bi pristali na rad "na crno". Ovakav se stav prema radu "na crno" kosi sa značajkama radnog mjesta koje bi učenici htjeli dobiti. Tako su učenici u skoro dvije trećine slučajeva sigurnost radnog mjesta stavili na prvo mjesto, iza kojeg slijede fleksibilno radno vrijeme, visoka zarada, te stalno obrazovanje, društveni ugled, brzo napredovanje u stručnoj hijerarhiji, puno slobodnog vremena i stalni izazovi u poslu. Preferirana mjesta zapošljavanja naših ispitanika obuhvaćaju: vlastiti obrt ili poduzeće, veliko privatno poduzeće, javno poduzeće i malo privatno poduzeću, dok skromnih 3% preferira rad u vlastitoj poljoprivrednoj ili stočarskoj proizvodnji.

Za planiranje politike subvencioniranog poduzetništva bitno je ispitati poduzetnički potencijal populacije, a odgovori učenika obrtničkih škola pokazuju da takav potencijal postoji. Naime, oko trećine učenika želi raditi u vlastitom ili obiteljskom obrtu, dok 4,1% nastavlja obiteljsku proizvodnju, a 2,4% namjerava pokrenuti obje vrste proizvodnje. Također, 3,5% njih smatra da će pokrenuti poljoprivrednu proizvodnju i 1,2% ima namjeru pokrenuti stočarsku proizvodnju.

Zbog same prirode strukovnih škola njihovi učenici znatno više od ostalih imaju priliku sudjelovati na tržištu rada i za vrijeme školovanja, što vidimo i iz podataka da je dvije trećine učenika već sudjelovalo u povremenom poslu za novac, a najviše njih, preko polovine, počelo je raditi prije navršene 16 godine što dopunjava činjenicu da preko 80% roditelja nema ništa protiv rada svog djeteta. Jedan od relativno povoljnih rezultata našeg istraživanja odnosi se na podatak da je samo deset posto ispitanika na dosadašnjem poslu imalo neugodna iskustva, a najveći broj učenika prekinuo je radni odnos zbog isteka ugovora. Iako je istek ugovora značajan razlog prekida rada čak dvije trećine učenika do sada je radilo bez potpisanog ugovora a samo petina je imala potpisan ugovor preko učeničkog servisa što

pokazuje da je siva zona poslovanja uvelike prisutna i u segmentu najmlađe populacije. Radna mjesta koja su učenici do sada upražnjavali u najvećem su broju poduzeće (obrtu) u kojem su obavljali praksu, poduzeće (obrt) u kojem nisu obavljali praksu ali koji jest vezan uz struku, građevinarstvo, teški fizički poslovi, kafić te rad na kompjutoru. Najmanje zastupljeni oblici rada su rad u muzeju, rad u naplatnim kućicama, plesači, pjevači i hostese.

Ukratko, iz rezultata ovog istraživanja moguće je iščitati niz nepravilnosti u sustavu školovanja učenika u strukovnim školama Grada Zagreba, od nepropisivanja osnovnih uvjeta i sadržaja posla, do nereguliranog uvođenja zaštitne opreme, varijabilne satnice, različitog odnošenja mentora prema učenicima na praktičnom radu. Izvan sustava praktičnog rada naišli smo na raširenu pojavu rada "na crno" što je osobito nepovoljna činjenica osobito stoga što najveći broj učenika strukovnih škola na tržište izlazi prije 16. godine. Sve navedeno ukazuje na snažnu potrebu za jasnijim provođenjem pozitivnih zakonskih propisa RH i uvođenjem jasnijih standarda u sustav obrazovanja u strukovnim školama. Stoga u sljedećoj cjelini predlažemo neke od koraka koje smatramo bitnima za pozitivne promjene u analiziranom sustavu.

4.2. PREPORUKE

Nastavni proces i naukovanje

1. Standardizacija nastavnog procesa u smislu propisivanja uvjeta i sadržaja rada te kontrole i poboljšanja tehničkih uvjeta provođenja nastavnog procesa i naukovanja.
2. Standardizacija procesa praktičnog rada u smislu točnog propisivanja koraka koje učenici moraju proći tijekom praktičnog rada te uvjeta njegova obavljanja. Standardi trebaju biti propisani pravilnikom koji će biti svima dostupan kojeg učenici trebaju dobiti na uvid prije početka rada.
3. Kontrola provođenja naukovanja i to u smislu utvrđivanja njegova provođenja, odnosno sprečavanje pojave izdavanja potvrda o obavljenom praktičnom radu bez odrađivanja istog.
4. Jasnija regulacija potpisivanja ugovora između obrtnika i naučnika.
5. Jasnija regulacija odnosa nastavnih i praktičnih aspekata nastave, s naglaskom na osiguravanje prava učenika na odmor (u okvirima propisanim Zakonom o srednjem školstvu). Velik dio učenika praktičan rad obavlja tijekom praznika i vikenda, što bi trebalo izmijeniti.
6. Češća kontrola rada učenika iznad propisane satnice.
7. Poboljšavanje i reguliranje načina komunikacije škola i poslodavaca kod kojih se provodi praktičan rad, te osiguravanje mehanizama kontrole poštivanja ljudskih i radnih prava učenika.

Širi kontekst sudjelovanja učenika strukovnih škola u obrazovanju i radu

1. Ponovno razmatranje visina upisnih kvota za pojedina strukovna usmjerenja.
2. Podizanje svijesti o važnosti školovanja za deficitarna zanimanja te propagiranje upisa u strukovne škole.
3. Šire stipendiranje školovanja u strukovnim školama za koje postoji potreba na tržištu rada.
4. Osposobljavanje pedagoške i psihološke službe škola za pomoć učenicima rizičnog ponašanja.
5. Osiguravanje mehanizama zaštite prava učenika koji su suočeni s nekim od oblika nezakonitog postupanja, odnosno osvještavanje učenika o potencijalnim oblicima kršenja njihovih ljudskih i radnih prava.

Tržište rada izvan sustava naukovanja

1. Upućivanje učenika u moguće oblike sudjelovanja na tržištu rada, osvještavanje nužnosti potpisivanja ugovora o radu te izbjegavanja rada "na crno".
2. Proširivanje i afirmiranje postojećeg sustava poduzetničkih inkubatora.

4.3. DODATAK

4.3.1. Popis institucija uključenih u rad strukovnih škola

- Agencija za strukovno obrazovanje RH <http://www.aso.hr/app>
- Hrvatska obrtnička komora <http://www.hok.hr/>
- Hrvatska gospodarska komora <http://www.hgk.hr>
- Hrvatska udruga poslodavaca <http://www.hup.hr>
- Hrvatski zavod za zapošljavanje <http://www.hzz.hr>
- Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva RH <http://www.mingorp.hr>
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa <http://www.mzos.hr>

4.3.2. Popis dokumenata koji reguliraju rad strukovnih škola

- «Bijeli dokument o strukovnom obrazovanju i osposobljavanju: Prijedlozi i preporuke u vezi s politikom strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, strategijom i zakonodavstvom»
http://www.aso.hr/data/VET_white_paper_croatian.pdf
- «Maastriška Izjava o Budućim prioritetima unapređivanja europske suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju» (Osvrt na Kopenhašku deklaraciju od 30. studenog 2002.)
http://www.aso.hr/data/eu/maastriska_izjava.pdf
- Pravilnik o načinu ostvarivanja programa naukovanja i stručnog osposobljavanja za vezane obrte te o pravima, obvezama, praćenju, vrednovanju i ocjenjivanju naučnika (NN 69/04)
- Pravilnikom o postupku i načinu polaganju majstorskog ispita i ispita o stručnoj osposobljenosti (NN 88/02)
- Pravilnik o postupku i načinu polaganja pomoćničkog ispita (NN 116/02)
- Pravilnik o postupku i načinu izdavanja dozvola (licenca) te uvjeta za izvođenje praktičnog dijela naukovanja (NN 2/08)
- Pravilnik o vezanim i povlaštenim obrtima i načinu izdavanja povlastica (NN 87/01, 47/05)
- «Rezolucija Vijeća od 19. prosinca 2002. o promicanju poboljšane europske suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju»
http://www.aso.hr/data/eu/Rezolucija_Vijeca_19122002.pdf
- Zajednički stav usvojen na sastanku Vijeća 21. listopada 2004., a vezano uz odluku Europskog parlamenta i Vijeća o jedinstvenom zajedničkom okviru o transparentnosti kvalifikacija i sposobnosti (Europass) – Vijeće EU Luxemburg 21. listopad 2004.

- Zaključci Vijeća i predstavnika Vlada zemalja članica okupljenih na Vijeću o "Budućim prioritetima poboljšane europske suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju" (Osvrt na Rezoluciju Vijeća od 19. prosinca 2002.)
http://www.aso.hr/data/eu/Zaklj_Vijeca_Buduci_prioriteti_poboljsanja.pdf
- «Zaključci Vijeća o osiguravanju kvalitete u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju» (Strukovno obrazovanje u Europi • Lisabon Copenhagen - Maastricht • Sažetak ključnih dokumenata Vijeće Europske Unije, Brisel, 28. svibnja 2004.)
http://www.aso.hr/data/eu/kvaliteta_u_so.pdf
http://www.aso.hr/data/eu/Vijece%20EU_Luxemburg21102004.pdf
- Zakon o obrtu (NN 49/03 – pročišćeni tekst), Zakon o izmjenama Zakona o obrtu (NN 68/07) i Ispravak Zakona o izmjenama Zakona o obrtu (NN 79/07)
- Zakon o srednjem školstvu (NN 69/03 – pročišćeni tekst) i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o srednjem školstvu (NN 81/05) te odgovarajućim nastavnim planovima i programima

LITERATURA:

1. Ajduković, M. i Kolesarić, V. (ur.) (2003). *Etički kodeks istraživanja s djecom*. Zagreb: Vijeće za djecu Vlade RH i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
2. *Analitički bilten* (2005) Hrvatski zavod za zapošljavanje.
3. Bačić, L.; Ofak, L.; Parić, A.; Perasović, B.; Potočnik, D.; Puljić, D.; Šelo Šabić, S.; Tomašević, T. (2004): *Izviješće o društvenom razvoju: Hrvatska 2004*. Zagreb: UNDP.
4. Bejaković, P. (2003): Nezaposlenost. *Financijska teorija i praksa* 27(4): 659-661.
5. Bouillet, D. (2006). Kvaliteta života mladih: odgovornost zajednice i/ili obitelji. u: Ilišin, V. (ur.): *Mladi između želja i mogućnosti: Položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Zagrebačka županija, 27-92.
6. Bouillet, D. (2007). Mladi i psihoaktivne supstance: eksperimentiranje ili put u ovisnost. u: Ilišin, V., Radin, F. (ur.): *Mladi: problem ili resurs*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 203-235.
7. Bouillet, D., Čale-Mratović, M. (2007). Konzumiranje alkoholnih pića i doživljaj škole. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 43(2): 1-16.
8. Chuprov, V., I., Yanowitch, M. (1999): Youth in Social Reproduction. *Russian Social Science Review* 40(5):49-69.
9. *Godišnjak* (2006): Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje.
10. Ilišin, V. (2002). Mladost, odraslost i budućnost. u: Ilišin, V. i Radin, F. (ur.): *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 27-46.
11. Ilišin, V.; Mendeš, I.; Potočnik, D. (2003): Politike prema mladima u obrazovanju i zapošljavanju. *Politička misao* XL(40)3: 58-89.
12. Ilišin, V., Radin, F. (ur.) (2007). *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
13. Ilišin, V. (2007). Društveni status, problemi i budućnost mladih. u: Ilišin, V. i Radin, F. (ur.): *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. 39-81.
14. Lokas, M., Bouillet, D. (2006): Rodne razlike u manifestiranju rizičnih ponašanja učenika zagrebačkih osnovnih škola: procjene razrednika. *Kriminologija i socijalna integracija*. 15(2):1-13.
15. Mendeš, I., Potočnik, D., (2003): Developing Common Approaches in Vocational Education and Training for Disadvantaged Young People in the Western Balkan Countries, *ETF: Country Report Croatia*.
16. Potočnik, D. (2007): Integracija mladih u tržište rada, u: Ilišin, V.; Radin, F. (ur) *Mladi: problem ili resurs?* Zagreb, Institut za društvena istraživanja.
17. Potočnik, D. (2006): Obrazovni resursi i zapošljivost mladih, u: Ilišin, V. (ur): *Mladi između želja i mogućnosti: Položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagrebačka županija, 93-141.
18. *Pravilnik o načinu ostvarivanja programa naukovanja i stručnog osposobljavanja za vezane obrte te o pravima, obvezama, praćenju, vrednovanju i ocjenjivanju naučnika*. Narodne novine 69/2004.

19. Radin, F. (2002): Vrijednosne hijerarhije i strukture, u: Ilišin, V. i Radin, F. (ur.): *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 47-78.
20. Radin, F. (2007). Vrijednosti mladih Hrvata. u: Ilišin, V. i Radin, F. (ur.): *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 137-156.
21. Rutkowski, J. (2003): Analiza i prijedlozi poboljšanja tržišta rada u Hrvatskoj. *Financijska teorija i praksa* 27(4): 459-513.
22. Šošić, V. (2003): Premija za obrazovanje i ulaganje u ljudski kapital u Hrvatskoj. *Financijska teorija i praksa* 27(4): 439-455.
23. Šućur, Z. (2004): Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija. *Revija za sociologiju* XXXV (1-2): 45-60.
24. Zakon o srednjem školstvu, *Narodne novine*, 69/2003, pročišćeni tekst.

UDRUGA ZA GRAĐANSKO OBRAZOVANJE I DRUŠTVENI RAZVOJ – DIM

Zagreb, Iblerov trg 9
tel.: 45 55 447; 4572 849

Upitnik

«Moja prava kroz učenje i rad»

Istraživanje *Moja prava kroz učenje i rad* provodi Udruga za građansko obrazovanje i društveni razvoj _ DIM, a financira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Anketom je obuhvaćen uzorak od 1200 učenika strukovnih škola Grada Zagreba. Ispitivanje je anonimno. Dobiveni podaci koristit će se isključivo u znanstvene svrhe. Stoga te molimo da iskreno odgovoriš na sva postavljena pitanja, jer samo tvoja potpuna suradnja jamči da će ovo istraživanje biti uspješno provedeno i društveno korisno.

Zahvaljujemo ti na suradnji.

Broj upitnika |__|__|__|__|

Šifra škole |__|__|

1. Naziv škole _____

2. Razred _____

3. Smjer _____

4. Spol

1. Ženski
2. Muški

5. Koje si godine rođen/a? | 1 | 9 | | | |

6. Gdje imaš prijavljeno prebivalište (gdje živiš sa svojom obitelji)?

1. Na selu
2. U malom gradu (manje od 30.000 stanovnika)
3. U velikom gradu (više od 30.000 stanovnika)
4. U Zagrebu

7. Gdje stanuješ tijekom školovanja?

1. U školskom domu
2. Kao podstanar
3. Kod rodbine
4. S roditeljima

8. Koje su obrazovanje stekli tvoj otac i majka?

	A Otac	B Majka
1. Bez školske spreme, završena osnovna škola	1	1
2. Trogodišnja stručna škola	2	2
3. Ostale srednje škole	3	3
4. Viša škola ili fakultet	4	4

9. Kakve su materijalne prilike tvoje obitelji?

1. Jako loše, znatno slabije od većine drugih
2. Loše, slabije od većine drugih
3. Srednje, kao u većine
4. Dobro, bolje od većine
5. Odlično, znatno bolje od većine drugih

10. Jeste li u tvojoj obitelji u posljednjih godinu dana imali takvih financijskih problema da niste imali dovoljno novaca za:

	1 Ne	2 Ne znam	3 Da
1. Hranu	1	2	3
2. Odjeću i obuću	1	2	3
3. Školske potrepštine (knjige, pribor, opremu za tjelesni, i sl.)	1	2	3
4. Platiti račune	1	2	3
5. Otići negdje na odmor	1	2	3
6. Džeparac (izlaske)	1	2	3
7. Nešto drugo (što?)	1	2	3

11. Je li škola koju pohađaš tvoj prvi izbor?

1. Izabrao/la sam ovu školu jer željenu nisam uspio/a upisati
2. Izabrao/la sam ovu školu jer su me na to nagovorili prijatelji
3. Izabrao/la sam ovu školu jer su me na to nagovorili roditelji
4. Izabrao/la sam ovu školu prema vlastitoj želji

12. Tvoj prosjek ocjena u prošlom polugodištu _____

13. Jesi li ponavljao/la razred/e u osnovnoj školi? (U zagradi napiši koje si razred/e ponavljao/la)

1. Nisam
2. Da, jednom (_____)
3. Da, dva puta (_____)
4. Da, tri i više puta (_____)

14. Jesi li ponavljao/la razred/e u srednjoj školi? (U zagradi napiši koje si razred/e ponavljao/la)

1. Nisam
2. Da, jednom (_____)
3. Da, dva puta (_____)
4. Da, tri i više puta (_____)

15. Sljedeće se pitanje odnosi na tvoj broj opravdanih i neopravdanih sati.

U donji prostor upiši koliko si OKVIRNO imao/la OPRAVDANIH sati izostanaka u prošlom polugodištu s NASTAVE	U donji prostor upiši koliko si imao/la NEOPRAVDANIH sati izostanaka u prošlom polugodištu s NASTAVE
U donji prostor upiši koliko si OKVIRNO imao/la OPRAVDANIH sati izostanaka u prošlom polugodištu s PRAKTIČNOG RADA	U donji prostor upiši koliko si imao/la NEOPRAVDANIH sati izostanaka u prošlom polugodištu s PRAKTIČNOG RADA

16. Označi stupanj točnosti koji pridaješ navedenim tvrdnjama

	1	2	3	4	5
	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne znam, nisam siguran/na	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem
1. Poslušnost i poštivanje autoriteta su najvažnije odlike koje djeca trebaju naučiti	1	2	3	4	5
2. Svaki čovjek treba potpuno vjerovati u neku natprirodnu silu čijim se odlukama pokorava bez pogovora	1	2	3	4	5
3. Ono što je mladima najpotrebnije to je stroga disciplina, bezobzorna odlučnost i volja da se radi i bori za porodicu i domovinu	1	2	3	4	5
4. Danas kada se ljudi najrazličitijih vrsta kreću na sve strane i toliko međusobno miješaju čovjek mora obratiti pažnju i paziti da ne dobije neku zaraznu bolest	1	2	3	4	5
5. Ono što je ovoj zemlji potrebnije od zakona i političkih programa je nekoliko hrabrih, neumornih, odanih vođa u koje narod može imati povjerenje	1	2	3	4	5
6. Ne postoji ništa gore od čovjeka koji ne osjeća veliku ljubav, zahvalnost i poštovanje prema svojim roditeljima	1	2	3	4	5
7. Vjerojatno će jednog dana biti dokazano da se astrologijom (čitanjem iz zvijezda) mogu objasniti mnoge stvari	1	2	3	4	5
8. Svi ratovi i svi socijalni problemi mogu jednog dana biti okončani nekim zemljotresom ili poplavom koja će uništiti cijeli svijet	1	2	3	4	5
9. Homoseksualci nisu bolji od kriminalaca i treba ih oštro kažnjavati	1	2	3	4	5
10. Nikada nitko nije naučio nešto što stvarno vrijedi osim kroz patnju	1	2	3	4	5
11. Često mi dođe da nekoga udarim	1	2	3	4	5
12. Ja se nikome ne sklanjam s puta	1	2	3	4	5
13. Znam da su mnogi nesposobni ljudi na visokim položajima	1	2	3	4	5
14. Ponekad mi dođe da bih razbijao/la stvari	1	2	3	4	5
15. Koji put sam morao/la biti grub/a s drskim ili dosadnim ljudima	1	2	3	4	5
16. Ne podnosim da se itko petlja u moje poslove	1	2	3	4	5
17. Razljutim se kad mi netko daje savjete, a da ga nisam pitao/la	1	2	3	4	5
18. Mrzim kukavice	1	2	3	4	5
19. Često sam stidljiv/a u prisutnosti osoba suprotnog spola	1	2	3	4	5
20. Osjećam tremu pred nepoznatim ljudima	1	2	3	4	5
21. Postajem nervozan/a i nesiguran/a kad prilazim nastavniku ili nadređenom	1	2	3	4	5
22. Zabrinut/a sam za ono što će mi se dogoditi	1	2	3	4	5
23. Često se moram boriti da ne pokažem da sam stidljiv/a	1	2	3	4	5
24. Teško mi je započeti razgovor kad upoznam nove ljude	1	2	3	4	5
25. Bilo bi mi vrlo neugodno uzeti riječ pred većim skupom ljudi	1	2	3	4	5
26. Često brinem nisam li nečim što sam rekao/la učinio/la nešto glupo ili neprilično	1	2	3	4	5

17. Procijeni koliko se dolje navedeno odnosi na tebe:

	1 Potpuno netočno	2 Uglavnom netočno	3 Uglavnom točno	4 Potpuno točno
1. Želio/la bih promijeniti školu/smjer	1	2	3	4
2. Zadovoljan/na sam zanimanjem za koje me škola obrazuje	1	2	3	4
3. Ova škola ispunjava moja očekivanja	1	2	3	4
4. Školski program prezahtjevan je za mene	1	2	3	4
5. Školski program je prelagan za mene	1	2	3	4
6. Mislim da nisam dovoljno sposoban/na za ovu školu	1	2	3	4
7. Mislim da sam previše sposoban/na za ovu školu	1	2	3	4
8. Razmišljam o prestanku školovanja	1	2	3	4
9. Nastavnici me ocjenjuju na temelju prethodnih ocjena.	1	2	3	4
10. Nastavnici uvažavaju mišljenje i ideje učenika	1	2	3	4
11. Nastavnici ocjenjuju na temelju porijekla učenika, poznanstva s roditeljima i sl.	1	2	3	4
12. Nastavnici svojim ponašanjem pružaju loš primjer učenicima	1	2	3	4
13. Nastavnici zaključuju o meni na temelju mog izgleda i oblačenja	1	2	3	4
14. Imam previše sati nastave	1	2	3	4
15. Imam previše sati prakse	1	2	3	4
16. Imam previše domaćih zadaća	1	2	3	4

18. Napiši u tablici u prvom lijevom stupcu nazive predmeta iz kojih imaš praksu OVE ŠKOLSKE GODINE te potom upiši broj za ocjenu iz predmeta (ako nemaš zaključenu ocjenu na zadnjem polugodištu upiši zadnju zaključenu ocjenu) te na mjestu obavljanja praktičnog rada stavi oznaku X (križić)

	Ocjena iz predmeta u zadnjem polugodištu	U mojoj školi	U drugoj školi	Izvan škole
Predmet1 _____				
Predmet 2 _____				
Predmet 3 _____				
Predmet 4 _____				
Predmet 5 _____				
Predmet 6 _____				
Predmet 7 _____				

NAPOMENA:

Sljedeća pitanja (sva pitanja do 45.) odnose se na praktičan rad kojeg obavljaš IZVAN ŠKOLE

19. Praktičan rad se najčešće odvija:

1. Samo radnim danom
2. Samo vikendom
3. Samo za vrijeme praznika
4. I radnim danom i vikendom
5. I radnim danom i za vrijeme praznika

20. Praktični rad se najčešće odvija:

1. Izvan Zagreba
2. U Zagrebu

21. Ako je mjesto odvijanja praktičnog rada izvan Zagreba jesu li ti plaćeni troškovi puta?

1. Ne, troškovi puta mi nisu plaćeni
2. Da, troškovi puta su mi plaćeni djelomično
3. Da, troškovi puta su mi plaćeni u potpunosti

22. Praktičan rad se najčešće odvija:

1. U istom danu kad i nastava
2. U danima kad nema nastave
3. Kombinirano

23. Molimo te da na predviđeno mjesto upišeš gdje si do sada obavljao/la praksu (npr. u tvornici, u uredu, u kafiću, na farmi i sl.)

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

24. Dnevno na praktičnom radu provodiš (odnosi se na dane kada imaš praktičan rad):

1. Manje od 8 sati
2. 8 sati
3. Više od 8 sati

25. Imaš li tijekom praktičnog rada osiguran besplatan topli obrok?

1. Nemam osiguran topli obrok
2. Imam osiguran topli obrok ali sam/a snosim troškove
3. Imam osiguran besplatan topli obrok

26. Imaš li tijekom trajanja praktičnog rada osiguran odmor u trajanju od pola sata?

1. Ne, nemam osiguran odmor
2. Da, PONEKAD imam osiguran odmor
3. Da, UVIJEK imam osiguran odmor

27. Pretežno se događa da je praktičan rad:

1. U skladu s predviđenim programom
2. Manje od predviđenog programa
3. Više od predviđenog programa

28. Ostvaruješ li novčanu naknadu za praktičan rad?

1. Ne
2. Da
3. Ako je tvoj odgovor DA, ako želiš upiši prosječnu mjesečnu zaradu od praktičnog rada _____ kn

29. Ako ostvaruješ novčanu naknadu za rad, ona je:

1. Nedefinirana
2. Definirana usmenim dogovorom s poslodavcem
3. Definirana pisanim dokumentom

30. Imaš li tijekom odvijanja praktičnog rada zaštitnu opremu na radu (kutu, rukavice, kapu i sl.)?

1. Ne, jer mi nije potrebna
2. Ne, iako mi je potrebna
3. Da

31. Tko snosi troškove zaštitne opreme?

1. Škola
2. Poslodavac
3. Roditelji
4. Ne znam

32. Imaš li tijekom odvijanja praktičnog rada uniformu?

1. Ne, jer mi nije potrebna
2. Ne, iako mi je potrebna
3. Da

33. Tko snosi troškove uniforme?

1. Škola
2. Poslodavac
3. Roditelji
4. Ne znam

34. Jesi li zadovoljan/na zadacima koje obavljaš tijekom praktičnog rada?

1. Potpuno sam nezadovoljan/na
2. Uglavnom sam nezadovoljan/na
3. Ne znam, nisam siguran/na
4. Uglavnom sam zadovoljan/na
5. Potpuno sam zadovoljan/na

35. Kako si upoznat/a s obvezama u praktičnom radu?

1. Nisam uopće upoznat/a
2. Upoznaje me mentor/ica tijekom praktičnog rada
3. Upoznaje me nastavnik/ica u školi
4. U školi dobivam pisane upute

36. Jesi li upoznat/a s pravilima odnosa poslodavac-naučnik tijekom praktičnog rada?

1. Uopće ne
2. Djelomično
3. U potpunosti

37. Smatraš li da te se tijekom praktičnog rada tretira suprotno pravilima?

1. Da
2. Ne znam, nisam siguran/na
3. Ne

38. Znaš li kome se trebaš obratiti ako te se tijekom praktičnog rada tretira suprotno pravilima?

1. Ne
2. Da

39. Ako te se tijekom praktičnog rada tretiralo suprotno pravilima, jesi li se kome obratio/la?

1. Ne
2. Da
3. Ako da, napiši kome _____

40. Imaš li mentora/icu tijekom praktičnog rada?

1. Ne
2. Da

41. Koliko si ukupno zadovoljan/na svojim mentorom/icom?

1. Potpuno sam nezadovoljan/na
2. Nezadovoljan/na sam
3. Ne znam, nisam siguran/na
4. Zadovoljan/na sam
5. Potpuno sam zadovoljan/na

42. Procijeni koliko se dalje navedeno odnosi na tvoje iskustvo s praktičnim radom i zaposlenicima koje susrećeš na praktičnom radu:

	1	2	3	4
	Nikada	Rijetko	Često	Vrlo često
1. Zaposlenici me poštuju i pažljivi su prema meni	1	2	3	4
2. Ostvarujem dobru komunikaciju sa zaposlenicima	1	2	3	4
3. Praktični rad me potiče na razmišljanje i stvaranje novih ideja	1	2	3	4
4. Praktični rad mi omogućuje praktičnu primjenu gradiva	1	2	3	4
5. Sadržaj praktičnog rada je zanimljiv	1	2	3	4
6. Praktični rad me dobro priprema za buduće zanimanje	1	2	3	4
7. Trudim se tijekom praktičnog rada zadovoljiti sve svoje obveze	1	2	3	4
8. Uvijek kada je moguće, izbjegavam doći na praktičan rad	1	2	3	4
9. Moram se jako puno truditi da bih zadovoljio/la kriterije svog mentora i zadatke praktičnog rada	1	2	3	4
10. Tijekom praktičnog rada svakome se mogu obratiti za pomoć	1	2	3	4
11. Od zaposlenika dobivam korisne i praktične savjete	1	2	3	4

43. Procijeni koliko često tvoj/a mentor/ica:

	1	2	3	4
	Nikada	Rijetko	Često	Vrlo često
1. Pomaže ti u obavljanju stručnih zadataka	1	2	3	4
2. Potiče te na samostalno obavljanje stručnih zadataka, uz davanje uputa	1	2	3	4
3. Zadaje ti stručne zadatke, bez dodatnih pojašnjenja i uputa	1	2	3	4
4. Potiče te da ga/ju promatraš dok obavlja neki stručni zadatak	1	2	3	4
5. Traži od tebe da obavljaš pomoćne poslove koji nisu vezani uz struku (npr. fotokopiranje, dostava)	1	2	3	4
6. Traži od tebe da obavljaš njezine/njegove privatne poslove (npr. odlazak u poštu)	1	2	3	4
7. Daje ti individualnu stručnu poduku	1	2	3	4
8. Potiče te na rasprave o načinima na koje je neki zadatak moguće riješiti	1	2	3	4
9. Vodi te na sastanke na kojima on/a sudjeluje	1	2	3	4
10. Vodi te na stručna predavanja na kojima on/a sudjeluje	1	2	3	4
11. Dozvoljava ti da provodiš vrijeme besposleno, očekujući neki zadatak	1	2	3	4
12. Traži od tebe da na praktičnom radu ostaješ prekovremeno	1	2	3	4
13. Dozvoljava ti da neopravdano izostaješ s praktičnog rada	1	2	3	4
14. Izražava svoje zadovoljstvo tobom	1	2	3	4
15. Izražava svoje nezadovoljstvo tobom	1	2	3	4
16. Izmjenjuje informacije o tebi s tvojim nastavnikom	1	2	3	4
17. Pokazuje interes za rad s tobom	1	2	3	4
18. Potiče tvoju kreativnost	1	2	3	4
19. Nadzire tvoj rad	1	2	3	4
20. Vodi s tobom neobavezne (prijateljske) razgovore	1	2	3	4

44. Koliko si zadovoljan/na sljedećim elementima praktičnog rada?

	1	2	3	4	5
	Potpuno sam nezadovoljan/na	Uglavnom sam nezadovoljan/na	Ne znam, nisam siguran/na	Uglavnom sam zadovoljan/na	Potpuno sam zadovoljan/na
1. Sadržajem	1	2	3	4	5
2. Lokacijom	1	2	3	4	5
3. Poslodavcem	1	2	3	4	5
4. Trajanjem radnog dana	1	2	3	4	5
5. Smjenom/ama	1	2	3	4	5
6. Novčanom naknadom	1	2	3	4	5
7. Trajanjem dnevnog odmora	1	2	3	4	5
8. Odjećom/ obućom na radu	1	2	3	4	5
9. Zaštitom na radu	1	2	3	4	5
10. Obromom u sklopu praktičnog rada	1	2	3	4	5
11. Upoznatošću škole s praktičnim radom	1	2	3	4	5

45. Procijeni koliko si često tijekom ove školske godine tijekom praktičnog rada sudjelovao/la u sljedećim aktivnostima:

	1	2	3	4
	Nikada	Rijetko	Često	Vrlo često
1. Pomagao/la zaposlenicima u obavljanju stručnih zadataka	1	2	3	4
2. Samostalno obavljao/la neki stručni zadatak, uz odgovarajuće upute	1	2	3	4
3. Samostalno obavljao/la neki stručni zadatak, bez odgovarajućih uputa	1	2	3	4
4. Promatrao/la zaposlenike kako obavljaju neki stručni zadatak	1	2	3	4
5. Obavljao/la pomoćne poslove koji nisu vezani uz struku (npr. fotokopiranje, dostava)	1	2	3	4
6. Obavljao/la privatne poslove za zaposlenike (npr. odlazak na poštu, u dućan i sl.)	1	2	3	4
7. Primao/la individualnu poduku od zaposlenika o načinu na koji se neki stručni posao obavlja	1	2	3	4
8. Sudjelovao/la u raspravama o načinima na koje je neki zadatak moguće riješiti	1	2	3	4
9. Sudjelovao/ na sastancima zaposlenika (npr. sastanak smjene, radne jedinice i sl.)	1	2	3	4
10. Sudjelovao/la na stručnim predavanjima koja su organizirana za zaposlenike	1	2	3	4
11. Provodio/la vrijeme bez posebnih obveza, čekajući zadatak	1	2	3	4
12. Obavljao/la zadatke izvan vremena koje je predviđeno za praksu (prekovremeni rad)	1	2	3	4
13. Ostajao/la kod kuće, iako sam trebao/la biti na praktičnom radu	1	2	3	4

46. Planiraš li daljnji nastavak školovanja?

1. Ne, ne planiram
2. Da, planiram nastavak usavršavanja u struci
3. Namjeravam upisati veleučilište
4. Namjeravam upisati fakultet

47. Za koje kvalitete misliš da su najvažnije pri nalaženju dobrog posla? (Zaokruži najviše TRI odgovora)

1. Dobro opće obrazovanje
2. Vještine timskog rada
3. Komunikacijske vještine
4. Dobar izgled
5. Ambicija (želja za napredovanjem i uspjehom u poslu)
6. Poznavanje poslovnog svijeta
7. Stručne kvalifikacije
8. Poznavanje stranih jezika
9. Poznavanje informatičke tehnologije
10. Završen pripravnički staž¹/naukovanje
11. Nešto drugo, što _____

¹ Pripravnički staž – rok koji osoba odrađuje nakon završetka obrazovanja kako bi stekla pravo samostalnog obavljanja posla

48. Procijeni koliko ti je važno da tvoje sadašnje ili buduće radno mjesto pruža navedene mogućnosti?

	1	2	3	4	5
	Potpuno nevažno	Uglavnom nevažno	Ne znam, nisam siguran/na	Uglavnom važno	Izrazito važno
11. Visoka zarada	1	2	3	4	5
12. Stalno obrazovanje	1	2	3	4	5
13. Raznolik posao	1	2	3	4	5
14. Društveni ugled	1	2	3	4	5
15. Puno slobodnog vremena	1	2	3	4	5
16. Prisutnost u masovnim medijima	1	2	3	4	5
17. Stalni izazovi u poslu	1	2	3	4	5
18. Brzo napredovanje u stručnoj hijerarhiji	1	2	3	4	5
19. Sigurnost radnog mjesta	1	2	3	4	5
20. Fleksibilno radno vrijeme	1	2	3	4	5

49. Što misliš, hoćeš li se moći odmah zaposliti kada završiš školovanje?

1. Posao ću čekati do godinu dana
2. Posao ću čekati više od godinu dana
3. Vjerujem da ću se odmah zaposliti

50. Što misliš, kakve su prilike za zapošljavanje u Zagrebu?

1. Lošije nego u drugim regijama u Hrvatskoj
2. Jednake kao i u drugim regijama u Hrvatskoj
3. Bolje nego u drugim regijama u Hrvatskoj

51. Imaš li namjeru pokrenuti vlastiti obrt ili poduzeće?

1. Ne, to me uopće ne zanima
2. Želio/la bih, ali procjenjujem da je to preveliki rizik
3. Želio/la bih, ali za to nemam dovoljno sredstava
4. Nastavit ću obiteljski obrt/poduzeće
5. Sigurno ću to učiniti

52. Imaš li namjeru pokrenuti vlastitu poljoprivrednu ili stočarsku proizvodnju?

1. Ne
2. Da, poljoprivrednu
3. Da, stočarsku
4. Da, oboje
5. Nastavit ću obiteljsku proizvodnju

53. Gdje bi htio/la raditi kada bi mogao/la birati?

1. U vlastitoj poljoprivrednoj/stočarskoj proizvodnji
2. U vlastitom poduzeću/obrtu
3. U javnom poduzeću
4. U malom privatnom poduzeću
5. U velikom privatnom poduzeću
6. Nešto drugo, što _____

54. Što misliš, što bi mogao biti razlog tvojoj eventualnoj nezaposlenosti? (Zaokruži najviše DVA odgovora)

1. Ekonomska situacija u cijeloj zemlji
2. U mojoj je struci teško naći zaposlenje
3. Prevelika konkurencija, puno kvalificiranih mladih ljudi
4. Ekonomska situacija u regiji u kojoj živim
5. Nemam dovoljno znanja i vještina za radna mjesta za koje postoji potražnja
6. Nemam dobre veze i poznanstva
7. Nešto drugo, što _____

55. Što bi učinio/la kada bi bio/la nezaposlen/a?

1. Čekao/la bih da se u mom mjestu ili regiji otvori radno mjesto u mojoj struci
2. Tražio/la bih bilo kakav posao u svom mjestu ili regiji
3. Tražio/la bih posao u struci bilo gdje u Hrvatskoj
4. Tražio/la bih posao u struci u inozemstvu
5. Nastavio/la bih školovanje
6. Promijenio/la bih kvalifikaciju/zanimanje
7. Pristao/la bih raditi na crno
8. Nešto drugo, što _____

56. Misliš li da je rad na crno prihvatljiv?

1. U potpunosti je neprihvatljiv
2. Uglavnom je neprihvatljiv
3. Ne znam, nisam siguran/na
4. Uglavnom je prihvatljiv
5. U potpunosti je prihvatljiv

57. Pod kojim uvjetima bi pristao/la raditi na crno? (Zaokruži sve odgovore s kojima se slažeš)

1. Za novac niži od prosječne plaće
2. Za novac u razini prosječne plaće
3. Za novac viši od prosječne plaće
4. Nikakvim

58. Koliko se u Hrvatskoj poštuju ljudska i civilna prava i slobode građana?

1. Uopće se ne poštuju
2. Uglavnom se ne poštuju
3. Ne znam, ne mogu procijeniti
4. Uglavnom se poštuju
5. Poštuju se u potpunosti

59. Što misliš koji su najvažniji problemi MLADIH u našem društvu danas? (Navedi najviše TRI odgovora)

1. Prevelika okupiranost zabavom i potrošnjom
2. Nizak životni standard
3. Nedostatak interesa za društvena i politička zbivanja
4. Alkoholizam
5. Nedostatak životne perspektive (mogućnosti da ostvariš svoje životne ciljeve)
6. Društveno neprihvatljivo ponašanje (nasilje, vandalizam i sl.)
7. Nekvalitetno obrazovanje
8. Nedovoljno sudjelovanje mladih u društvenim i političkim poslovima
9. Važnost "veza", a ne sposobnosti i stručnosti
10. Narkomanija
11. Masovni odlazak mladih stručnjaka u druge zemlje
12. Nezaposlenost
13. Vladavina "staraca" (kada ljudi srednje i starije generacije sprečavaju mlade da napreduju u društvu)
14. Nedovoljna briga društva za mlade
15. Nešto drugo, što _____

60. U svakom društvu postoji određeni stupanj neravnopravnosti između pojedinih društvenih skupina. Molimo te da procijeniš kakav je odnos između navedenih skupina kod nas

	1 U boljem su položaju	2 U istom su položaju	3 U lošijem su položaju
1. Pripadnici nacionalnih manjina u odnosu na pripadnike hrvatskog naroda	1	2	3
2. Članovi oporbenih političkih stranaka u odnosu na članove vladajuće stranke	1	2	3
3. Siromašni u odnosu na bogate	1	2	3
4. Stanovnici sela u odnosu na stanovnike grada	1	2	3
5. Zaposleni u odnosu na nezaposlene	1	2	3
6. Mladi u odnosu na starije	1	2	3
7. Neobrazovani u odnosu na obrazovane	1	2	3
8. Žene u odnosu na muškarce	1	2	3
9. Ateisti u odnosu na vjernike	1	2	3

61. Ljudi na različite načine ocjenjuju stvari i okolnosti u društvenom životu. Naznači koliko OSOBNO smatraš poželjnim ili nepoželjnim sljedeće okolnosti i situacije.

	1	2	3	4
	Potpuno nepoželjno	Uglavnom nepoželjno	Ni poželjno ni nepoželjno	Vrlo poželjno
1. Dobar materijalni položaj (dosta novca, stan i sl.)	1	2	3	4
2. Ugledan društveni položaj	1	2	3	4
3. Postati poznat/a u svom zanimanju ili struci po rezultatima svoga rada	1	2	3	4
4. Doći na rukovodeći položaj	1	2	3	4
5. Iskazivati svoju nacionalnu pripadnost i biti vjeran/a nacionalnoj tradiciji	1	2	3	4
6. Potvrditi se u radu političkih stranaka i institucija	1	2	3	4
7. Razonoditi se i zabavljati po volji	1	2	3	4
8. Biti svoj gospodar i baviti se onim što se želi	1	2	3	4
9. Postati poznat/a u sportu, glazbi i zabavi	1	2	3	4
10. Živjeti mirno u krugu obitelji	1	2	3	4
11. Živjeti u skladu s učenjem svoje vjere	1	2	3	4

NAPOMENA:

Sljedeća se pitanja odnose na TVOJE RADNO ISKUSTVO NEVEZANO UZ ŠKOLU I PRAKTIČAN RAD. Odgovaraju samo oni koji takvo iskustvo imaju.

62. Jesi li do sada imao/la kakav povremeni posao za novac?

1. Nisam jer nisam mogao/la naći posao
2. Nisam jer nisam želio/la
3. Da, jesam
4. Ako je tvoj odgovor DA, prvi povremeni posao za novac imao/la sam s ____ godina

63. Kod koliko si poslodavaca do sada imao/la povremeni posao za novac?

1. Kod 1
2. Kod 2-3
3. Kod 4-5
4. Kod više od 5

64. Jesi li imao/la kakvih neugodnih iskustava na poslu?

1. Ne
2. Da. U kakvom poslu? Što ti je smetalo? _____

65. Poslodavce sam mijenjao/la jer (Zaokruži sve odgovore s kojima se slažeš):

	1	2	3	4
	Nikada	Rijetko	Često	Vrlo često
1. Jer mi je istekao ugovor	1	2	3	4
2. Jer mi nisu platili	1	2	3	4
3. Jer nisam zadovoljio/la	1	2	3	4
4. Jer mi je posao dosadio	1	2	3	4
5. Jer sam našao/la bolji posao	1	2	3	4
6. Nešto drugo, što?	1	2	3	4

66. Jesi li za povremeni posao za novac potpisao/la ugovor?

1. Nisam potpisao/la ugovor
2. Jesam, potpisao/la sam ugovor preko učeničkog servisa
3. Jesam, potpisao/la sam drugu vrstu ugovora
4. Potpisao/la sam neku vrstu ugovora (preko učeničkog servisa ili neki drugi) samo kod nekih poslodavaca

67. Ako si obavljao/la povremeni posao za novac, jesi li bio/la plaćen/a po dogovoru?

1. Bio/bila sam plaćen/a manje od dogovorenog
2. Bio/bila sam plaćen/ po dogovoru
3. Bio/la sam plaćen/a više od dogovora
4. Bio/la sam plaćen/a po dogovoru samo kod nekih poslodavaca

68. Podržavaju li roditelji to što imaš ili si imao/la povremeni posao?

1. Ne, ne podržavaju
2. Ne znam, nisam siguran/na
3. Da, podržavaju

69. Zbog čega si počeo/la raditi? (Zaokruži sve odgovore s kojima se slažeš)

1. Da zaradim novac za sebe
2. Da zaradim za obitelj
3. Da mi brže prođe vrijeme
4. Zbog laganog i dobro plaćenog posla
5. Zbog zanimljivog posla na kojem mogu puno naučiti
6. Nagovorili su me rodbina i/ili prijatelji
7. Ostalo: _____

70. Upiši jesi li ikada obavljao/la sljedeće poslove za novac:

	1 Nikada	2 Jednom	3 Dva i više puta
1. Rad u poduzeću (obrtu) u kojem sam obavljao/la praksu	1	2	3
2. Rad u poduzeću (obrtu) vezan uz moju struku, ali u kojem nisam obavljao/la praksu	1	2	3
3. Rad u kafiću	1	2	3
4. Rad u trgovini	1	2	3
5. Rad u disco-klubovima i sličnim okupljalištima mladih	1	2	3
6. Turizam (nuđenje turističkih aranžmana i sl.)	1	2	3
7. Zabavljač/ica u hotelima, barovima i sl. (plesać/ica, pjevač/ica)	1	2	3
8. Animatorski poslovi	1	2	3
9. Rad na benzinskoj postaji	1	2	3
10. Rad u naplatnim kućicama	1	2	3
11. Rad na kompjuteru	1	2	3
12. Rad na štandovima	1	2	3
13. Rad na Velesajmu ili drugim izložbama	1	2	3
14. Rad u muzeju	1	2	3
15. Čišćenje	1	2	3
16. Čuvanje djece	1	2	3
17. Čuvanje kućnih ljubimaca	1	2	3
18. Ispomoć u kući	1	2	3
19. Briga o starijim osobama	1	2	3
20. Dostava	1	2	3
21. Dijeljenje promotivnog materijala (letci i sl.)	1	2	3
22. Kolporter	1	2	3
23. Poslovi u građevinarstvu	1	2	3
24. Model ili maneken/ka	1	2	3
25. Hostesa	1	2	3
26. Poduka (davanje instrukcija i sl.)	1	2	3
27. Rad na administrativnim poslovima (rad u uredu)	1	2	3
28. Rad u tvornici (na traci)	1	2	3
29. Posao na farmi (branje voća o sl.)	1	2	3
30. Teški fizički poslovi	1	2	3
31. Nešto drugo (što?)	1	2	3

Komentar ispitanika _____

ZAHVALJUJEMO!